

**T.C
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS BÖLÜMÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN SERMAYE YETERLİLİĞİ VE
BASEL STANDARTLARI**

DANIŞMAN: DOÇ. DR. BİRGÜL SOPACI

YRD.DOÇ.DR. HASAN EKEN

Emrah YILMAZ

İSTANBUL 2006

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TABLULAR LİSTESİ

KISALTMALAR

GİRİŞ	1
--------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIĞININ GELİŞİMİ

1.1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ	3
---	----------

1.1.1. Milli Bankacılığın Geliştiği Dönem(1923-1932).....	4
1.1.2. Devletçilik ve Devlet Bankalarının Geliştiği Dönem(1933-1944).....	6
1.1.3. Özel Bankaların Gelişme Dönemi(1945-1960).....	8
1.1.4. Planlı Dönem(1960-1980).....	10
1.1.5. Bankacılıkta Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi(1980-1990).....	14

1.2. 2000'Lİ YILLARDA TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ	19
--	-----------

1.2.1. Mevduat Kabul Eden ve Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar.....	19
1.2.2. Şube Sayısı ve İstihdam.....	21
1.2.3. Nüfusa Göre Banka, Şube, Personel Sayısı ve Aktif Büyüklüğü.....	22
1.2.4. Piyasa Yapısı.....	23
1.2.5. Yoğunlaşma.....	24
1.2.6. Başlıca Bilanço Kalemleri.....	25
1.2.7. Gelir-Gider Yapısı.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

BASEL I VE BASEL II

2.1. BASEL KOMİTESİ VE TARİHÇESİ	28
2.2. BASEL I-1988 SERMAYE YETERLİLİĞİ UZLAŞISI VE EKSİKLERİ	31
2.3. BASEL II YENİ SERMAYE YETERLİLİĞİ DÜZENLEMESİ	34
2.3.1. Basel Yeni Sermaye Düzenlemesi Birinci Taslağı.....	34
2.3.1.1. Birinci Taslakta Risk Değerlendirmeleri.....	35
2.3.1.2. Bankaların İçsel (Dahili) Risk Değerlendirmeleri.....	37
2.3.2. Basel Sermaye Yeterliliği İkinci Taslağı-Basel II.....	38
2.3.2.1. Yeni Düzenlemenin Amaçları ve Temel Unsurları.....	38
2.3.2.2. Asgari Sermaye Yeterliliği.....	40
2.3.2.2.1. Kredi Riski Yaklaşımları ve Önerileri.....	42
2.3.2.2.2. Operasyonel Risk (Faaliyet Riski) Yaklaşım ve Önerileri.....	45
2.3.2.3. Sermaye Yeterliliğinin Denetimi.....	49
2.3.2.4. Piyasa Disiplini.....	50
2.3.3. Yeni Düzenlemenin Bankacılığa Getireceği Değişiklikler.....	51
2.4. BASEL KOMİTESİ'NİN BANKACILIKTA ETKİN GÖZETİM VE DENETİME İLİŞKİN TEMEL PRENSİPLERİ	55
2.4.1. Basel Komite Prensiplerinin Amaçları ve Komite Beklentileri.....	55
2.4.2. Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetime İlişkin Temel Prensipler.....	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BASEL'E UYUM SÜRECİ

3.1. SERMAYE YETERLİLİĞİ KONUSUNDA 1989-2001 TARİHLERİ ARASINDA YAPILAN DÜZENLEMELER	65
3.2. BDDK KURULUŞU VE MİSYONU	73
3.2.1. Basel Uyum Sürecinde BDDK Uygulamaları.....	74
3.3. QIS 3 ÇALIŞMASI VE TÜRK BANKALARINA OLASI ETKİLERİ	81
3.4. BANKALARDA SERMAYE VE SERMAYE YETERLİLİĞİ ÖLÇÜTLERİ	84
3.4.1. Banka Sermayesinin İşlevleri.....	84
3.4.2. Sermaye Yeterliliğinin Ölçütleri.....	85
3.5. TÜRKİYE'DE SERMAYE YETERLİLİĞİ	88
3.5.1. Türkiye'de Sermaye Yeterliliğine İlişkin Yasal Düzenlemenin Gelişimi.....	88
3.5.2. Sermaye Yeterliliği Yönetmeliği(31.01.2002 Tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete.....	89
3.5.2.1. Yönetmelikte Yer Alan Tanımlar.....	89
3.5.2.2. Asgari Oran Hesaplama ve Gönderilme Dönemi.....	92
3.5.2.3. Piyasa Riskine Esas Tutarın Hesaplanması.....	93
3.5.2.4. Risk Ölçüm Modelleri İle Piyasa Riskinin Hesaplanması.....	93
3.5.2.5. Standart Metot İle Piyasa Riskinin Hesaplanması.....	94
3.5.2.6. Oransal Sınırlara Uyumsuzluk.....	95
3.5.3. Türkiye'de Bankaların Sermaye Yapısının Güçlendirilmesi İçin Yapılan Çalışmalar.....	96
3.5.4. Türk Bankacılık Sektörü Açısından Basel Komitesi Sermaye Yeterlilik Rasyosunun Önemi.....	98
3.5.4.1. Türk Bankalarının Alabileceği Önlemler.....	99

3.6. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN BASEL II'YE GEÇİŞ SÜRECİ 101

3.6.1. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankalara İlişkin Göstergeler.....101

3.6.2. Sektördeki Bankalar Açısından Bakış.....105

3.6.3. Düzenleyici Otorite (BDDK) Açısından Bakış.....106

3.6.4. Basel II’ye Geçiş Süreci İçin Tespitler.....107

SONUÇ

111

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Türk Bankacılık Sisteminde Banka Sayısı.....	15
Tablo 2: Bankacılıkta Toplam Aktiflerin Mülkiyet Yapısına Göre Gelişimi (%).....	16
Tablo 3: Bankacılıkta Toplam Aktiflerin Banka Büyüklüklerine Göre Gelişimi (%).....	16
Tablo 4: Banka Sayısı.....	20
Tablo 5: Şube Sayısı.....	21
Tablo 6: Çalışan Sayısı.....	22
Tablo 7: Banka, Şube, Personel Başına Düşen Kişi Sayısı ve Kişi Başına Düşen Aktif Büyüklüğü.....	23
Tablo 8 : Türk Bankacılık Sistemi-Aktif, Kredi, Mevduat (Milyon YTL).....	24
Tablo 9: YP Aktifler-YP Pasifler (Milyar ABD Doları).....	26
Tablo 10: Bankacılık Sektörü Gelir-Gider Yapısı (Milyon YTL).....	26
Tablo 11: Basel 1988 ve 2001 Karşılaştırılması.....	39
Tablo 12: Basel Komitesi'nin Önerdiği Risk Ölçüm Yaklaşımları.....	41
Tablo 13: Basel II Düzenlemesini Getireceği Faydalar ve Maliyetler.....	51
Tablo 14: Ana ve Katkı Sermaye Payları.....	66
Tablo 15: Sermaye Yeterliliği Konusunda 6 ve 12 Sayılı Tebliğlerin Karşılaştırılması.....	68
Tablo 16: Sektör ve Banka Grupları Bazında Sermaye Yeterlilik Oranları.....	71
Tablo 17: Basel-II Kredi ve Operasyonel Risk Ölçüm Yöntemleri.....	83
Tablo 18: Sermaye Yeterliliği Özet Tablosu.....	95
Tablo 19: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankaların Kredi Notu Durumu.....	102
Tablo 20: Not Durumuna Göre Bankaların Dağılımı.....	103
Tablo 21: Ortalama Rakamsal Dereceler.....	103
Tablo 22: Bankalarda Eurobond Stokları ve Yurt Dışı Bankalardan Sağlanan Fonlar (Aralık 2004).....	104

KISALTMALAR LİSTESİ

BDDK.....	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BHM.....	Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı
BIS.....	Bank of International Settlements
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
IIF.....	Institute of International Finance
IMKB.....	İstanbul Menkul Kıymetler Birliği
IRB.....	International Rating Based
KOBİ.....	Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler
OECD.....	Organization for Economic Cooperation and Development
R.G.....	Resmi Gazete
SYR.....	Sermaye Yeterlilik Rasyosu
TBB.....	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB.....	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TMSF.....	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

GİRİŞ

Bankacılık sektöründe yapılan düzenleme ve denetimler, tasarruf sahiplerini korumayı, finansal sistemde güven ve istikrarı sağlamayı ve bankalar arasında oluşabilecek rekabet eşitsizliklerini gidermeyi amaçlamaktadır. Hızla gelişen finans sektöründe, bankaların var olan düzenleme ve denetimlerden kaçınmak için yeni finansal araçlar geliştirmeleri, otoritelerin de yeni düzenlemeler getirmelerine yol açmaktadır.

Bankacılık sektörü, 1980'li yıllardan bu yana küreselleşme ve teknolojik gelişmelere uyum sağlama çabaları nedeniyle hızlı bir değişim süreci yaşamıştır. Bankacılık sektöründe yaşanan değişim sürecinde, sisteme yeni finansal ürünler katılmış ve bankaların risk yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Bu süreçte, var olan bankacılık düzenlemeleri ve denetim mekanizmalarının etkinlikleri hızla azaldığından düzenleme ve denetim otoritelerinin sistemde güven ve istikrarı sürekli bir şekilde sağlayabilmeleri için, kendilerini sürekli yenileyebilmeleri ve yeni koşullara uygun düzenlemeler yapmaları gerekmektedir.

1980'li yıllardan sonra hızlanan küreselleşme eğilimi, ülkelerin bankacılık düzenlemelerini birbirine yakınlaştırmasını da gündeme getirmiştir. Bu sürecin odak noktasında yer alan unsurlardan biri de sermaye yeterliliğine yönelik düzenlemelerdir. uluslararası Ödemeler Bankası (Bank for International Settlements, BIS) 1980'li yılların sonlarından itibaren sermaye yeterliliği konusunda ortak bir uygulamanın gerçekleştirilmesi için forum işlevi görmüştür. Komite, 1988 yılında, Sermaye Uyumu adı altında ilk sermaye standardını yayınlamıştır.

Basel Standardı, ülkelerin sermaye yeterliliği düzenlemelerinin farklı olmasından kaynaklanan rekabet eşitsizliklerini ortadan kaldırmak amacıyla geliştirilmiştir. 1992 yılından beri uygulanan ve ilkeleri yüzden fazla ülke tarafından benimsenen standart, sermaye yeterlilik rasyosunun (SYR) hesaplanmasında kredi riskini dikkate almaktadır. Daha sonra yapılan değişiklik ile piyasa riskleri de standart kapsamına dahil edilmiştir. Ne var ki, zamanla bankaların bilançolarının daha karmaşık hale gelmesi ve risk yapılarının değişmesi sonucunda standart etkinliğini yitirmiştir. Mevcut standardın tüm bu eksikleri nedeniyle Basel Komitesi, 1999 yılında gelecekte uygulanması planlanan yeni sermaye standardının taslağını yayınlamıştır.

Türkiye’de yaşanan bankacılık krizleri, ekonomik krizler bankacılığın yeniden düzenlenmesi ve yapılandırılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu gelişmelerle birlikte Türk Bankacılık sistemi yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde Türk Bankacılık sisteminde bankacılık riskleri ile ilgili çalışmalar, düzenlemeler hız kazanmıştır. Basel Komitesi’nin standartları Türk Bankacılık sistemini de etkilemiştir.

Bu çalışmanın amacı Sermaye Yeterliliği açısından Türk Bankacılık sisteminin değerlendirilmesi ve Basel Komitesi’nin sermaye yeterliliği konusundaki yaklaşımlarının incelenmesidir. Çalışmada önce Türk Bankacılık sisteminin gelişimine bakılmış, Basel Komitesi ve tarihçesi incelenmiş daha sonra Basel’e uyum sürecinde Türkiye’de yapılan çalışmalara , Bankacılık Düzenleme ve Denetleme kurumunun amaç ve sorumluluklarına değinilmiştir. Bankalarda sermaye ve sermaye yeterliliğinin ölçütleri incelenmiş , bu çerçevede içerisinde Türk Bankacılık sisteminin Basel II’ye geçiş süreci analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIĞININ GELİŞİMİ

1.1. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Batıda ticaretin gelişmesi ve sanayi devrimi sonrası artan ekonomik refah sonucunda bankacılık sistemi gelişmiştir. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun aynı dönemde ekonomik ve siyasi anlamda bir gerileme döneminde olması bankacılığın gelişmesini engellemiştir.¹ Osmanlı döneminde kurulan bankalar yabancı sermayeyle kurulan veya yabancı şirketlerin faaliyetlerini finanse etmek için kurulan bankalardır. O dönemde sadece iki milli banka kurulmuştur. Bu bankalar Mithat Paşa'nın 1868'de kurduğu Emniyet Sandığı ve Ziraat Bankası dır. İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 yılından 1923'e kadar geçen süre içinde 11'i İstanbul'da 13'ü Anadolu şehirlerinde olmak üzere toplam 24 Milli banka kurulmuş, bunların 14'ü Cumhuriyet döneminde de faaliyetini sürdürmüş, diğerleri kapanmak zorunda kalmıştır.²

Cumhuriyet döneminde Türk Bankacılığı çeşitli evrelerden geçmiştir. Bu dönemde Türk Bankacılığının gelişmesi beş döneme ayrılabilir:³

1923-1932	Milli bankacılığın geliştiği dönem,
1933-1944	Devletçilik ve devlet bankalarının kuruluş dönemi,
1945-1960	Özel bankaların gelişme dönemi,
1961-1979	Planlı dönem,

¹Öztin Akgüç, 100 Soruda Türkiye'de Bankacılık, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987, s.8.

²Mehmet Günel, Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği, Ankara Ticaret Odası Yayınları, Ankara, 2001,s.10.

³Akgüç,s.16-17.

1980-1990 Bankacılıkta serbestleşme ve dışıa açılma dönemi,

1990 Sonrası Holding bankacılığı ve Hazine finansörlüğü dönemi.

1.1.1. Milli Bankacılığın Geliştiğı Dönem(1923-1932)

Cumhuriyet'in kurulduğı 1923 yılına gelindiğinde, Türk ekonomisi, "Osmanlı Devlet'i tarafından kurulan birkaç askeri fabrika, imtiyazlı yabancı şirketler tarafından demiryolu, madencilik alanında yapılan yatırımlar İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde oturan halkın su, elektrik, havagazı, telefon, taşıt ihtiyacını gidermek maksadıyla kurulan işletmeler bir tarafa bırakılacak olursa, büyük ölçüde idame ekonomilerinden meydana gelmektedir".⁴

Bu yapının değışmesi için yoğun çaba gösteren dönem hükümetleri, ekonomik kalkınmanın hızlandırılmasında bankacılık sektörünün taşıdığı önemin bilinci içinde ulusal bankacılığın geliştirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır.

1923 yılında hükümet ve toplumun tarım, ticaret ve sanayi kesimlerinin önde gelenlerinin katılımıyla yapılan İzmir İktisat Kongresi'nde, ekonomik gelişme için ulusal bankacılığın kurulmasını gerekliliğı tüm katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Kongre'de ifade edilen görüşlere göre "Özel kesimin olanakları henüz güçlü bankalar kurulması için yeterli değildir. Bankaların kurulmasında devletin katkısı olmalıdır".⁵

Kongre'ye katılan tüccarlar bir ana ticaret bankasının kurulmasını önermişler, ve Türkiye İş Bankası bu öneriler doğrultusunda 1924 yılında özel sektör bankası olarak kurulmuştur. İktisat Kongresi'ne katılan sanayicilerin önerileri arasında bir sanayi bankası kurulması da yer almıştır. Bu öneri doğrultusunda 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Bu banka ülkemizde kurulan ilk kalkınma bankasıdır. Bankaların kurulması ile özel sanayi işletmelerine

⁴ Zarakolu, Avni (1973), Cumhuriyet'in 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık, Türkiye Bankalar Birliğı Yayını, No. 61, Ankara. S.28-29.

⁵ Akgüç, Öztin (1989), Yüz Soruda Türkiye'de Bankacılık, 2. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.s.19.

orta ve uzun vadeli kredi verilmesi ve mali ekonomik ve teknik konularda bilgi yardımı sağlanması amaçlanmıştır. Banka, kaynaklarının büyük bir kısmını kuruluş halinde devraldığı.⁶

İzmir İktisat Kongresi'ne katılan tarım kesimi temsilcileri de tarım sektörüne daha fazla ve daha uygun koşullarda kredi verilmesi amacıyla Ziraat Bankası'nın güçlendirilmesini istemişlerdir. Bu istekler doğrultusunda Ziraat Bankasının sermayesi 1924 yılında artırılmış, bankaya tarımsal kredi vermenin yanında her türlü bankacılık faaliyetinde bulunabilme yetkisi verilmiş ve bankanın statüsü anonim şirket olarak değiştirilmiştir. 1930 yılında bankanın kaynakları tekrar artırılmıştır. Bu sermaye artışına rağmen banka 1920'ler ve 1930'larda faiz oranlarının düşük tutulduğu tarım kredilerini fazla kullandırmamış, bu dönemde daha çok ticari kredi vermiştir.⁷

1927 yılında konut kredisi vermek amacıyla Emlak ve Eytam Bankası kurulmuştur. Banka, 1946 yılında Emlak ve Kredi Bankası'na dönüştürülmüştür. Cumhuriyet döneminde bankacılık alanında atılan en önemli adımlarda birisi, 1930 yılında T.C Merkez Bankası'nın kurulması olmuştur. Bir Merkez Bankası kurulması çalışmaları 1920'li yılların ilk yarısında başlatılmış olmasına rağmen bu dönemde ödemeler dengesi problemleri ve çeşitli mali zorluklar ile karşı karşıya bulunulması, merkez bankası kurulabilmesi için gerekli olan altın ve döviz varlıklarının, ülkenin iç imkanları ile oluşturulmasını engellemiş; dönemin dış konjonktürünün dış finansman imkanları kısıtlamış olması nedeniyle de bankanın kurulması 1930 yılına kadar mümkün olmamıştır.

1715 sayılı Kuruluş Kanunu'na göre Merkez Bankası, para basmak, paranın değerini korumak, ekonominin genel likiditesini ayarlamak, ve bankalara ödünç para vermekle görevli bir emisyon bankasıdır. 1971 yılına kadar yürürlükte kalan bu Kanun, yürürlükte kaldığı süre içinde birçok kez değiştirilerek, bankanın Hazine'ye ve kamu iktisadi teşekküllerine daha fazla kredi vermesi sağlanmaya çalışılmıştır. ‘‘ Başlangıçta banknot çıkarılmasına ilişkin olarak getirilen sıkı sınırlar kısa süre sonra genişletilmiş, bankanın temel işlevi, etkin bir para politikası yürütmekten çok, kamu kesiminin finansman açıklarını kapatmak olmuştur.’’⁸

⁶Zarakolu s.28.

⁷Tezel, Yahya S.(1986), Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi(1923-1950), 2. Baskı,Yurt Yayınları,Ankara.s.200 ve s.349.

⁸ Akgüç s.129.

1.1.2. Devletçilik ve Devlet Bankalarının Kuruluş Dönemi(1933-1944)

1929 yılına gelindiğinde Türkiye tarım üretiminin egemen olduğu bir ülke görünümündedir. 1920'li yıllarda izlenen özel kesimin özendirilmesi ile sanayileşme stratejisi, sermaye birikiminin yetersizliği nedeniyle önemli bir sonuç vermemiştir. Bu durum ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için devletin sınai yatırımlarının yapılmasında daha aktif bir rol oynaması gerektiği konusundaki görüşlerin tartışmaya açılmasına neden olmuştur. Tam bu dönemde başlayan Dünya Ekonomik Krizi'nin, dış ticaret açıkları vermemize yol açması, ve tarım ürünleri fiyatlarındaki düşüşün çiftçilerin gelirlerinde meydana getirdiği önemli azalış, sanayileşme için yeni yöntemler bulunması çalışmalarını hızlandırmıştır.

1930'lu yılların başlarında, bu iç ve dış etkilerin sonucu olarak, 1920'li yıllarda izlenen özel kesimin özendirilmesi ile sanayileşme stratejisi bir tarafa bırakılarak, kamu iktisadi girişimleri aracılığı ile sınai yatırımlarda bulunarak sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. İktisadi devletçilik olarak adlandırılan bu sanayileşme stratejisinin temelinde ülkemizin o dönemde içinde bulunduğu koşullar nedeniyle, büyük sermaye gerektiren ve ileri derecede teknik bilgiye ihtiyaç gösteren yatırımların gerçekleştirilmesinde, devletin özel kesime göre daha fazla olanaklara sahip olduğu görüşü bulunmaktadır. Bu strateji oluşturulurken, yine o yıllarda Sovyetler Birliği ve Almanya'da uygulanmakta olan devletçilik deneyimlerinden yararlanılmıştır.

İktisadi devletçilik stratejisi, bankacılık sistemimizi de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde, Sümerbank (1933), Belediyeler Bankası(1933), Etibank(1937), ve Halk Bankası ve Halk Sandıkları(1938), sanayi planında yer alan işletmelerin kurulması, işletilmesi ve finansman ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla, devlet tarafından özel amaçlı banka statüsüyle kurulmuştur.

Birinci Sanayi Planı'nda, ağırlıklı olarak imalat sanayiinde faaliyet gösterecek olan 20 fabrikanın kurulması amaçlanmıştır. Sümerbank'ın en önemli işlevi, bu planın uygulandığı 1933-1938 yıllarında 13 sınai tesisin kurulmasını sağlamak olmuştur. 1935 yılında, ağırlıklı madencilik ve enerji sektöründe faaliyet gösterecek olan 100'e yakın sınai tesisin yatırım planlarını içeren İkinci Sanayi Planı hazırlanmıştır. Etibank, bu planda yer alan maden yataklarını ve enerji kaynaklarını işletecek işletmeleri oluşturmak, yönetmek ve finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuştur.

1933-1944 döneminde sanayileşme için gerekli olan ancak getirisi görece olarak düşük olduğu için özel sektör tarafından yapılmayan yatırımların devlet tarafından gerçekleştirilmesi, bu yatırımların finansmanlarının bütçe olanakları zorlanarak ve bazı zorunlu tasarruf imkanlarına başvurularak karşılanmasıyla mümkün olabilmektedir. 1936 yılında kabul edilen 2999 sayılı Bankalar Kanunu ile, banka mevduatlarının yüzde 15'i oranında Devlet İç Borçlanma Senetleri'nden veya aynı derecede (yaklaşık yüzde 6-7 oranında) faiz getiren diğer menkul kıymetlerden munzam karşılık ayırma zorunluluğu getirilmiş, bu uygulamanın bir amacı da kamu yatırımları için düşük maliyetli finansman kaynağı sağlamak olmuştur.⁹

Bu dönemde, hem devlet işletmelerinin finansman ihtiyacında hem de 2. Dünya Savaşı nedeniyle savunma harcamalarında meydana gelen artışlara bağlı olarak, hükümetin bankacılık sektöründen kredi talepleri artmış, uzun vadeli iç borçlanmaya gidilmiş ve Merkez Bankası reeskontundan yararlanılmıştır. 1938 yılında, İngiltere'den kredi olarak alınan 10 milyon sterlin değerindeki altın 1940 yılında karşılık gösterilerek, Merkez Bankası'ndan avans alınmıştır. Ayrıca 1942 yılında munzam karşılık oranı yüzde 20'ye yükseltilerek, bu karşılıkların tamamının Devlet İç Borçlanma Senetleri'ne yatırılması zorunluluğu getirilmiştir.¹⁰

Dünya Ekonomik Krizi sonucu tarım sektöründe gelirlerin düşmesi ve ticari faaliyetlerin azalması, 1930'lu yılların başlarında, tek şubeli yerel bankaların büyük bir bölümünün kapanmasına neden olmuştur. Daha sonraki dönemlerde ülkemizin önemli özel sektör bankalarından birisi haline gelecek olan Türk Ticaret Bankası, 1930 yılında, Adapazarı İslam Ticaret Bankası'nın yerine, Hazine'nin iştiraki ile kurulmuştur. İş Bankası da bu dönemde önemli gelişme göstermiştir.

1930'lu yıllarda Ziraat Bankası, buğday fiyatlarının desteklenmesi ve küçük tüketicilere kredi verilmesinde önemli işlevleri yerine getirmiştir. 1937 yılında bankanın sermayesi yeniden artırılmış ve banka iktisadi devlet girişimine dönüştürülmüştür. Bu sermaye artışına rağmen "2. Dünya Savaşı sırasında askeri harcamaları karşılamakta ciddi güçlükler çeken hükümete, Ziraat Bankası'nın büyük ölçüde borç vermek durumunda kalması, tarımsal kredilerde, 1940-1944 arasında, önemli bir daralma olmasına neden olmuştur."¹¹

⁹Zarakolu, s.53.

¹⁰Zarakolu, s.54-55.

¹¹Tezel, s.351.

1.1.3. Özel Bankaların Gelişme Dönemi (1945-1960)

1945-1960 döneminin en önemli özelliği sanayileşme stratejisi olarak iktisadi devletçiliğin yerini, özel sektörün desteklemesi ile ekonomik kalkınmanın hızlandırılması politikasının almasıdır. Bu politika değişikliğinin başlıca nedeni savaş yıllarında yaşanan yüksek enflasyon ve spekülasyon ortamında tarım ve ticaret sektöründe varlıklı bir özel kesimin ortaya çıkmış olması ve 1950 yılında iktidara iktisadi liberalizm ilkesini benimsemiş Demokrat Parti'nin geçmesidir. Bu dönemde özel sermaye birikimi, özellikle 1950'den sonra tarımda makineleşmenin artması ve hızla genişleyen ekim alanları ile ard arda iyi ekim yıllarının yaşanmasının etkisiyle, önemli ölçüde artırılmıştır. Özel kesimin güçlenmesi ve sanayileşme politikasında meydana gelen değişiklik, etkisini bankacılık sektörü üzerinde de göstermiş, bu dönem, özel bankacılığın geliştiği bir dönem olmuştur.

Bu dönemde, özel kesime ve piyasa ekonomisine önem veren bir ekonomi politikası benimsenmiş olmasına rağmen, daha önceki dönemlerde uygulanan, getirisi fazla olmadığı için özel sektöre yapılmayan yatırımların devlet tarafından gerçekleştirilmesi ve böylece özel kesimin teşvik edilmesi politikasına devam edilmiştir. Sulama, enerji, ulaştırma, çimento, şeker, dokuma, kauçuk, demir çelik sanayilerinde önemli devlet yatırımları yapılmıştır. Bu yatırımların finansmanında başlangıçta tarımsal ürünlerde meydana gelen artış ve dış yatırımlar kullanılmıştır. Ancak 1953 yılı ve sonlarında tarımda ekime açılacak toprakların sınırlarına gelinmesi ve kötü hasat yıllarının birbirini izlemesi sonucu tarımsal ürünün azalması nedeniyle bu yatırımların finansmanında ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Buna rağmen yatırımlara devam eden hükümetler gittikçe artan ölçüde Merkez Bankası kaynaklarına başvurmuşlardır. Bu dönemde de, kamu sektörü finansman ihtiyacının karşılanmasında yüzde 2 oranında uygulanan mevduat munzam karşılıklarından yararlanılmasına devam edilmiştir. Munzam karşılıkların Merkez Bankası Amortisman ve Kredi Sandığı Hesabı'na nakit olarak yatırılması ve bunlara yüzde 3-4 oranında faiz ödenmesi uygulaması getirilmiştir.

1945-1959 yılları arasında yatırımların, modern işletmelerin, milli gelir ve nüfusun hızla artması, şehirlerin büyümesi, sanayi sektörünün milli gelirden daha çok pay almaya başlaması, ve piyasa için üretimin genişlemesi, ekonomide para ve kredi ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bankacılık alanında yapılan yatırımların getirisi yükselmiş ve özel bankacılık hızla önem kazanmaya başlamıştır. Yapı ve Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Pamukbank (1955) ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950) bu dönemde kurulmuştur.

Bu dönemde, faiz oranları ve bankacılık işlemlerinden alınacak komisyon oranlarının hükümetçe belirlenmesi, ve dövize dayalı işlem yapma yetkisinin sadece Merkez Bankası'nda bulunmasının da etkisiyle, şube bankacılığına ve mevduat toplamaya dayalı bir rekabet önem kazanmıştır. Şube bankacılığının yaygınlaşması, yerel bankaların tasfiyesi sürecini hızlandırmıştır.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, savaş sonrası batı ülkeleri ile yakın ekonomik ve politik ilişkilere girildiği, ve yabancı ülkelere ve uluslararası finans kuruluşlarından kredi alma olanaklarının arttığı bir ortamda kurulmuştur. Banka, 1925 yılında kurulan fakat uzun ömürlü olamayan Türkiye Sınai ve Maadin Bankası denemesi bir yana bırakılacak olursa, ülkemizde kurulan ilk kalkınma bankasıdır. Bankanın kuruluş sermayesinin önemli bir bölümü ticaret bankaları tarafından karşılanmış, kamu da bankaya uzun süreli krediler sağlayarak veya bu tür kredilerin sağlanmasına olanak hazırlayarak bankayı desteklemiştir. “Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası, genellikle özel imalat sanayiini Türk lirası ve döviz kredileri ile finanse etmekte, madencilik, ulaştırma, enerji gibi ekonomik kalkınma açısından önemli sektörlere kredi vermektedir.”¹²

1958 yılında “bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi amacıyla Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur. Tüzel kişi statüsünde olan Türkiye Bankalar Birliği'nin kuruluşu ile ilgili kararlar 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nda yer almıştır.”¹³

Hükümetlerin Merkez Bankası kaynaklarına başvurma politikasının bir sonucu olarak bozulan ekonomik dengeler kendini 1953'ten sonra hızlı enflasyon, dış ticaret açıkları ve artan dış borçlar olarak göstermiştir. Döviz yetersizliği nedeniyle ithalatın güçlüğüne yapılabilmesi ve ithal girdi gereksinimlerini karşılayamayan fabrikaların eksik kapasite ile çalışmaya başlaması, Türk lirasının devalüe edilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. 1958 yılında açıklanan İstikrar Programı'nın bir parçası olarak dolar 2,8 liradan 9 liraya yükseltilmiştir.

¹²Akgüç, s.47.

¹³Akgüç, s.48.

Programın desteklenmesi amacıyla Avrupa ülkelerinden dış kredi de sağlanmış olmasına rağmen, kamu harcamalarında kısıntıya gidilmesinin başarılabilmesi ve Merkez Bankası kaynaklarına başvurulmasına devam edilmesi, enflasyonun 1959 yılında da artarak devam etmesine neden olmuştur.

1.1.4. Planlı Dönem (1960-1980)

1950'lerin sonunda ekonominin içine girdiği durgunluk ve 1958 İstikrar Programı'na rağmen ekonomik dengelerin kurulabilmesi, 1950'li yıllarda uygulanan liberal ekonomi politikasının terk edilerek devletin ekonomik alanda müdahalesinin arttığı karma ekonomi uygulamasına geçilmesine neden olmuştur. 1960-1980 döneminde, kamu iktisadi girişimleri ve özel sektör aracılığıyla, ilki 1963 yılında uygulanmaya başlanan kalkınma planlarında yer alan yatırımlar gerçekleştirilerek, ithal edilen sanayi mallarının ülke içinde üretiminin sağlanmasını amaçlayan bir sanayileşme politikası izlenmiştir.

İthal ikameci stratejinin izlenmesi sırasında Türkiye ekonomisi, geliştirilmesine çalışılan sektörlerin korunması amacıyla, dışa kapalı bir ekonomi olarak yönetilmiş, faiz oranları ve döviz kurları gibi temel fiyatlar hükümet tarafından dünya piyasalarından bağımsız olarak belirlenmiştir. Planlarda kalkınmada öncelikli olarak belirtilen sanayi, bayındırlık, enerji, ulaştırma, madencilik ve dışsattım sektörlerinin fon ihtiyaçlarının düşük maliyetle karşılanabilmesi için negatif reel kredi faiz politikası ve yine bu sektörlerin ithal girdi maliyetlerinin düşük tutulabilmesi için Türk lirasının aşırı değerlendiği bir döviz kuru politikası uygulanmıştır.

Planlı dönemde bankacılık sektörü önemli ölçüde devlet kontrolü ve etkisi altında kalmıştır. Mevduat ve banka kredilerine uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri, izlenen ithal ikamesi politikası doğrultusunda belirlenmiş; bankaların temel işlevi kalkınma planlarında yer alan yatırımların finansmanlarının sağlanması olarak tanımlanmıştır.

Bu dönemde yeni yabancı banka ve bazı özel durumlar dışında yeni ticaret bankası kurulmasına izin verilmemiştir. Böylece sınırlı olan sektör kaynaklarının, sınırlı bir rekabet ortamında, mevcut bankalar aracılığıyla, planlarda belirtilen şekilde dağılımının sağlanmasına çalışılmıştır. Faiz ve döviz fiyatı değişmelerinden kaynaklanan risklerin bulunmadığı, ürün ve fiyat rekabetinin olmadığı böyle bir ortamda faaliyet gösteren özel sektör bankaları, negatif reel

faizle topladıkları mevduatları artırmak amacıyla şube bankacılığına yönelmişlerdir. Mevcut bankaların yeni şube açmaları teşvik edilmiş, küçük bankaların birleştirilerek ortalama sabit maliyetlerinin azaltılmasına çalışılmıştır. 1950’li yıllarda kurulmuş pek çok küçük banka 1960’larda tasfiye edilmiştir.

Planlı dönemde 5’i kalkınma ve 2’si ticaret olmak üzere toplam 7 yeni banka kurulmuştur. Bu dönemde kurulan kalkınma bankaları, T.C. Turizm Bankası (1962), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Türkiye Maden Bankası (1968) ve Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (1976), bu dönemde kurulan ticaret bankaları ise Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası (1964) ve Arap-Türk Bankası (1977)’dir. Kalkınma bankalarının kurulması ile ilgili ilke kararları kalkınma planlarında yer almıştır.

Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, altı ticaret bankası tarafından kalkınma bankası olarak kurulmuş bir özel sektör bankasıdır. Bankanın kuruluşu ile kalkınma planlarında özel kesim için öngörülen alanlarda yatırım yapmak için gerekli orta ve uzun vadeli kredilerin özel kesim tasarrufları ve yabancı sermaye iştirakleri aracılığıyla sağlanması amaçlanmıştır.

Devlet Yatırım Bankası, kamu iktisadi girişimlerinin planlarda yer alan yatırımları yapmaları için gerekli kredileri sağlamak amacıyla kurulmuş bir kamu bankasıdır. Banka, imalat sanayii yanında enerji, madencilik, ulaştırma sektörlerini içeren yatırım projelerini kredilendirmiş, 1987 yılında Türkiye İhracat Kredi Bankası adını alarak faaliyet gösterdiği alanlar yeniden düzenlenmiştir.

Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası, özellikle yurtdışında çalışan Türk işçilerinin birikimlerinin öncelikli alanlardaki yatırımlarda değerlendirilmesi amacıyla kurulmuş bir kalkınma ve yatırım bankasıdır. “Kredi verme, iştirakte bulunma, teknik yardım sağlama yolları ile halka açık çok ortaklı anonim şirketlerle, özellikle yurtdışında çalışanların Türkiye’deki girişimlerini destekleyen bu bankanın ünvanı 1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası olmuştur.”¹⁴

¹⁴ Artun, Tuncay (1983), İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık, 2. Basım, Tekin Yayınları, İstanbul s.59.

Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve Arap Türk Bankası, Türk bankacılığının dış açılmasının ilk örnekleri olmuşlardır. Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası, Amerikan ve İtalyan sermayesinin iştiraki ile dış ticaretin finansmanının sağlanması amacıyla kurulmuştur. Banka, Cumhuriyet döneminde yabancı sermaye iştiraki ile kurulan ilk bankadır. Arap-Türk Bankası, Libya ve Kuveyt sermayesinin katılımı ile yabancı ortaklı banka olarak, artan Arap sermayesini Türkiye'ye çekmek, Avrupa para piyasalarından yararlanmak ve uluslararası bankacılık yapmak amacıyla kurulmuştur.¹⁵

Bu dönemin bankacılık açısından en önemli özelliklerinden birisi, özel ticaret bankalarının büyük bölümünün holding bankası haline gelmesi olmuştur. Bir sanayi veya ticaret sermayesi grubunun bir bankanın sermayesinin önemli bölümünün sahibi olması anlamına gelen ve dünyada da yaygın olan holding bankacılığı, o dönemde özel sektör yatırımlarını hızlandıracağı düşüncesiyle devlet tarafından teşvik edilmiştir.

Bu dönemde, yatırımların orta ve uzun vadeli finansman ihtiyacının karşılanmasında, bütçeden yapılan transferler, kamu borçlanmaları, özel tasarruflardan sağlanan kaynaklar yanı sıra özellikle Merkez Bankası kredilerinden yararlanılmıştır. Hızla sanayileşmeye çalışılırken, bunun için gerekli yeterli reel kaynağın ekonomi tarafından yaratılamaması, daha önceki dönemlerde olduğu gibi, bu dönemde de en önemli sorunlardan birisi olmuştur. 1960-1980 döneminde, "Türk mali sistemi, tasarrufları özendirerek kalkınmada öncelik taşıyan alanlara yöneltecek bir yapı içinde bulunmamaktadır. Bunun sonucu olarak, kaynak sağlama ve bu kaynakları kalkınmanın gerektirdiği alanlara yöneltme görevi, kamu kesimi tarafından üstlenilmiştir. Kamu kesiminin reel kaynak sağlama ve bu tür kaynakları artırmada karşılaştığı güçlükler, bu kesimin Merkez Bankası kredilerine ve bu krediler büyük ölçüde emisyonla sağlandığı için de enflasyonist kaynaklara dayalılığını artırmıştır. Merkez bankası kredilerinin, özellikle Merkez Bankası tarafından kamu sektörüne kullanılan kredilerin, genellikle ekonomide mal ve hizmet arzına yol açmayan, sübvansiyon biçimindeki ödemelerde kullanılması ve kredilerin geri dönmemesinden dolayı para arzının giderek artması, büyük bir parasal genişleme yaratmıştır. Ekonomideki mal ve hizmet arzını aşan bu tür parasal genişleme, enflasyonun artmasındaki en önemli neden olmuştur."¹⁶

¹⁵ Akgüç, s.60-61.

¹⁶ Artun, s.68-69.

Planlı dönemde, oldukça karmaşık bir teşvik sistemi ile bankaların açtıkları orta vadeli kredi miktarı arttırılmaya çalışılmıştır. Bu teşvik sistemi ile, (1961'den itibaren) orta vadeli kredilerde uygulanacak faiz oranları diğer kredilerden daha yüksek olarak belirlenmiş; (1973 yılından itibaren) bankaların kendi kaynaklarından öncelikli sektör yatırımları için açacakları kredilere karşılık gelen mevduat için, Merkez Bankasına normalden daha düşük (genellikle yüzde sıfır) oranda munzam karşılık yatırımları yeterli görülmüş ; reeskont oranları farklılaştırılmış; bankalara toplam kredilerinin yüzde 10'u oranında orta vadeli kredi verme zorunluluğu getirilmiş; bankaların öncelikli sektörlerde yatırım yapan iştiraklerine kredi vermelerini özendirici düzenlemeler yapılmıştır.

Kredilerin sektörel dağılımının kalkınma planlarına uygun şekilde olmasını sağlamak amacıyla kullanılan yöntemlerden birisi olan farklılaştırılmış reeskont oranları uygulamasının temelini, 1971 yılında çıkarılan 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu ile Merkez Bankası'na orta vadeli reeskont ve avans işlemleri yapma yetkisinin verilmesi oluşturmuştur. Bu Kanun'un 46. maddesine göre banka vadesine en fazla 5 yıl kalmış senetleri reeskonta kabul edilmiştir. Merkez Bankası ile bankalar arasında 1972 yılında başlayan orta vadeli kredi ilişkileri 1972-1977 döneminde önemli bir gelişme göstermiştir.

Bankalara getirilen toplam kredilerinin en az yüzde 10'unu orta vadeli kredi olarak kullandırmaları zorunluluğu, 1976 yılında, kaynakları 1 milyar Türk lirasının üzerinde olan bankalar için yüzde 20'ye çıkarılmıştır. Bankalar, başlangıçta bu oranları tutturmak için Merkez Bankası'ndan orta vadeli reeskont kredisi yoluyla sağladıkları kaynakları kullanmıştır. Bankaların kendi yarattıkları kaynaklarla orta vadeli kredi sağlamalarını teşvik etmek amacıyla, 1976 yılında yapılan düzenleme ile, Merkez Bankası kaynağı ile sağlanan kredilerin yüzde 20 oranı hesaplanırken dikkate alınmaması uygulaması getirilmiştir. Bu tür kredilere tekabül eden mevduat için ayrılan munzam karşılık oranının düşük ve bu tür kredilere uygulanan kredi faiz oranının yüksek olması nedeniyle, orta vadeli kredi vermek, bu düzenlemeden sonra da, bankalar için ekonomik açıdan karlı olmaya devam etmiş, orta vadeli kredi/toplam kredi oranının tutturulmasında bankalar bir sıkıntı ile karşılaşmamışlardır.

Planlı dönemde hızlı bir kalkınma sağlanmış olmakla birlikte, sanayileşmenin finansmanında enflasyona yol açan yöntemlerin kullanılması ve geliştirilen sanayinin yüksek enflasyon ortamında iç tüketime yönelik üretim yapması ve dışsatıma yönelememesi, 1970'li

yıllarda önemli bir döviz darboğazının yaşanmasına neden olmuştur. Bu darboğazı aşmak için alınan dövize çevrilebilir mevduat uygulaması ve benzeri önlemler sonucu dış borçlar önemli oranda artmıştır. Ödemeler dengesi ve döviz kıtlığı sorunu nedeniyle, dışalım yapılmasının zorlaşması ve ithal ikamesi stratejisi ile kurulan fabrikaların dışalım girdisi almasında karşılaşılan sorunlar nedeniyle eksik kapasite ile çalışmaya başlaması, 1980'li yılların başında, bu sanayileşme stratejisinin terk edilmesine, ve dış piyasalara üretim yapmayı hedef alan bir stratejinin benimsenmesine neden olmuştur.

1.1.5. Bankacılıkta Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-1990)

Mali sistemin serbestleştirilmesindeki temel amaç, sistemin genişlemesini ve derinleşmesini sağlamaktır. Bunun sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi ve sistemin üstlendiği risklerin sınırlandırılması, uygulanacak reformlarda doğru sıralamanın yapılması ile mümkündür. Mali serbestleşmenin en önemli araçlarından biri, mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılmasıdır. Bu politika hayata geçirilmeden önce ekonomide istikrarın, bankacılıkta da etkin denetimin sağlanması gerekmektedir. Türkiye’de mali serbestleşmenin başladığı 1980 yılında ekonominin içinde bulunduğu koşullara bakıldığında, enflasyonun yüksek ve dalgalı, kamu açıklarının yüksek ve bankacılıkta denetimin yetersiz olduğu göze çarpmaktadır.¹⁷ Bu anlamda, Türkiye’de mali serbestleşme ekonominin istikrarsız, bankacılık sisteminin ise yetersiz olduğu koşullarda başlatılmış, bu başlıklardaki eksiklikler mali sistem dışı açıldıktan sonra giderilmeye çalışılmıştır.

Finansal liberalleşme çerçevesinde, 1981 yılında faiz oranları serbest bırakılmış, rekabet ve etkinliği arttırmak için sisteme girişin önündeki engeller kaldırılmış, 1982 yılında çıkarılan Sermaye Piyasası Kanunu ile sermaye piyasası araçlarının gelişimi için düzenlemeler yapılmış, 1984’te döviz alım satımı ve 1989’da sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. Ayrıca, sektöre ilişkin mevzuat düzenlemelerinin de uluslararası normlara uygun hale getirilmesine dönük çalışmalar yürütülmüştür.

¹⁷Binay, Şükrü ve Kunter, Kürşat “Türkiye’de Mali Liberalleşmede Merkez Bankasının Rolü 1980-1997” s. 154.

Bu politikalar sonucunda, mali sistem banka sayısı, istihdam, hizmet çeşitliliği ve teknolojik altyapı oluşturulması konularında bir genişleme süreci yaşamıştır. 1980 sonrasında. bankacılık sisteminin aktif büyüklüğünde önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1980 yılında 20,8 milyar ABD doları ile GSMH'nın yüzde 28,6'sı kadar olan bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğü, 1990 yılında 58,2 milyar ABD dolarına ve 2000 yılında 155 milyar ABD dolarına (GSMH'nın yüzde 76,9'u) yükselmiştir.¹⁸ Tablo 1'de, finansal sektördeki banka sayısının gelişimi, Tablo2 ve Tablo 3'de ise toplam aktiflerin gelişimi sunulmaktadır.¹⁹

Tablo 1
Türk Bankacılık Sisteminde Banka Sayısı

	1980	1990	1994	1999	2002(*)
Ticari Bankalar	31	54	55	62	41
Kamu	8	7	6	4	3
Özel	19	25	29	31	21
Yabancı	4	22	20	19	15
TMSF	-	-	-	8	2
Kalkınma ve Yatırım	6	10	12	19	14
Kamu	4	3	3	3	3
Özel	2	4	6	13	8
Yabancı	-	3	3	3	3
Toplam	37	64	67	81	55

Kaynak: BDDK ‘‘ Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu’’ Kasım 2002 s.1.

¹⁸BDDK (2002b), ‘‘ Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu’’ Kasım 2002.

¹⁹Değirmenci, Nihal, ‘‘Sermaye Yeterliliği Konusundaki Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Uygulamalarının Değerlendirilmesi’’. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Ankara, Nisan 2003 s.84.

Tablo2
Bankacılıkta Toplam Aktiflerin Mülkiyet Yapısına Göre Gelişimi(yüzde)

	1990	1999	2000	2001
Kamu	45	35	34	32
Özel	43	49	47	56
Yabancı	3	5	5	3
Kalkınma ve Yatırım	9	5	4	5
TMSF	-	6	9	4

Kaynak: TBB Bankalarımız 2000, İstanbul, Mayıs 2001 s.40.

Tablo 3
Bankacılıkta Toplam Aktiflerin Banka Büyüklüklerine Göre Gelişimi (yüzde)

		1990	1995	1997	1998	1999	2000	2001
İlk beş banka	T.aktif	54	48	44	44	46	48	56
	T.mevduat	59	53	47	49	50	51	55
	T.krediler	57	50	46	40	42	42	49
İlk on banka	T.aktif	75	71	67	68	68	69	80
	T.mevduat	85	73	70	73	69	72	80
	T.krediler	78	75	72	73	73	71	82

Kaynak: TBB Basel Komite Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi 2002 s.6.

Bankacılık sektöründeki bu genişlemeye karşın, bankacılığın temel fonksiyonu olan mevduatlar yoluyla elde edilen fonların, krediler yoluyla reel sektöre aktarımında gerileme ortaya çıkmıştır. Kredilerin bankacılık sektörünün toplam aktifleri içindeki payı, 1990 yılında yüzde 47 iken 2002 yılında yüzde 32,8'e gerilemiştir. Benzer şekilde, mevduatın krediye dönüşüm oranı da

1990'daki yüzde 85 olan düzeyinden, 2000 yılında yüzde 56'ya gerilemiştir.²⁰ 1997 yılı Temmuz ayında, bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 140 artış gösteren kredilerin, 2003 yılı Şubat ayındaki yıllık artışı yüzde 8'dir.

Bu sonucun ortaya çıkmasında, bankacılık sektöründe 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren yaşanan gelişimi belirleyen üç ana faktör etkili olmuştur. Bu gelişmeler, kamu kesiminin borçlanma gereksinimini ihraç ettiği devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) ile finanse etmesi, mevduatlar içinde döviz tevdiat hesaplarının payının artması (dolarizasyon) ve spekülasyon kısa vadeli sermaye giriş çıkışlarının yaşanmasıdır.²¹

Mali serbestleşme sonucunda, finansal araçlardaki çeşitliliğin artması beklenen bir sonuçtur. Türkiyede'de finansal araçlarda bir çeşitlenme yaşanmış ve menkul kıymet ihtiyacı önemli bir artış göstermiştir. İhraç edilen toplam menkul kıymetler, 1980'de ulusal gelirin yüzde 2,1'i iken 1990 da yüzde 6,5'a ve 1999'da yüzde 39,8'e yükselmiştir. Bu artışın kompozisyonu incelendiğinde, 1999'daki yüzde 39,8'lik kısmın yüzde 38,7'sinin kamunun iç borcunun finansmanını gerçekleştirmek için ihraç ettiği yüksek reel faiz getirisi sağlayan DİBS'den olduğu görülmektedir.²² Bankalar son derece karlı ve risksiz olan DİBS'lere portföylerinde artan oranda yer vermişlerdir. Yurtdışından yabancı para cinsinden sağladıkları kaynakları, yurt içinde Türk lirasına çevirerek kamuya borç vermişlerdir. Bu durum, bankacılık sektörünün ağırlıklı olarak kamunun iç borçlanma gereğini finanse etmeye yönelmesinin yanında, sektörde yabancı para açık pozisyonların artmasına da neden olmuştur.

Reel sektörde kullanılan kredilerin daralmasında ve bankaların temel bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşmalarında etkili olan diğer faktörler arasında, yüksek enflasyon ve spekülasyon kısa vadeli sermaye hareketleri nedeniyle yaşanan istikrarsız makroekonomik ortamın yatırımcıların kısa vadeli yatırım araçlarına ve yabancı paraya yönlendirmesi, kamu bankalarının neden olduğu rekabet eşitsizlikleri ve bankaların risk yönetim tekniklerini yeterince etkin kullanamamaları sayılabilir.

²⁰ BDDK (2002b) s.6.

²¹ Yeldan, Erinc. Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi. Bölüşüm, Birikim ve Büyüme. İstanbul İletişim Yayınları 2001.

²² Yeldan s.18.

Enflasyonun ve kamu açıklarının yüksek olduğu ve etkin bir bankacılık denetimi sürecinin olmadığı koşullarda mali serbestleşmenin gerçekleştirilmiş olması, Türk bankacılık sisteminde kimi yapısal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bankacılık sistemine girişin önündeki engellerin kaldırılması sonucunda, küçük ölçekli bankalardan oluşan bir bankacılık yapısı ortaya çıkmıştır. Bankaların özkaynakları yetersiz, aktif kalitesi de düşüktür. Sistem piyasa risklerine karşı kırılgandır. Türk bankacılık sisteminde risk yönetimi ve iç kontrol kültürü gelişmemiştir.²³

Bu yapısal sorunlar nedeniyle, bankacılık sistemi faiz oranı ve kurlardaki değişiklikler ile dış şoklara karşı oldukça kırılgan bir hale gelmiştir. 1994 yılında yaşanan ekonomik krizde, üç banka tasfiye edilmiş ve mevduatlar yüzde 100 sigorta kapsamına alınarak krizin etkileri azaltılmaya çalışılmıştır. 2000 yılında uygulanan enflasyonla mücadele programı ve döviz kuru hedeflerinin önceden açıklanması politikası, bankaların kısa vadeli yabancı para kaynakları ile uzun vadeli Türk lirası plasmanları gerçekleştirme eğilimine sevk etmiştir. Aynı dönemde kredilerin payında da artış yaşanmıştır. 2000 yılı Kasım ayında yaşanan krizde faizlerin aşırı bir şekilde yükselmesi, bankaların mali yapılarındaki bozulmayı derinleştirmiştir. 2001 yılı Şubat ayında yaşanan ekonomik krizde, döviz kurlarının aşırı bir şekilde yükselmesi sonucu, uygulanan döviz kuru politikası terkedilerek, dalgalı döviz kuru uygulamasına geçilmiştir. Tüm bu süreç sonunda, mali sistemin yapısal sorunları daha da derinleşmiştir. BDDK, bankacılık sektöründe güven ve istikrarı yeniden sağlamak için “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”nı uygulamaya başlamıştır.

BDDK, bankacılık sektörünün yapısal problemlerinde özkaynak yetersizliğinin giderilmesi konusunda da çalışmalar yürütmektedir. Kurum sermaye yeterliliği konusundaki yönetmelikleri, piyasa risklerinin de dikkate alınmasını sağlayacak şekilde yeniden düzenleyerek, Basel standartlarına büyük ölçüde uyumlu hale getirmiştir. Bankaların mali güçleri ölçüsünde risk almalarını sağlamaya dönük olarak, risk yönetimi ve iç kontrol sistemleri oluşturmalarını sağlamak amacıyla da yönetmelik çalışmaları yürütülmektedir. Bankaların özkaynak yetersizliği sorununun çözümüne dönük olarak devreye sokulan bir diğer uygulama da, hem banka ortaklarının, hem de kamunun kaynaklarının kullanılmasını hedefleyen “Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı”dır.²⁴

²³Değirmenci, s.88.

²⁴Değirmenci, s. 89.

1.2. 2000'Lİ YILLARDA TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ

1.2.1. Mevduat Kabul Eden ve Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar

Bankalar mevduat toplama izni olan (ticaret bankaları) ve mevduat kabul etmeyen bankalar olmak üzere 2 ana gruba ayrılabilir. Ayrıca her bir grup sermaye kaynağına göre özel, kamu ve yabancı olmak üzere üç alt gruba ayrılmaktadır.

Ticaret bankaları mevduat toplama lisansına sahiptir. Bu bankalar sermaye piyasası işlemleri yanı sıra yatırım bankacılığı alanında da faaliyet göstermektedir. Günümüzde hızla gelişen teknolojinin de yardımıyla geniş bir ürün ve hizmet yelpazesine sahiptirler. Ticaret bankalarının sayısı 35'tir. Bunlardan 3 tanesi kamusal sermayeli, 18'i özel sermayeli, 13'ü ise yabancı sermayeli bankalardır.

Kamusal sermayeli ticaret bankaları yurt genelinde yaygın şube ağına sahiptir. Ticari bankacılık sistemlerinin yanı sıra, tarım sektörü ile küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansmanında ihtisas sahibidirler.²⁵

²⁵TBB Türkiye'de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi , Mart 2003 s.13.

Tablo 4
Banka Sayısı

	2001	2002	2003	2004
Sektör	61	54	50	48
Ticaret bankaları	46	40	36	35
Kamusal sermayeli b.	3	3	3	3
Özel sermayeli b.	22	20	18	18
TMSF bankaları	6	2	2	1
Yabancı b.	15	15	13	13
Mevduat kab. Etm. Bankalar	15	14	14	13
Kamusal sermayeli b.	3	3	3	3
Özel sermayeli b.	9	8	8	8
Yabancı b.	3	3	3	2

Kaynak: TBB, Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi Mart 2003 s. 13

Özel sermayeli ticaret bankaları arasında, yurt genelinde yaygın şube ağına sahip olan ve her türlü bankacılık hizmetini sunan büyük ölçekli ticaret bankaları ile daha çok büyük şehirlerde faaliyetlerini yoğunlaştırmış olan, toptancı bankacılık yapan küçük ve orta ölçekli ticaret bankaları yer almaktadır.

Yabancı bankalar, Türkiye’de şube açmış ve kurulmuş bankalar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bu bankalar, diğer ticaret bankaları ile aynı düzenlemelere taabidir.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesinde, alacakların tahsili amacıyla 1 banka faaliyette bulunmaktadır.

Bankacılık sisteminde yeniden yapılanmanın yaşandığı 1999-2003 döneminde 20 tane banka mali durumunun zayıflaması nedeniyle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devredilmiştir. Bu bankaların tüm yükümlülükleri Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından üstlenilmiştir. Diğer yandan 8 bankanın faaliyetine son verilmiş ve tasfiye edilmiştir. Aynı dönemde Fondaki bankalardan bazılarının satın alınması da dahil olmak üzere bankacılık sektöründe 11 tane banka birleşmesi gerçekleşmiştir.

Bankacılık sisteminde yeniden yapılandırmanın toplam maliyeti 47,2 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Görev zararları için kamu bankalarına ve TMSF’ye devredilen bankalara aktarılan kaynakların toplamı 39,3 milyar ABD doları (GSMH’ya oranı yüzde 26,6), TMSF ve

özel sektör bankaları tarafından kriz döneminde eriyen sermayelerini güçlendirmek amacıyla aktarılan kaynakların toplamı ise 7,9 milyar ABD doları (GSMH'ya oranı yüzde 5,3) olmuştur.²⁶

Mevduat kabul etmeyen bankalar, tasarruf sahibine dönük bireysel hizmetler değil, daha çok sermaye piyasası işlemleri, portföy yönetimi ve danışmanlık hizmetleri gibi alanlarda faaliyet göstermektedirler. Ayrıca kaynak olarak kullanabildikleri bazı özel fonlardan kredi de verebilirler. 2004 itibariyle mevduat kabul etmeyen banka sayısı 13'tür. Bunların 3 tanesi kamu sermayeli, 8 tanesi özel sermayeli, 2 tanesi yabancı sermayelidir.

1.2.2. Şube Sayısı ve İstihdam

2004 yılı sonunda bankacılık sisteminde yurtdışındaki şubeler de dahil olmak üzere 6.106 şube bulunmaktadır. Bunların 2.149 tanesi kamusal sermayeli ticaret bankalarına aittir. Özel sermayeli ticaret bankalarının şube sayısı ise 3.729 tanedir.

Tablo 5
Şube Sayısı*

	2001	2002	2003	2004
Sektör	6.908	6.106	5.966	6.106
Ticaret bankaları	6.889	6.087	5.949	6.088
Kamusal sermayeli b.	2.725	2.019	1.971	2.149
Özel sermayeli b.	3.523	3.659	3.594	3.729
TMSF bankaları	408	203	175	1
Yabancı b.	233	206	209	209
Mevduat kab. Etm. Bankalar	19	19	17	18
Kamusal sermayeli b.	4	4	4	4
Özel sermayeli b.	12	12	10	12
Yabancı b.	3	3	3	2

Kaynak: TBB, Türkiye'de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi Mart 2003 s. 14

* KKTC ve yurtdışı şubeler dahil.

²⁶BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu, Ekim 2003.

Sektörde istihdam edilen kişi sayısı 127.000'dir. Bankacılık sektöründe çalışanların yüzde 31'i kamusal sermayeli ticaret bankalarında, yüzde 60'ı ise özel sermayeli ticaret bankalarında çalışmaktadır.

Tablo 6
Çalışan Sayısı

	2001	2002	2003	2004
Sektör	137.495	123.271	123.249	127.163
Ticaret bankaları	132.274	118.329	118.607	122.63
Kamusal sermayeli b.	56.108	40.158	37.994	39.467
Özel sermayeli b.	64.38	66.869	70.614	76.88
TMSF bankaları	6.391	5.886	4.518	403
Yabancı b.	5.395	5.416	5.481	5.88
Mevduat kab. Etm. Bankalar	5.221	4.942	4.642	4.533
Kamusal sermayeli b.	4.322	4.174	3.882	3.8
Özel sermayeli b.	822	691	683	681
Yabancı b.	77	77	77	52

Kaynak: TBB, Türkiye'de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi Mart 2003 s. 15

1.2.3. Nüfusa Göre Banka, Şube, Personel sayısı ve aktif büyüklüğü

2004 sonunda Türkiye'de banka başına düşen ortalama kişi sayısı 1.500.000, şube başına düşen ortalama kişi sayısı 11.800, banka çalışanı başına düşen kişi sayısı ise 570 civarındadır. Kişi başına düşen ortalama aktifin miktarı ise 3.200 ABD doları düzeyindedir.

Tablo 7

Banka, Şube, Personel Başına Düşen Kişi Sayısı ve Kişi Başına Düşen Aktif Büyüklüğü

	Banka (kişi)	Şube (kişi)	Çalışan (kişi)	Aktif (YTL)
1999	818.432	8.62	383	1.088
2000	853.418	8.603	396	1.547
2001	1.121.426	9.903	498	2.474
2002	1.284.963	11.364	563	3.065
2003	1.407.260	11.794	571	3.549
2004	1.495.833	11.759	565	4.241

Kaynak: TBB, Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi Mart 2003 s. 15

1.2.4. Piyasa Yapısı

2004 sonu itibariyle bankacılık sektörünün toplam aktifleri 306 milyar YTL (229 milyar ABD doları) olmuştur. Toplam aktiflerin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı ise yüzde 75 düzeyindedir. Toplam aktifler içinde, mevduat bankalarının payı yüzde 96, mevduat kabul etmeyen bankaların payı ise yüzde 4’tür. Kamusal sermayeli mevduat bankalarının toplam aktifler içindeki payı yüzde 35, özel sermayeli bankaların ise yüzde 57’dir.

Toplam mevduatın dağılımında, kamusal sermayeli bankaların payı yüzde 42, özel sermayeli bankaların payı yüzde 55, Fon yönetimindeki bankaların payı yüzde 1, yabancı bankaların payı ise yüzde 2’dir.

Toplam krediler içinde, ticaret bankaları grubunun payı yüzde 95’tir. Ticaret bankaları grubunda; kamusal sermayeli bankaların payı yüzde 21, özel sermayeli bankaların payı yüzde 69, yabancı sermayeli bankaların payı yüzde 5, Fon’a devredilen bankaların payı ise ihmal edilecek düzeydedir.

Tablo 8
Türk Bankacılık Sistemi-Aktif, Kredi, Mevduat (Milyon YTL)

	Aktif		Mevduat		Kredi	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
Sektör	249.693	306.464	155.312	191.065	66.221	99.397
Ticaret bankaları	239.423	295.138	155.312	191.065	61.281	94.089
Kamusal serm. Bankalar	83.134	106.932	59.862	81.086	12.1	20.926
Özel sermayeli bankalar	142.27	175.91	88.18	105.195	45.763	68.487
TMSF bankaları	7.075	1.94	4.133	69	707	11
Yabancı bankalar	6.944	10.356	3.137	4.714	2.711	4.665
Mevduat kabul etmeyen b.	10.27	11.327	-	-	4.94	5.308

Kaynak: TBB, Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi Mart 2003 s. 16

Eylül 2004 itibariyle, toplam aktif büyüklüğüne göre, ilk beş banka arasında 1 kamusal sermayeli, 4 özel sermayeli, ilk on banka arasında ise 3 kamusal sermayeli, 7 özel sermayeli banka bulunmaktadır. Aktif büyüklüğü 10-20 milyar ABD doları arasında 4 banka (2 tanesi kamusal sermayeli, 2 tanesi özel sermayeli), 20-30 milyar ABD doları arasında 2 özel sermayeli, 30 milyar ABD dolarının üzerinde ise 1 kamusal sermayeli banka bulunmaktadır.

1.2.5. Yoğunlaşma

Son yıllarda, ilk beş ve ilk on bankanın payı önemli ölçüde artmıştır. İlk beş bankanın toplam aktiflerdeki payı 1999 yılında yüzde 46 iken 2004 Eylül itibariyle yüzde 60’a yükselmiştir. İlk on bankanın payı ise aynı dönem itibariyle yüzde 68’den yüzde 82’ye yükselmiştir. Aynı eğilim toplam mevduat ve kredilerde de gerçekleşmiştir.

1.2.6. Başlıca Bilanço Kalemleri

Aralık 2004 itibariyle bankacılık sektöründe toplam kaynakların yüzde 62'sini mevduat oluşturmaktadır. Mevduatın gayri safi yurtiçi hasılaya oranı ise yüzde 47 düzeyinde tahmin edilmektedir. Mevduatın yüzde 45'i, toplam kaynakların ise yüzde 28'i yabancı para cinsindedir. Eylül 2004 itibariyle, mevduatın ortalama vadesi 1,3 aydır.

Bankacılık sektörünün özkaynakları 34.4 milyar ABD dolarıdır. Özkaynakların toplam aktiflere oranı yüzde 15'tir. Özkaynakların yüzde 32'lik bölümünü ödenmiş sermaye oluşturmaktadır. Serbest sermaye hızla iyileşmeye devam etmektedir. Özkaynaklardan duran aktiflere ve dönem zararları düşüldükten sonra ulaşılan serbest sermaye miktarının toplam aktiflere oranı 2004 sonu itibariyle yüzde 7.5'tir. Kamu kağıtları yüzde 40 ile aktif kalemler içinde yüksek bir paya sahiptir. Kredilerin toplam aktiflerdeki payı yüzde 32 olarak gerçekleşmiştir. Gayri safi yurtiçi hasılaya oranı ise yüzde 24 olarak tahmin edilmektedir. Kredilerin yaklaşık yüzde 25'i tüketici kredileri ve kredi kartlarından oluşmaktadır. Son dönemde, özellikle bireysel krediler olmak üzere kredi arzında hızlı bir büyüme sağlanmıştır.

Sorunlu kredilerin toplam krediler içindeki oranı azalmaktadır. 2001 yılında ekonomide yaşanan hızlı daralma nedeniyle sorunlu krediler hızla büyümüştür. Ancak daha sonra ekonomik faaliyetin iyileşmesi yanında, bankaların sorunlu kredileri için ayırdıkları karşılıkların artmasına bağlı olarak sorunlu kredilerin toplam kredilere oranı düşmüştür. Bu arada, 2001 yılında yaşanan daralma döneminde borçların yeniden yapılandırılması programı da sorunlu kredilerin tahsilatına katkıda bulunmuştur. 2004 sonu itibariyle sorunlu kredilerin (karşılık öncesi) kredi stokuna oranı yüzde 6.3'tür.

Para ikamesi nedeniyle banka sisteminin pasiflerinin yüzde 40'ı aktiflerinin de yüzde 36'sı yabancı para cinsindedir. Bankaların döviz kazandırıcı işlemler dışında döviz kredisi vermeleri yasaktır. Bu nedenle yabancı para aktiflerin önemli bölümü ihracat kredisi, likit aktifler ya da yabancı para cinsinden/yabancı paraya endeksli kamu kağıdı olarak tutulmaktadır. Döviz cinsinden ve dövize endeksli aktifler de dahil edildiğinde bankaların döviz pozisyonu 2004 Aralık itibariyle 1.865 milyon ABD dolarıdır.

Tablo 9
YP Aktifler- YP Pasifler (Milyar ABD doları)

	2001	2002	2003	2004
Ticaret bankaları	-9,0	-5,4	-9,7	-9,4
Kamu bankaları	-1,0	-0,6	-0,6	-1,7
Özel bankalar	-5,6	-3,9	-7,3	-7,2
Fondaki bankalar	-2,1	-0,8	-1,4	-0,1
Yabancı bankalar	-0,3	-0,1	-0,3	-0,5
Mevduat kabul etmeyen bankalar	0,3	0,2	0,3	0,3
Toplam	-8,7	-5,3	-9,4	-9,1
Toplam (dövizde endeksli değerler dahil)	-1,6	-0,6	-0,1	-1,9

Kaynakça: Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi Mart 2004 s. 19

1.2.7. Gelir-Gider Yapısı

Net faiz gelirlerinin operasyon gelirlerine katkısı artmaktadır. Bu gelişmede aktiflerin pasiflere göre daha uzun vadeli olması dikkate alındığında faiz oranlarındaki düşüş önemli rol oynamıştır. Faiz gelirleri içinde kredilerden sağlanan faiz gelirlerinin payı artma eğilimindedir.

Tablo 10
Bankacılık Sektörü Gelir-Gider Yapısı (Milyon YTL)

	2002	2003	2004
Faiz gelirler	44.338	39.255	40.307
Faiz giderleri	31.539	27.997	22.708
Net faiz geliri	12.799	11.258	17.599
Net üret ve komisyon geliri	3.2	3.975	5.335
Temettü gelirleri	130	343	552
Net ticari kar/zarar	892	6.726	2.193
Sermaye piyasası işlem karları (net)	3.262	5.095	1.819
kambiyo kar/zarar (net)	-2.37	1.631	374
Diğer faaliyet gelirleri	3.863	2.87	2.276
Vergi öncesi kar/zarar	3.522	8.135	8.987
Vergi karşılığı (-)	1.152	2.458	2.657
Net kar zarar	2.357	5.677	6.33

Kaynak: Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi Mart 2004 s. 19

Sermaye piyasası işlemlerinin faaliyet gelirlerine olan katkısı azalmaktadır. Diğer taraftan, finansal hizmetlere olan talebin artması yanında daha önce ücretsiz olarak verilen hizmetlerin fiyatlandırılmasının da etkisiyle ücret ve komisyon gelirlerinin faaliyet gelirine katkısı iyileşmektedir. Bankalar operasyon giderlerinin sınırlandırılmasına yönelik yoğun bir çaba harcamaktadırlar. Maliyet azaltıcı ortak faaliyetlerin geliştirilmesine önem verilmektedir. Bankalar sorunlu kredileri için cesaretli bir şekilde karşılık ayırmaya devam etmektedir.

Bankacılık sektörü aktif karlılığı ve özkaynak karlılığında 2002 yılından itibaren gözlenen iyileşme 2004 yılında tersine dönmüş, aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı rasyolarında 2003 yılı sonuna göre düşüş gerçekleşmiştir.

Bilanço dışı yükümlülüklerde, ekonomide ve sektördeki olumlu gelişmelere paralel olarak, taahhütler ile emanet ve rehinli kıymetler kalemlerinin ağırlığı artmaya başlamıştır. Bu gelişmeler önemli ölçüde kredi kartı kullanımında ve emanete alınan menkul değerlerdeki artıştan kaynaklanmıştır.²⁷

²⁷TBB, Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi, Mart 2005 s.20.

İKİNCİ BÖLÜM

BASEL I VE BASEL II

2.1 BASEL KOMİTESİ VE TARİHÇESİ

Genel olarak finansal sektöre, özelde de bu sektör içindeki ayrıcalıklı konumuna dolayısıyla bankacılığa risk kontrolü ve denetimi alanında, kamu kuruluşlarının uluslararası organizasyonların, bağımsız dış denetim kuruluşlarının uyguladıkları çeşitli yöntemler vardır. Bu yöntemler arasında yer yer farklılıklar olsa da, belli konularda mütabakat sağlanarak uluslararası standartlar oluşturulmuştur. Bu çerçevede ilk değinilmesi gereken şüphesiz Bank for International Settlement (BIS)'in standartlarıdır. BIS, bankacılık faaliyetlerine ilişkin riskleri kendi faaliyet çerçevesinde ele alarak incelemiş ve bu konuda çalışmalar yapacak özel birimler oluşturulmuştur.²⁸ Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi (Basel Committee on Banking Supervision), BIS bünyesinde kurulan bu çalışma ve birimlerden en önemlisidir.

Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi (Basel Committee on Banking Supervision), İsviçre'nin Basel şehrinde 1974 yılının sonlarında G-10 ülkelerinin merkez bankaları tarafından kurulmuştur. Bu tarihin olmasında 1974 Batı Almanya'daki Bankhaus Herstatt'ın iflası önemli etkindir. Komite ilk olarak Şubat 1975 tarihinde toplanmış ve o tarihten bu yana komite her yıl üç veya dört defa olmak üzere düzenli toplantılar yapmaktadır. Komitenin üyeleri;ABD, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Hollanda, Belçika, Kanada, İsveç, İsviçre, ve Lüksemburg'dur. Ülkeler merkez bankaları tarafından bu konuda yetkili olmadığı ülkelerde de merkez bankasıyla birlikte denetlemeden sorumlu otorite tarafından temsil edilmektedir.

²⁸Active Araştırma, "Risk Kontrolü ve Yönetimi Alanında Uluslararası Standartlar", Active Bankacılık Finans Dergisi, Sayı:15, Ekim-Kasım 2000, s.18.

Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi'nin resmi bir denetimsel yetkisi yoktur, olması da planlanmamıştır. Ancak, geniş denetim standartları ve klavuz dökümanlar formüle eder ve her bir otoritenin kendi ulusal sistemine en iyi uyacak bir biçimde detaylı çalışmalarla en iyi uygulamaları tavsiye eder. Bünyesinde otuz kadar çalışma grubu vardır. Komite, üye ülkelerin denetim tekniklerine eşgüdümlemesine yeltenmeksizin genel yaklaşımlara ve genel standartlara uyumu teşvik eder.²⁹ Komite, Uluslararası Takas Bankası (Bank of International Settlements: BIS)'da toplanan ON'lar grubu ülkeleri merkez bankası ve guvernörleri komitesine rapor verir ve ilgili guvernörlerin onayını ve desteklerini alır. Ancak komitenin üyeleri arasında merkez bankası dışında temsilcilikleri de olduğunda, komitenin almış olduğu karar merkez bankalarının haricinde pek çok ulusal otoritenin de desteğini alır.

Basel Komite'si amaçlarını iki temel prensip üzerine oturtmuştur: Hiçbir yabancı bankacılık kuruluşu denetimden kaçmamalıdır ve denetim uygun ölçülerde olmalıdır. Bu prensip belge olarak ilk defa 1975 yılında "Anlaşma" (Concordat) olarak yayınlanmış, Mayıs 1983'te "Bankaların Yabancı Kuruluşlarının Denetimi İçin Prensipler" (Principles for the Supervision of Banks Foreign Establishment) olarak tamamlanmıştır. Bu belge bankaların yabancı şubeleri, iştirak ve ortakları konusunda ulusal ve uluslararası denetim otoritelerinin sorumluluklarının esaslarını belirlemektedir. Daha sonra, 1992 yılında anlaşmanın belirli prensipleri minimum standartlar olarak formüle edilmiş Temmuz 1992'de standartlar basılmıştır. Komite sürekli olarak bu standartların tam olarak pratikte uygulanması için çalışmaktadır. Kasım 1996 da komite karma çalışma grubu ve kıyı bankacılığı merkezlerinde denetimseliler tarafından bir rapor açıklandı. Raporda; uluslararası bankaların sınır ötesi faaliyetlerinin etkin konsolide denetimi konusunda karşılaştıkları engellerin aşılması için öneriler anlatılmaktadır. Bu rapor, Haziran 1996 tarihinde Uluslararası Banka Denetimselileri Konferansı (International Conference of Banking Supervisors: ICBS)'na katılan yüz kırk ülkeden katılan denetimseliler tarafından onaylandı.

Basel Komitesi'nin ilgilendiği konulardan biri de sermaye yeterliliği konusudur. "Basel Sermaye Uzlaşısı" (Basel Capital Accord) olarak adlandırılan bir sermaye ölçüm sistemi G-10 Guvernörleri tarafından 1988 yılında onaylandı ve bankalara açıklandı. Bu sistem 1992 yılında yüzde 8 minimum sermaye yeterlilik oranının uygulanmasının temelini oluşturdu.

²⁹BIS, "History of the Basel Committee and Its Membership", Kasım 2002, s.1.

G-7 ülkeleri başkanları Haziran 1996 tarihinde Lyon zirvesinde toplanmış yayımladıkları bir genelgeyle Komite'yi yeni pazarların denetim standartlarını geliştirme konusundaki çabalara katılmaya çağırmıştır. Nihayetinde de, Komite 1997 yılında etkin bir denetimsel sistemin kapsamlı bir planını oluşturan "Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetimine İlişkin Temel Prensipler"i yayınlamıştır. Hem G-10 hem de G-10 harici ülkelerden oluşan bir danışma ve dayanışma grubu, ülkeleri bu prensiplere uygulamaya teşvik etmiş, uygulamaların da değerlendirilmesi yapılmıştır. Uygulamayı ve denetlemeyi kolaylaştırmak için Basel komitesi Ekim 1999'da "Temel Prensipler Metodolojisi"ni geliştirmiştir.³⁰

Sermaye yeterliliği, denetim dışında Komitenin ele aldığı ve döküman basımıyla nitelenen belli başlı konular şunlardır:Faiz Riski Yönetimine İlişkin Prensipler, Banka Şeffaflığının Arttırılması, Bankalarda İç Denetim Sistemleri, Kredi Riski Yönetimine İlişkin Temel Prensipler, Kredi Muhasebesi, Kredi Riskine İlişkin Kamuoyu Bilgilendirmesi ve ilgili Konularda Güvenilir Uygulamalar, Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi.³¹

³⁰Zekai Özgün, "Bankacılıkta Risk Kavramı ve Denetim", MÜ Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s.52.

³¹BIS, "History of the Basel Committee and Its Membership", s.2.

2.2 BASEL I-1988 SERMAYE YETERLİLİĞİ UZLAŞISI VE EKSİKLERİ

Merkez Bankaları ve uluslararası finansal kuruluşların ortak faaliyet alanlarındaki esasları belirleyen BIS bünyesinde, 1988 yılında Bank of England'dan Peter Cook başkanlığında toplanan Basel Committee on Banking Supervision, "Basel Accord" olarak adlandırılan kararlar bankaların sermaye yeterliliği konusunda uluslararası bir standart getirilmiştir. 1992 yılında yürürlüğe giren bu karar, bankaların sermayelerine tanım getirmiş, aktiflerini risk derecelerine göre dört gruba ayırmış ve sermayenin, risk ağırlıklı aktiflere oranının en az yüzde 8 olması şartını koymuştur.³² Sermaye yeterliliğine ilişkin bu standartlar yürürlüğe girdiği süre içerisinde bankaların sermaye rasyolarında önemli gelişmelere sebep olmakla birlikte, bankalar mevcut düzenlemeleri dolanacak yollarda bulmuşlardır. Buna bankaların kredilerini menkul kıymetleştirmeleri veya bir yıldan daha kısa vadeli kredi açmak yoluyla daha düşük risk ağırlığına giren varlıklar oluşturmaları örnek olarak gösterilebilir.³³

Basel komite'nin 1988 tarihli ilk sermaye yeterliliği düzenlemesi, banka toplam miktarı üzerine odaklanmış, dolayısıyla bankaların iflas riskini ve mevduat sahipleri için oluşabilecek maliyeti en aza indirmeyi amaçlayan bir düzenlemedir. Uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar için uygun sermayenin belirlenmesine yönelik tek bir yöntem göstermekte olan 1988 düzenlemesinde 1996 yılında yapılan bir değişiklikle bankalara piyasa risklerini kendi yöntemleri ile ölçmeleri için kendi sistemlerini kullanabilme imkanları getirilmiştir.³⁴

1988 Basel Uzlaşısı uluslararası piyasalarda faal olan bankalar için önerilmiş bir yaklaşımdı. Bu yaklaşım, sözkonusu bankaların aktiflerinin risklerini ağırlıklandırmak ve bir de buna karşılık gelen asgari sermaye büyüklüğünü saptamak için yöntemler önermekteydi. 1988 Basel Uzlaşısı, ilk amaçladığı banka çevresinin ötesinde de kabul görmüş ve genelde bankaların sermaye yeterlilik oranlarını artırma yönünde olumlu katkı yapmıştır. Ancak zaman içinde ortaya

³²BIS, "Basel Capital Accord-1988"

³³Active Araştırma, "Risk Kontrolü ve Yönetimi Alanında Uluslararası Standartlar", Active Bankacılık Dergisi Ekim-Kasım 2000, s.19.

³⁴TBB Araştırma Grubu, "Basel Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi", Ekim 2002, s.2.

çıkan gelişmeler bu yaklaşımın bazı açılardan yetersiz kaldığı görüşünü kuvvetlendirmiştir. Bu bağlamda ileri sürülen eleştiriler iki başlık altında özetlenebilir:³⁵

1. Risk Temelli Sermaye yaklaşımında kullanılan sermaye kavramı, bir bankanın beklenen ya da beklenmeyen kayıplarını karşılama kapasitesini yeterince ifade etmemesidir.(Örneğin, kredi karşılıkları konjonktürün iyi olduğu dönemlerde karşılanan riskin getirdiğinin üstüne çıkmakta, tersine gelişmeler olduğunda da yetersiz kalmaktadır.)

2. Kullanılan risk ölçütü doyurucu değildir. Varlıkların riski değerlendirilirken kredi riskindeki farklılıklar yeterince gözönüne alınmamıştır. Bunun sonucu olarak bankalar Risk Temelli Sermaye Oranlarını tutturabilmek için mali araç değişikliği yaparak “arbitraj” yoluna gidebilmişlerdir.

1988 Basel Uzlaşısı ülkelerin, bankaların ve şirketlerin risk ağırlıklarını değerlendirmede belli metotları açıklamış, bu metotların eksikleri olduğu, bankalar, ülkeler ve şirketler arasında yanlış değerlendirme ve haksız rekabet sağladığı hakkında çok eleştiri toplamıştır. 1988 Basel Uzlaşısı, ülke ve merkez bankalarının yükümlülüklerinin değerlendirilmesinde OECD üyesi olup olmamasına bakmaktaydı. Burada üye ülkeler için risk ağırlığı sıfır olarak alınmaktadır. Örneğin her iki ülkenin de OECD üyesi olmaları sebebiyle hem ABD hem de Meksika hazine kağıtlarının risk ağırlıkları sıfırdır. Bu değerlendirmede, OECD üyesi olan ülkeler doğrudan daha az riskli olarak görülmekteydi. Bu durum, OECD ülkesi olan ancak kredi riski aslında daha yüksek bulunan ülkeler açısından avantaj, buna karşılık, OECD üyesi olmayan ancak kredi değerliliği yüksek bulunan ülkeler için bir dezavantaj oluşturmaktaydı.

Bu yöntem banka yükümlülükleri içinde geçerli kılınmıştı. OECD ülkelerindeki bankaların tüm alacakların ve OECD üyesi olmayan ülkelerinde bir yıldan kısa vadeli alacaklarının risk ağırlığı yüzde 20’dir. OECD üyesi olmayan ülkelerdeki bankaların bir yıldan uzun vadeli alacakların risk ağırlığı ise yüzde 100’dür.

³⁵TBB Araştırma Grubu, “ Sermaye Yeterliliği Konusunda BIS Tarafından Getirilen Yeni Öneriler ve Değerlendirilmesi” Kasım 2002 s.2.

1988 Basel Accord'de firmalara verilen kredilerin risk ağırlığı, firmanın kredibilitesine bakılmaksızın yüzde 100 olarak alınmaktaydı. Bu konu uygulamanın en eleştiri alan noktalarındandır. Çok riskli bir firmaya sağlanan kredi ile riski çok düşük bir firmaya verilen kredi için aynı sermaye ayrılmakta, hatta riski yüksek firmanın kar marjı daha yüksek olduğundan riskli firmalara kredi verilmesi, adeta teşvik edilmiş olmaktadır.

İlk olarak mevcut sermaye yeterliliği düzenlemesi, risklerin ölçülenmesi konusunda hassas değildir.

Diğer yandan, uygulamadaki düzenleme, finansal kurumları arbitraj ve muhtelif finansal oyunlar yapmaları konusunda fazlaca sınırlamamaktadır.³⁶

- Bu kapsamda bazı ürünler geliştirilerek daha az sermaye ihtiyacı hesaplanması sağlanabilmiştir.
- Kaliteli aktiflerin elden çıkarılmasına yönelik teşvikler mevcuttur.
- Bankaların bilançolarının kalitesinde bozulmalar görülmüştür.

Ayrıca, Basel I kredi ve piyasa riski dışındaki diğer riskleri için herhangi bir düzenleme getirmemiştir.

Yukarıda açıklanan sebeplerden dolayı Basel Komite'si 1988 Basel uzlaşısındaki görülen eksikleri, hataları gidermek ve zaman içinde dünyadaki bankacılık ve finans piyasalarında ki gelişmeleri de göz önüne almak suretiyle yeni arayışlara girmiş bunun çalışmalarını yapmıştır.

³⁶Ryan Kevin, "İstenmeyen Sermaye Düzeyi ile Risk Yönetiminin Uyumunu", Activeline Bankacılık Finans Gazetesi, sayı:31, Ekim, s.2.

2.3 BASEL II YENİ SERMAYE YETERLİLİĞİ DÜZENLEMESİ

2.3.1. Basel Yeni Sermaye Düzenlemesi Birinci Taslağı

Yeni taslak, Basel Komitesinin 1988’de kabul ettiğı sermaye gereklerinin risk temeline dayandırılması yaklaşımını sürdürmektedir. Amaç, mevcut çerçeveyi değışen koşullara göre uygulamada ortaya çıkan aksaklıklar gözönüne alınarak gözden geçirmektir.

Sermaye yeterliliğı çerçevesinin ikinci unsuru, ‘‘sermaye yeterliliğinin denetimi’’ sürecidir. Bu süreç, Gözetim ve Denetim yetkisinin bankaların sermaye durumunun genel risk profilleri ve stratejileri ile uyumlu olmasını sağlayacak biçimde denetim yapmasını gerektirmektedir. Bundan beklene ise, Gözetim ve denetim yetkisinin, bir bankanın sermayesinin riskini karşılamada yetersiz kalması durumunda erken müdahale edebilmesini sağlamaktır. Gözetim ve Denetim yetkilileri, bankaların asgari sermaye yeterliliğı oranından daha fazla bir sermaye bulundurmalarını talep edebileceklerdir. Bunun yanı sıra yeni çerçeve, banka yönetiminin bir iç sermaye değerlendirme süreci geliştirmesi ve bankanın risk profili ve çevresi ile doğru orantılı hedefler belirlemesi gerektiğine de işaret etmektedir. Bu içsel risk değerlendirme sürecinde, amaca ve kurallara uygunluğunu denetlemekten de yetkililerin sorumlu olması önerilmektedir.³⁷

Konunun üçüncü unsuru ‘‘piyasa disiplini’’dir. Bu başlık altında bir bankanın diğer piyasa katılımcıları tarafından durumunun değerlendirilebilmesi ele alınmaktadır. Böyle bir değerlendirmenin anlamlı olabilmesi için, bankaların gerekli bilgileri, zamanında açıklayacak saydamlıkta olmaları gerekmektedir. Bunun sağlanması ise düzenleyici yetkililerin sorumluluğunda olacaktır.

³⁷TBB Araştırma Grubu ,’’Sermaye Yeterliliğı Konusunda BIS Tarafından Getirilen Yeni Öneriler ve Değerlendirilmesi’’, s.1.

2.3.1.1. Birinci Taslakta Risk Değerlendirmeleri

Taslakta üç ana alandaki risklerin ağırlıklarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Ülke Risk Ağırlıkları, Bankaların Risk Ağırlıkları ve Şirketlerin Risk Ağırlıklarının değerlendirilmesi aşağıda açıklanmıştır.

a-) Ülke Risk Ağırlıklarının Değerlendirilmesi

1988 Basel Uzlaşısı, ülke ve merkez bankalarının yükümlülüklerinin değerlendirilmesinde OECD üyesi olup olmamalarına bakmaktaydı. Aynı zamanda banka yükümlülükleri için de aynı yöntem geçerli kılınmıştı. Bu değerlendirmede OECD üyesi olan ülkeler doğrudan daha az riskli olarak görülmekteydi. Bu durum, OECD ülkesi olan ancak kredi riski açısından daha yüksek bulunan ülkeler açısından avantajlı, buna karşılık, OECD üyesi olmayan ancak kredi değerliliği yüksek bulunan ülkeler için bir dezavantaj oluşturmaktaydı.

Komite bu duruma çözüm getirebilmek için yeni düzenlemeler önermiştir. Buna göre, ülke ve merkez bankalarının yükümlülüklerinin değerlendirilmesinde uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının notlarının geçerli olması tavsiye edilmektedir. Buradaki değerlendirmenin, ülkenin uzun vadeli döviz borçlarına göre yapılması önerilmektedir. Komite, bu tür uluslararası değerlendirme süreçlerinde karşılaşılabilecek sorunları gözönüne alarak, böyle değerlendirme yapabilecek başka kuruluşların da kredi değerlendirme sürecine dahil edilmesini önermektedir. Örneğin, G-10 ülkelerinin ihracat sigorta kuruluşlarının bu tür değerlendirmeler yapabileceği tahmin edilmektedir.

Komite, değişik uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının çeşitli ve farklı değerlendirmeler yapabileceklerini ve bunların yeni sermaye yeterliliği düzenlemelerinde nasıl kullanılmalı gerektiği hususunda çalışmaların sürdürülmekte olduğunu ifade etmektedir.

Bu aşamada komite, aşağıdaki yaklaşımı önermektedir:

- 0 (sıfır) risk kategorisi, en yüksek kredi kalitesine sahip ülkelerle sınırlandırılmaktadır. Örneğin S&P değerlendirilmesinde en an AA- alan ülkeler.
- A+ ile A- notu alan ülkeler yüzde 20 risk ağırlığına sahip olabilecekler.

- BBB+ ile BBB- arasında olan ülkeler yüzde 50 risk ağırlığı taşıyacaklar.
- BB+ ile B- arasındakiler ise yüzde 100 risk ağırlığına sahip olacaklardır. (Hiçbir değerlendirmesi olmayan ülkeler gibi.)
- B-‘den aşağı notu olan ülkelerin ise risk değeri yüzde 150 olacaktır.

Bankaların, kendi ulusal paraları cinsinden kendi devletlerinden olan alacakları, ülke parası ile finanse edilmişse, Ulusal Gözetim ve Denetim yetkileri, bunlara yukarıda belirtilenden daha düşük risk ağırlığı uygulamasına izin verebilecektir.

Komite, bir ülkenin yüzde 100’den düşük bir risk ağırlığı alabilmesi için, saydam olması ve bunun göstergesi olarak da IMF’nin ‘‘Special Data Dissemination Standards’’ sürecine dahil olması koşulunu önermektedir.

b-) Bankaların Risk Ağırlıklarının Değerlendirilmesi

1988 Basel Uzlaşısı, OECD ülkelerinde bulunan banka yükümlülüklerinin ve OECD ülkesi olmayan ülkelerde bulunan bankaların kısa vadeli yükümlülüklerinin yüzde 20 risk ağırlığı ile değerlendirilmesini öngörmekteydi. OECD üyesi olmayan ülkelerdeki uzun vadeli yükümlülükler yüzde 100 riske sahiptiler. Uluslararası kredi değerlendirmelerine bağlı yeni düzenlemeler kabul edilirse, eski kurallar artık geçerli olamayacaktır. Bu konuda, Komite, iki opsiyon önermektedir

- Bunlardan ilki, bankaların risk değerlendirmelerinin bağlı oldukları ülkenin risk değerlendirmesi ile ilişkilendirilmesidir. Bu çerçevede, bankaya uygulanan riskağırlığı, bunun ülkeye uygulananından bir derece aşağıda olacaktır.
- İkinci alternatif, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşunun bankaya doğrudan verdiği risk notunun uygulanmasıdır. Bu durumda, bir bankanın,

yerleşik olduğu ülkenin risk değerlendirme derecesine sahip olması sözkonusu olabilecektir.

Çokuluslu kalkınma bankalarının ise risk değerlendirmeleri yüzde 20 olarak kalacaktır.

c-) Şirketlerin Risk Ağırlıklarının Değerlendirilmesi

Yüksek kredi notlu şirketler (AA- ve üstü) hariç tüm şirket yükümlülükleri için önerilen kredi risk ağırlığının yüzde 100, bu tür şirketler için ise yüzde 20 ağırlık önerilmektedir. Buna karşılık, düşük kredi notla değerlendirilmiş olan şirketlerin kredi risk ağırlığı yüzde 150'yi bulacaktır.

2.3.1.2. Bankaların İçsel(Dahili) Risk Değerlendirmeleri

BİS'in bankanın sermaye yapısının kendi risk profiline göre belirlenmesi esasının benimsemesinin doğal sonucu olarak, bu konunun bankanın kendisi tarafından nasıl algılandığı ve değerlendirildiği önem kazanmaktadır.

Basel Komitesi'nin Haziran 1999'da yayımladığı ve tartışmaya açtığı metinde bu konu açıklığa kavuşturulmakta ve aşağıdaki somut öneriye dönüştürülmektedir.

- Genel ilke, Basel Komitesi'nin 1988 çerçevesinin gözden geçirilmesi ve bu yolla bir "standart" oluşturulmasıdır.
- Ancak, gelişmiş bankaların kendi iç risk değerlendirme modellerinin, daha ileri aşamada ise geliştirilecek portföy modellerinin bu tür bankaların sermaye gereksinimlerinin belirlenmesinde kullanılması öngörülmektedir.

Bu çerçevede, BİS Komitesi İçsel Değerleme Temelli yaklaşımının her banka tarafından uygulanmasını beklemektedir. Bu uygulamanın gelişmiş bankalarda geçerli kılınması tavsiye edilirken, gelişmekte olan ülke bankaları açısından, bu konudaki son değerlendirme merciinin Gözetim ve Denetim yetkisi olması öngörülmektedir. Türk bankacılık sistemi açısından bu durum geçerli görülmektedir. Burada iki konuyu ayırt etmek gerekir:

1. Bir bankanın kendi faaliyetlerini sağlıklı yürütebilmek için risk değerlendirmesi yapması.
2. Bir bankanın kendi risk değerlendirmesinin, Gözetim ve Denetim yetkisinde o bankanın sermaye gereğini belirlemede esas alınması.

Kuşkusuz herhangi bir banka, kendi risk değerlendirmelerine dayanarak Gözetim ve Denetim yetkisinin gerekli kıldığı asgari sermayenin üzerinde sermaye miktarında karar kılabilir (Ekonomik Sermaye). Burada sorun, bir bankanın kendi risk değerlemesinin asgari sermaye gereği için asa alınıp alınmayacağı, yani Gözetim ve Denetim yetkisinin nezdindeki anlamıdır. Burada önerilen yaklaşım, ‘‘gelişmiş’’ bankalar dışında bu yola itibar edilmemesidir.

2.3.2. Basel Sermaye Yeterliliği İkinci Taslağı-Basel II

2.3.2.1. Yeni Düzenlemenin Amaçları ve Temel Unsurları

1988 tarihli düzenlemesindeki amaçlar korunmakla birlikte Basel komite Ocak 2001 tarihli yeni sermaye düzenlemesinde yapılacak revizyonun aşağıdaki gözetim ve denetim hedeflerini karşılamasını sağlamaya kararlıdır .

- Finansal sistemde güvenliği ve sağlamlığı teşvik etmeyi sürdürmeli ve böylece yeni sermaye çerçevesi sistemdeki sermayenin mevcut genel düzeyini en azından korumalıdır.

- Rekabet eşitliğini artırmaya devam etmelidir.
- Risklerin ele alınmasına yönelik daha kapsamlı bir yaklaşım oluşturmalıdır, ve
- Uluslararası faaliyet gösteren bankalar üzerinde yoğunlaşmalı, fakat temel ilkeler farklı karmaşıklık ve gelişmişlik düzeylerindeki bankalar için de geçerli olmalıdır.

Yeni düzenlemede temel olarak risk duyarlılığı daha fazla olan ve daha esnek bir yapının oluşturulması, sermaye gereği hesaplamasında risk duyarlılığının artırılması, düzenleyici yükümlülüklerde teşviklerin ve uyumluluğun artırılması amaçlanmıştır.

Tablo 11
Basel 1988 ve 2001 Karşılaştırılması

Eski düzenleme (Basel-1988)	Yeni Düzenleme (Basel-2001)
Tek tip risk ölçümüne odaklıdır.	Bankaların dahili risk yönetim metodolojilerine, denetimlere ve piyasa disiplinine dayalı bir yapı getirmektedir
Tüm kuruluşlar için tek tip model uygulanmaktadır.	Daha esnek bir uygulama sağlamaktadır. (Daha iyi risk yönetimi için sermaye teşvikleri uygulanabilmektedir.)
Risk temeline dayalı sermaye gereği yapısı.	Riske daha fazla duyarlıdır.

Kaynak: Kaan Aksel, 'Yeni Basel Anlaşması –Basel II' Active Bankacılık Dergisi, sayı;23, Mart-Nisan 2002 s.48

Basel Yeni Sermaye Düzenlemesi'nin üç temel ayağı bulunmaktadır:

1. Asgari Sermaye Yeterliliği

2. Sermaye Yeterliliğinin Denetimi

3. Piyasa Disiplini (Kamuoyunu Bilgilendirme)

Yeni sermayenin uygulama kapsamına baktığımızda, önemli bir özelliği bankaların birbirlerine iştirakleriyle oluşan "banka gruplarını" da ayrıca ele almasıdır. Başka bir deyişle, yeni öneri bir grubu oluşturan bankaların hem ayrı ayrı ve hem de grubun tümü olarak ele alınmasını ve sermaye gereklerinin buna göre tanımlanmasını gündeme getirmektedir.

Bankaların diğer mali alanlardaki (sigorta vs) ortaklıkları ile ticari şirketlerdeki ortaklıkları ise ayrıca gözönüne alınacaktır. Burada ilke, bu tür ortaklıklarla kurulan ilişkiler yoluyla bankaların yapay sermaye genişlemesine gitmelerini engellemektir.

Bu çerçeve içinde iki yol önerilmektedir. Bunlardan ilki banka gruplarını konsolide ederek ele almaktır. İkincisi ise, bir bankanın tüm bağlı kurumlardaki yatırımları ile önemli azınlık paylarının, defter değeriyle bankanın sermayesinden düşülerek ulaşılan yalıtılmış bankayı esas almaktadır. Bu yöntemlerden herhangi birisini seçmek için üç yıllık bir geçiş süreci önerilmektedir.

2.3.2.2. Asgari Sermaye Yeterliliği

Düzenlemenin birinci ayağında asgari sermaye gereği tanımlanmıştır. Yeni düzenlemede mevcut sermaye tanımı ve asgari sermaye yeterlilik oranının yüzde 8 alması koşulu aynı kalmıştır. Ancak rasyonun paydasında önemli değişiklikler yapılmıştır. Kredi riski daha detaylı tanımlanmış, piyasa risklerinde değişiklik olmaması ve ilk defa faaliyet riski ilave edilmiştir.

Sermaye Yeterlilik Rasyosu:

$$\frac{\text{Toplam Sermaye (aynı)}}{\text{(kredi + piyasa + faaliyet riski)}} = \text{Banka Sermaye Katsayısı (en az \%8)}$$

Yeni düzenleme asgari sermaye oranının hesaplanmasına ilişkin bir dizi seçenek getirmiştir.

Tablo 12
Basel Komitesi'nin Önerdiği Risk Ölçüm Yaklaşımları

	Risk Ölçüm Yöntemleri		
Kredi Riski	Standart Yaklaşım	Dahili Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım	
		Temel Yaklaşım	İleri Yaklaşım
Piyasa Riski	Standart Yaklaşım	Dahili Modeller Yaklaşımı	
Faaliyet Riski (Operasyonel Risk)	Temel Gösterge Yaklaşımı	Standart Yaklaşım	Dahili Ölçüm Yaklaşımı

Kaynak: TBB Araştırma Grubu Çalışmaları, "Basel Komite Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi"s.4.

2.3.2.2.1. Kredi Riski Yaklaşımları ve Önerileri

Kredi riski için iki farklı yaklaşım önerilmektedir; standart yaklaşım ve dahili derecelendirmelere dayalı yaklaşımlar:

i) Standart Yaklaşım :

Standart yaklaşım; 1988 tarihli düzenlemedeki mevcut uygulama ile içerik olarak aynı ancak risk hassasiyeti daha yüksektir. Bireysel risk ağırlıkları hali hazırda borçlunun dahil olduğu kategoriye (ülkeler, bankalar ya da kurumlar) dayanmakta iken, yeni düzenleme ile uluslararası bir derecelendirme kuruluşunun (daha katı) kriterlerine göre belirlenecektir.

Standart yaklaşımda risk ağırlıkları farklı kategorilere göre belirlenmiştir.:

1. Ülkelerin risk ağırlıkları.
2. Bankaların risk ağırlıkları (bankalar için iki ayrı seçenek bulunmaktadır).

- Bir ülkedeki tüm bankalar ülke risk ağırlığından bir kategori daha aşağıda değerlendirilecektir. (Bankalar I)

- Risk ağırlıkları bankanın derecelendirme kuruluşlarından aldığı derecelendirme notuna dayalıdır. (Bankalar II)

3. Şirket risk ağırlıkları.
4. Gayrimenkul teminatlı kredilerin risk ağırlıkları.

Standart Risk Ağırlıkları	Ülke	Bankalar I	Bankalar II	Şirket
AAA'dan AA-ye	%0	%20	%20	%20
A+'dan A-ye	%20	%50	%50 (Uzun vade) %20 (Kısa vade)	%50
BBB+'dan BBB-ye	%50	%100	%50 (Uzun vade) %20 (Kısa vade)	BB-ye kadar %100
BB+'dan B-ye	%100	%100	%100 (Uzun vade) %50 (Kısa vade)	BB-nin altı için %150
B-'den aşağı	%150	%150	%150	%150
Derecelendirilmemiş	%100	%100	%50 %20 (kısa vade)	%100
Gayrimenkul Teminatlı Krediler	Konut ipoteği karşılığında verilen krediler %50, ticari gayrimenkul ipoteği karşılığında verilen krediler %100 risk ağırlığına tabi olacaktır.			

Kaynak: TBB Araştırma Grubu, ''Basel Komitesi Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi'' s.4.

Uluslararası risk değerlendirme kuruluşlarının* sahip olması gereken kriterler :

Yeni düzenlemeye göre bir uluslararası değerlendirme kuruluşunun değerlendirmelerinin esas alınabilmesi için aşağıdaki altı ölçütü sağlaması gerekmektedir

- Tarafsızlık
- Bağımsızlık
- Saydamlık
- Kredibilite
- Uluslararası erişim
- Yeterli kaynağa sahip olmak.

ii) Dahili (içsel) Derecelendirmeye Dayalı Temel ya da İleri yaklaşım

Dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımın kullanımı Komite'nin geliştirdiği standartlara dayalı olarak denetim otoritesinin iznine bağlı olacaktır. Bazı standartlara bağlı kalmak kaydı ile bankalara borçlunun kredibilitesini kendi dahili yöntemleriyle belirleme izni verilecektir. Bankanın her bir borçlu için yapacağı hesaplar, gelecekteki olası bir zarar tahmini cinsinden ifade edilecek, bu da asgari sermaye gereklerinin temelini oluşturacaktır.

Dahili derecelendirmeye dayalı temel yaklaşımda banka her bir borçlunun ödememe olasılığını tesbit etmekte, denetim otoritesine ödememe durumunda maruz kalınacak risk ve

* Dünyaca ünlü derecelendirme kuruluşları; Standart&Poor's, Moody's, Fitch%DCR, Japan Credit Rating Agency, Thomson Bankwatch Inc, Euromoney, Intitutional Invenstor başlıcalarıdır. Çalışmada ülke banka ve şirketlerin risk değerlendirilmesinde Standart&Poors'un değerlendirme ve kredi notu sistemi örnek gösterilmiştir.

doğacak zarar tahminlerine ilişkin veriyi sağlamaktadır. İleri yaklaşımda, gelişmiş bir sermaye tahsis yapısına sahip olan bankaya her iki veriyi de sağlama izni verilmektedir.

- Bankalar, kredi risk sermayesi etkileyebilecek olan yeni modelleme işlemleri sonucu bir görüş oluşturmaktadırlar. Özellikle, temel ve gelişmiş kredi riski hesaplama yöntemlerinin sermaye gereksinimleri üzerindeki etkisi dikkate alınmalıdır.

- Banka yönetim kurulları ve üst yönetimi bankanın dahili kredi derecelendirme sistemlerinde sorumludur ve sistemlerinin dışardan incelenmesine hazır olmak durumundadır.

- Dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımları benimseyecek bankalar için daha kompleks ve geniş boyutta veri ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bankaların düzenlemeye uygun derecelendirme modelini en az üç yıldır kullanıyor olması ve borç ödememe olasılıkları (PD) tahminleri için geriye dönük en az beş yıllık gözlem dönemini kullanmaları gerekmektedir. Ancak öngörüldüğü şekilde 2004 yılı sonunda uygulamaya geçilemeyeceği için ülkelerin denetim otoritelerinin düzenlemelerde bu süreçlerden vazgeçmeleri ya da esnetmeleri ara dönemlere ilişkin yeni tarihler belirlenmesini gerektireceğinden daha karmaşık bir duruma yol açabilecektir.

- Yeni yapı ile hem standart hem de dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımlarda, teminat, garanti, kredi türevleri ve menkul kıymetleştirmelere risk hassasiyeti daha yüksek bir yaklaşım getirilmiştir.

2.3.2.2.2. Operasyonel Risk (Faaliyet Riski) Yaklaşım ve Önerileri

Basel Komitesi'nin 1988 tarihli Sermaye Uzlaşısı'nda diğer risk türlerini de kapsayacak şekilde sadece kredi riski, sermaye gereklerinin hesaplanmasında dikkate alınıyordu. Daha sonraları Komite, piyasa riski ve operasyonel riski ayrı birer disiplin olarak ele aldı.

Aslında sermaye yeterliliğinin ilk düzenlemesi olan Basel I ile tüm riskler kapsam dahiline alınmaya çalışılmış ve bu yönde çalışmalar yapılmıştır. Nitekim mevcut sermaye yeterliliği düzenlemesinde, kredi riski içinde operasyonel risk ile ilgili unsurlar da yer

almaktadır, ancak Basel II ile getirilmek istenen çok daha açık, anlaşılır tanımlamalar ve ölçüm metotlarıdır.³⁸

Eylül 1998’de operasyonel riskle ilgili bir başlangıç raporu yayımlandı. Bu raporda “komitenin operasyonel risk alanındaki gelişmeleri izlemeye devam edeceği” bildiriliyordu. Haziran 1999’daki Yeni Sermaye Yeterliliği Çerçevesi’nde, operasyonel risk için ayrıca sermaye ayrılması ve birinci esasta değerlendirilmesi önerildi. Kasım 1999’da yapılan güncelleme ile “Risk Yönetim Grubu’nun operasyonel riski karşılamak amacıyla sermaye tahsisi hususunda bir çerçeve çalışması geliştirdiği” ifadesi kullanılarak, operasyonel riskin artan önemi nedeniyle sermaye çerçeve çalışmasında yer alması niyeti açıkça vurgulandı. Basel Komitesi Ocak 2001’de Yeni Sermaye Uzlaşısı (Basel II Accord) adlı düzenlemede sermaye hesaplanmasında dikkate alınan riskler içerisinde operasyonel riskleri de dahil etti. Ayrıca bu düzenlemede operasyonel risk sermayesinin hesaplanmasında kullanılmak üzere bir dizi yaklaşımdan bahsedildi. Eylül 2001 tarihinde yayımlanan “Regulatory Treatment of Operational Risk” adlı çalışmada Ocak 2001 tarihli İkinci İstişare Paketinin sonuçları analiz edilerek operasyonel risk sermayesi tahsisinin hesaplanmasında kullanılmak üzere üç yaklaşım önerildi: “Temel Gösterge Yaklaşımı”, “Standartlaştırılmış Yaklaşım” ve “İleri Düzey Ölçüm Yaklaşımları”. İleri Düzey Ölçüm Yaklaşımları içinde de İçsel Ölçüm Yaklaşımı, Zarar Dağılım Yaklaşımı ve Puan Kartı Yaklaşımı sayıldı.

Yetersiz ve hatalı işlemler, sistemler ve kişilerden veya dış olaylardan kaynaklanan zarar riski olarak tanımlanan operasyonel riskin yönetimindeki en kritik aşama bu risk türünün uygun bir şekilde tanımlanması ve ölçümüdür. Operasyonel riskle ilgili zarar potansiyelinin tahmini ve zararın gerçekleşme olasılığının tespiti güç olduğundan bu risk türünün tamamı sayısallaştırılmamakta ve bu nedenle tam olarak ölçümü de gerçekleştirilememektedir. Sayısallaştırılan kısım açısından ise, operasyonel riskten kaynaklanan zararın büyüklüğü ve sıklığına ilişkin bilgileri içeren yeterli miktar ve kalitede bir veri bankası oluşturmak oldukça zordur.³⁹ Basel Komitesi operasyonel riskin sayısallaştırılabilen kısmı için tahsis edilecek sermayenin hesaplanmasında önerdiği “Temel Gösterge Yaklaşımı”, “Standartlaştırılmış Yaklaşım”, “İçsel Ölçüm Yaklaşımı” olarak adlandırılan bu yaklaşım türleri aşağıda açıklanmıştır.

³⁸Ryan Kevin “İstenen Sermaye Düzeyi İle Risk Yönetiminin Uyumu” Activeline Gazetesi, Ekim 2002,s.3.

i) Temel Gösterge Yaklaşımı : Bankanın tüm faaliyeti için tek bir gösterge kullanılmaktadır. Söz konusu yaklaşımda, seçilen temel bir gösterge, bir katsayı ile çarpılmaktadır. Örneğin; yıllık bütüt gelir temel gösterge olarak seçilirse, bununla çarpılacak katsayı şu anda %15'ler düzeyindedir. Çarpım sonucunda bulunan meblağ gerekli sermaye miktarını göstermektedir.⁴⁰ Temel gösterge yaklaşımı, bankalar arasında evrensel boyutta yaygın olarak kullanılan ve uygulaması oldukça kolay bir yaklaşımdır. Ancak bu yaklaşım daha çok küçük ve ulusal bankaların kullanımına uygundur. Basel Komitesi, uluslararası alanda faaliyet gösteren ve önemli boyutta operasyonel riske maruz kalan büyük bankalar için daha karmaşık yaklaşımlar kullanmalarını önermektedir.

ii) Standartlaştırılmış Yaklaşım : Temel Gösterge Yaklaşımının daha karmaşık bir şekli olan Standartlaştırılmış Yaklaşım, banka faaliyetlerini bir dizi standartlaştırılmış faaliyet birimlerine ve faaliyet kollarına ayırmakta, daha sonra bu alanlarda bankanın faaliyetinin büyüklüğü ve hacmini yansıtan genel bir gösterge kullanmaktadır. Bu gösterge ile, her bir faaliyet koluna ilişkin operasyonel risk miktarının yaklaşık olarak temsil edilmesi amaçlanmaktadır.

iii) İçsel (Dahili) Ölçüm Yaklaşımı : Gereken sermayenin hesaplanmasında bankaların kendi zarar rakamlarının kullanılmasını esas almaktadır. Bu yaklaşımla bankalara gerekli sermayenin hesaplanmasında kendi içsel zarar verilerini kullanabilme imkanı sunulmuştur. Bu şekilde bankalar içsel zarar verilerini bir araya getirmeye teşvik edilmektedir. Ancak bankacılık sektörü halihazırda bu yaklaşımın uygulanmasına yönelik gerekli verileri toplama aşamasındadır. Şu anda bu yaklaşımı kullanarak sermaye tahsisini hesaplamak için sektörde yeterli veri mevcut değildir.

³⁹Melek Acar Boyacıoğlu, "Operasyonel Risk ve Yönetimi" , TBB Bankacılar Dergisi, sayı:43. Aralık 2002, s.63-64.

⁴⁰Jacques Pezier ,''Operasyonel Risk : Basel II ve Sonrası'' Activeline Bankacılık ve Finans Gazetesi, Ekim 2002, s.2.

Basel Komitesi, ikinci istişare paketi çerçevesinde bankaların operasyonel riske ilişkin sermaye tahsisleri ve maruz kaldıkları operasyonel zararlarla ilgili veri toplamak amacıyla bir araştırma gerçekleştirildi. Bu araştırmada 30 bankadan 1998-2000 yıllarına ilişkin verileri talep edildi söz konusu veriler 8 standart faaliyet kolu altında operasyonel risk içeren 7 farklı zarar türü kapsamında değerlendirildi. Bu zarar türleri.⁴¹ :

- Şirket içi suistimal,
- Şirket dışı suistimal,
- Personel uygulamaları ve iş ortamı güvenliği,
- Müşteri, ürün ve iş uygulamaları,
- Fiziksel varlıklarda hasar,
- Sistemin çökmesi ve işe ara verilmesi,
- Ulaşım, iletişim ve uygulama yönetimi.

Olarak belirlendi. Komite daha sonraki tarihli bir belgede, 2001 yılı verilerine ulaşmak üzere bu konudaki çalışmalarına devam ettiğini açıkladı. Yeni araştırmada öncekinden farklı olarak operasyonel risk içeren 7 olay türü 20 alt kategoriye ayrıldı. Bunun dışında 6 adet riske maruz kalma göstergesi (işçi sayısı, toplam aktifler gibi) hakkında da bilgi istendi.

- Yapılan çalışmalar sonucunda Komite, faaliyet riskinin ortalama olarak, yeni yapı altında gerekecek toplam sermaye gereğinin yaklaşık yüzde 20'sini oluşturacağını tahmin etmektedir.

⁴¹BIS, "The Quantitative Impact Study for Operational Risk: Overview of Individual Loss Data and Lessons Learned" s.8.

- Büyük ve karmaşık yapıdaki bankaların faaliyet risklerinin ölçülmesi için hem ara hem de ileri yaklaşımları uygulamak için gerekli koşulları sağlamaları beklenmektedir. Eğer bunu gerçekleştiremezlerse, ayrılması zorunlu sermaye miktarı ciddi olarak artacaktır.
- Banka yönetim kurulu ve üst yönetimi dahili faaliyet riski yönetim sistemlerinden sorumlu olacak ve söz konusu sistemler denetim otoritesinin incelemesine tabi olacaktır
- Operasyonel riski azaltıcı tekniklerin, sigortalanma gibi, her banka kendisine ne kadar uygun olacağı belirlemeli ve Basel II'nin önerdiği tekniklerden birini seçmelidir.
- Bankaların çoğu faaliyet riski yönetim fonksiyonları, teknikleri ve politikalarını dahili ölçüm yaklaşımına adapte edebilmek için yatırım yapmak durumunda kalacaklardır. Bağımsız denetim tarafından da faaliyet riskinin dahili ölçüm metodolojisi ve yönetim işlevi değerlendirilecektir.⁴²

Komite, faaliyet riskine yönelik ortak veri toplanması ve paylaşımı konusunda bankacılık sektörünü teşvik etmektedir.

2.3.2.3. Sermaye Yeterliliğinin Denetimi

Denetimde amaç, bankaların doğru bir şekilde değerlendirilmiş risklerine karşılık tutmaları gereken sermayeyi belirleyecek birer dahili yönteme sahip olduklarından emin olabilmektir. Denetimciler bankaların riskleri oranında sermaye tutmaları konusunda sorumlu durumdadırlar. Dahili yöntemlerin kullanılması gerektiğinde denetime ve müdahaleye konu olabileceklerdir.

⁴²TBB Araştırma Grubu, "Basel Komite Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi", s.8.

Yeni düzenlemede gözetim ve denetim süreci için belirlenen ilkeler aşağıdadır:

1. Bankalar sermaye seviyelerini koruyacak stratejiler geliştirmek ve risk profilleri ile sermaye yeterliliklerini ilişkilendiren bir süreç geliştirmekle yükümlüdürler.
2. Denetim otoritesi bu süreç ve stratejileri incelemeli, değerlendirmeli, izlemeli ve gerektiğinde müdahale etmelidir.
3. Denetim otoritesi bankaların asgari sermaye yeterliliğine sahip olmasını sağlamalıdır.
4. Denetim otoritesi sermaye yeterliliği asgari oranın altına inmeden önce erken müdahalede bulunmalıdır.

Bu önerilerin uygulanmasında, pek çok durumda denetimcilerle bankalar arasında diyaloga gerek duyulacaktır. Ayrıca, denetimcilerin de konuyla ilgili eğitim almaları gereken durumlar ortaya çıkabilecektir. Komite ve BİS'in Finansal İstikrar Enstitüsü danışmanlık konusunda yardımcı olabileceklerdir.

2.3.2.4. Piyasa Disiplini

Yeni yapıda piyasa disiplini bankaların daha şeffaf bir yapı sergilemeleri ile sağlanacaktır. Piyasa katılımcılarının bankaların risk yapıları ve sermaye yeterliliği pozisyonları konusunda daha fazla bilgi sahibi olabilmeleri için şeffaf bir yapı gerekmektedir. Yeni yapı bankaların kamuoyuna açıklamalarında kullanılmak üzere sermaye yeterliliğinin hesaplanması ve risklerin değerlendirilmesi de dahil olmak üzere bir kaç alanda gereken şartları ve önerileri ortaya koymaktadır. Kredi riski, kredi riskini azaltılması teknikleri ve aktif menkul kıymetleştirmelerinin denetimsel kabulü için gereken daha detaylı şartlarla beraber, ana grup şeffaflık/açıklama standartları tüm bankalar için geçerli olmaktadır.

2.3.3. Yeni Düzenlemenin Bankacılığa Getireceği Değişiklikler

Yeni sermaye düzenlemesi ile bankalara yeni maliyetler yüklenmekle birlikte daha etkin risk yönetimi ve uluslararası piyasalarda daha güvenli ve etkin bankacılık faaliyetlerinin sürdürülmesi amaçlanmaktadır.

Tablo 13
Basel II Düzenlemesinin Getireceği Faydalar ve Maliyetler

Yeni Sermaye Düzenlemesinin Beklenen Etkileri-Faydaları	Getireceği Maliyetler
Sermaye ihtiyacı azalacaktır.	Kamuoyu bilgilendirme ihtiyacı ve Maliyeti artacaktır.
Risk yönetimi daha iyi olacaktır.	Gerekli sistemlerin kurulması ve işlevi için bir maliyet söz konusu olacaktır.
Düzenleyici otorite ile daha iyi ilişkiler Geliştirilecektir.	Gerekli verilerin toplanmasının maliyeti Devam edecektir.
Piyasa ve kredi değerlendirme kurumları arasındaki ilişki iyileşecektir.	Sistemlerin ve personelin çalışması için Gerekli maliyetler devam edecektir.

Yeni anlaşmanın şartlarına uyum sağlamak pek çok çalışma grubunun çok fazla proje çalışmalarını aynı anda yürütmesini zorunlu kılacaktır. Sistem kurulum, veri toplanması, işlem kontrol uygulamaları ve test/kontrol mekanizmaları geliştirilmelidir. Banka üst yönetimleri, artan risk yönetimi yatırımlarını cazip kılmak için, bu yatırımlar sayesinde azalacak sermaye yeterliliği zorunluluklarını göz önüne almak zorunda kalacaklardır. Bunların yanında, temel olarak aşağıdaki konular üzerinde daha çok önemle durulacaktır.

Kredi riski ve operasyonel risk için gerekli veri setlerinin toplanması ve saklanması.

Raporlama ve halka yapılan finansal açıklamalarda ciddi değişiklikler için yapılması gereken çalışmalar.

Özellikle, kredi riski konusunda önde gelen finansal kurumlar, ileri içsel derecelendirme bazlı yönetim uygulamaları konusunda baskı altında kalacaklardır. Kredi riskini azaltıcı tekniklerin geliştirilmesine ve yeni anlaşma çerçevesinde teminatlar, garanti belgesi, netleştirme ve kredi türevleri konusunda detaylı veri setlerine ihtiyaç olacaktır.

BIS tarafından önerilen şartlar bütününde ikinci temel prensip olan, üst kontrol ve denetimin temel yapısı zamanla değişecektir. Her bir alt birim veya şirket bazında, yeni uygulamalar sağlam kontrol mekanizması ve bankacılık sektörü ile üst denetimden sorumlu devlet mercileri arasında daha sıkı bir işbirliği gerektirmektedir.

Yine BIS önerdiği banka yönetimdeki üçüncü temel prensip tüm dünyada global olarak faaliyet gösteren bankacılık kurumları açısından yapılan finansal açıklamalarda daha fazla şeffaflık, daha detaylı bilgilendirme ve daha sık raporlamayı getirecektir.

Yeni anlaşmanın dünya bankacılığına getireceği en önemli yenilik, bankaların risk yönetimi konusunda çok daha koordineli bir çalışma içinde bulunma zorunluluğu, ve hangi metotların kullanılacağı, sistem ve çalışma prensipleri gibi konularda risk yönetim birimlerinin alacağı sorumluluklardır. Yeni Anlaşma Metnini; veri seti kalitesinde yapılacak düzeltmeler, finansal bilgilerin doğru ve zamanında yatırımcı , üst denetçi, yönetim kurulu ve hissedarlara ulaştırma gibi banka yönetiminde temel prensiplere getirdiği yaklaşımlar inkar edilemez.

Dünyadaki birçok bankanın da üyesi olduğu IIF (Institute of International Finance) tarafından yeni düzenlemenin global piyasalara etkisi üzerine yapılan değerlendirmelere göre;⁴³

- Borçlu-kredi kalitesine verilen önemin artması kurallara uygun bir kredi kültürünün yerleşmesini sağlayacaktır.

⁴³TBB Araştırma Grubu, “Basel Komite Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi”, s.11-13.

- Uluslararası bilgi kaynaklarına olan güvenin artması yerel sermaye piyasalarının genişlemesine ve derinleşmesine olanak verecektir.

- Piyasa disiplini, şeffaflık ve rekabetin artmasına, daha etkin hale gelmesine neden olacaktır.

- Müşteri ilişkileri ile ürün fiyatlamasında köklü değişiklikler olacaktır.

Ancak, düzenleme uluslararası faaliyet gösteren bankalar ile bu kapsamda yer almayan bankalar üzerinde farklı etkiler yaratabileceği gibi gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin bankaları üzerindeki etkileri de çok farklı olacaktır. Bu çerçevede sürdürülen tartışmalar ve yapılan değerlendirmelere aşağıda yer verilmektedir.

- Yeni düzenlemenin en önemli etkisi; bankaların kendi sermaye pozisyonlarını yeniden gözden geçirmeleri gerekliliğidir. Çünkü Basel komite bankaların toplam sermayesinin ortalama yüzde 20'si kadarını yeni bir risk türü olarak benimsediği faaliyet risklerine ayırmasını öngörmektedir. Dolayısıyla Basel Komite'nin yeni düzenleme ile kredi ve faaliyet riskleri için öngördüğü gelişmiş metodların kullanılmaması durumunda bankaların asgari sermaye ihtiyaçları artacaktır. Ancak, Basel komite söz konusu risklerin yönetiminde bankaların kendi öngördüğü metodolojileri kullanmasının genel olarak sektör bazında bir dengeleme getireceğini beklemektedir.

- Diğer yandan, bankalar daha kapsamlı kamuoyu bilgilendirmesi yapmak durumunda kalacaklardır. Karmaşık modellerin kullanılması durumunda temel risk verilerine ilişkin kamuoyunu bilgilendirmenin üç aylık dönemler itibariyle yapılması ihtiyacı doğacaktır. Dolayısıyla, bankaların taşıdıkları riskler ve bunların yönetimi kanusunda yapacağı kamuoyu bilgilendirmeleri hem pazarın hem de banka hissedarlarının algılamalarını önemli ölçüde etkileyecektir.

- Hem düzenleyiciler hem de bankalar yani sermaye düzenlemesini uygulamak ve denetlemek için önemli lojistik ve ekonomik kaynaklara ihtiyaç duyacaklardır.

- Ev sahibi ülkelerde yerli sermayeye sahip bankalar, kredi riski ölçümünde standart yaklaşım kullanırken, yabancı bankaların dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımı tercih

etmeleri hem ulusal denetim otoritesinin hem de sınır-ötesi denetim otoritelerini denetim işlevinin karmaşıklaşmasına ve otoriteler arası dayanışma işbirliğinin güçlenmesine yol açabilecektir.

- Birçok ülkede denetim otoriteleri farklı bankalar için banka yönetim yapısını da dikkate alarak banka bazında uygun bir denetim yaklaşımının benimsenmesi (özellikle sermaye yeterliliği konusunda) serbestisine sahip bulunmamaktadır. Dolayısıyla söz konusu ülkelerdeki bankalar gözetim ve denetim otoritelerinin yeni uygulamayı ne şekilde algılayacakları ve yorumlayacakları, yeni düzenlemedeki koşulların bankaların şube ve iştiraklerine ne şekilde uygulanacağı konularına açıklık getirilmesi beklenmektedir.

- Dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımın özellikle uluslararası faaliyet gösteren bankalar grubunda olmayan bankalar açısından ciddi sorunlar yaratacağı beklenmektedir. Söz konusu bankaların dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşım için gerekli geçmişe dönük veri setine sahip olmadığı ve bu sorunun gelişmiş ülkelere göre gelişmekte olan ülkelerde çok daha büyük sıkıntı yaratacağı öne sürülmektedir.

- Gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirildiğinde yeni sermaye düzenlemesinin önemli etkileri olacağı tartışılmaktadır.

- Öncelikle Türkiye gibi OECD üyesi olma avantajını kaybedecek olan ülkelerde bankaların sermaye gereklerinin artması beklenmektedir.

- Dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımları benimseyen bankaların önemli avantajlar elde edeceği görüşü dikkate alındığında gelişmekte olan ülkelerde, bankaların zayıf yönetim ve sermaye yapısı nedeniyle, dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımların kullanılmasının gelişmiş ülkelerin bankalarında beklenen aynı olumlu etkiyi vermeyeceği düşünülmektedir.

- Birçok bankanın yeni düzenlemedeki kredi riski ölçümünde dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımları kullanmak için hem veri seti hem insan kaynağı açısından hazır olmadıkları eleştiri konusudur. Söz konusu ülkelerde çoğu bankanın standart yaklaşım modelini tercih etmek durumunda kalacakları ve dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımları kullanan bankalara göre dezavantajlı olacakları yorumu yapılmaktadır. Örneğin Türkiye’de

bankalar standart yaklaşım uyguladığında tüm firmaların %100 risk ağırlıklandırılmasına tabi olacağı, oysa bunu hak etmeyen firmalar için dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımları kullanan yabancı bankalarca daha düşük risk ağırlığı kullanacağı ve böylece standart yaklaşım kullanan bankalara göre önemli avantaj elde edecekleri ileri sürülmektedir.

- Gelişmekte olan piyasalarda bankaların standart yaklaşımı uygulamalarının muhtemel olduğu varsayılırsa bu piyasalarda faaliyet gösteren ve yeterli güvenilirliğe sahip derecelendirme kuruluşunun sayısının oldukça az olduğu bilinmektedir.

- Hükümet notlarının fiili olarak derecelendirme tavanı olarak kullanılması ve bankaların kendi ulusal paraları cinsinde kendi devletlerinde (ya da merkez bankalarından) olan alacakları için yerel para derecelendirme notlarının tanınmaması ekonomik sıkıntı dönemlerinde kredileri sınıflandırabileceği öne sürülmektedir.

- Standart yaklaşımda kısa vadeli krediler için (3 aydan kısa) öngörülen yararların oldukça sınırlı kaldığı düşünülmektedir.

2.4. BASEL KOMİTESİ'NİN BANKACILIKTA ETKİN GÖZETİM VE DENETİME İLİŞKİN TEMEL PRENSİPLERİ

2.4.1. Basel Komite prensiplerinin Amaçları ve Komite Beklentileri

Basel Komite'nin bankacılıkta etkin gözetim ve denetim prensipleri yirmi beş maddeden oluşmaktadır. Bunlar konuları itibariyle aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.⁴⁴

Etkin bankacılık gözetim ve denetimi için ön koşullar (1),

⁴⁴Basel Committee On Banking Supervision, "Core Principles For Effective Banking Supervision" September 1997, Çev. TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, "Bankacılıkta Temel Prensipler" 1999,s.4.

Faaliyet izni ve yapı (2-5),

Bankaların ihtiyati yönetimine ilişkin düzenlemeler ve yükümlülükler (6-15),

Aralıksız banka gözetimine ilişkin yöntemler (16-20),

Bilgi verme yükümlülükleri (21),

Gözetim ve denetim otoritelerinin yasal yetkileri (22),

Sınır ötesi bankacılık (23-25).

Ulusal otoriteler kendi etki alanlarında yer alan ve bankacılık faaliyetlerinde bulunan tüm kurumların gözetim ve denetiminde bu prensipleri uygulamalıdır. Bankaların ihtiyatlı yönetimine ilişkin asgari yükümlülükleri belirleyen bu prensipler gerekli olduğu durumlarda (mali sistemlerin risk profillerine göre ya da değişen koşullara göre) diğer tamamlayıcı ya da ilave tedbir ve yükümlülükler ile desteklenmelidir.

Basel Komite'nin bankacılıkta etkin gözetim ve denetime ilişkin temel prensiplerinin tüm ülkelerde ve uluslararası alanda gözetim ve denetim otoriteleri ve diğer kamu otoritelerince başvurulacak temel bir kaynak olması amaçlanmaktadır. Gözetim ve denetim sistemlerinin yapısının iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi için çalışan ulusal gözetim ve denetim otoritelerinin, bu dökümanda yer verilen tavsiyeler ışığında kendi mevcut sistemlerini gözden geçirmeleri, sistemlerinin eksik ya da hatalı yanlarını dikkate alarak hazırlanan bir programı kendi yetki alanları dahilinde en kısa sürede uygulamaya geçirmeleri istenmektedir. Bu prensiplerin ulusal gözetim ve denetim otoritelerince kabul edilerek uygulanmasında kaydedilen gelişmelerin izlenmesinde diğer ilgili organizasyonlar ile birlikte Basle Komite'ye de önemli bir rol düşmektedir. IMF, Dünya Bankası ve benzeri diğer kuruluşların, makroekonomik ve finansal istikrarın güçlendirilmesi konusunda yardımda buldukları ülkelerde, uygulanmasını öngördükleri program dahilinde, gözetim ve denetim sistemlerinin de güçlendirilmesi yönünde bu prensipleri benimsemeleri tavsiye edilmektedir.

Tüm ulusal gözetim ve denetim otoritelerinden Basel Komite'nin oluşturduğu bu temel prensiplerinin savunucusu ve takipçisi olmaları beklenmektedir. Prensipere ilişkin taslakların hazırlanmasına katılan Basel Komite ve diğer on altı ulusal gözetim ve denetim otoritesinin üyeleri dökümanda yer alan tüm hususlarda hemfikirdirler. Bölgesel gözetim ve denetim otoritelerinin başkanları Basel Komite'nin çalışmalarını desteklemekte ve söz konusu temel prensiplerin üyeleri tarafından desteklenmesi ve uygulanmasının teşvik edilmesi konusunda gönüllü çalışmaktadırlar. Üyeleri arasında bankacılıkta etkin gözetim ve denetim prensiplerinin desteklenmesi ve uygulanmasının izlenmesi için bölgesel grupların oynayacağı rolün belirlenmesi konusunda sürdürülen temaslar devam etmektedir.

Basel Komite'si, bankacılıkta gözetim ve denetime ilişkin temel prensiplerin her ülkede uygulanmasının hem ulusal hem de uluslararası mali piyasalarda istikrarın sağlanmasında çok önemli bir adım olacağına inanmaktadır. Bu amaca ulaşılması için gerekli süreç, bir çok ülkede yasal düzenlemeler ile gözetim ve denetim otoritelerine tanınan yetkilerde önemli değişikliklerin yapılması gereğine bağlı olarak değişebilir. Çünkü ulusal gözetim ve denetim otoritelerinde pek çoğu bu prensiplerin uygulanması konusunda gerekli yasal yetkiye henüz sahip değildir. Basel Komite bu prensiplerin uygulanabilmesi için, ulusal yasama organlarının gerekli yasal değişikliklerin yapılması konusunda gerekli hassasiyeti göstermeleri gerektiğine inanmaktadır.⁴⁵

Basel Komite, bankacılık sektöründe gözetim ve denetime ve risk taşıyan diğer alanlara ilişkin standartlar belirlemeye ve bunların benimsenmesi ve uygulanması yönündeki çalışmalarına devam etmektedir. Komite'nin oluşturduğu bu temel prensipler hem komitenin gelecekteki çalışmalarına hem de G-10 ülkeleri ve bölgesel gözetim ve denetim otoriteleri ile işbirliği ile sürdürülecek çalışmalara bir referans oluşturmaktadır. Komite söz konusu prensiplerin tüm ülkelerde benimsenerek uygulanmasını teşvik etmek amacıyla diğer ilgili otoriteler ve taraflarla işbirliği içinde çalışmaya da hazırdır. Ayrıca G-10 ülkeleri dışındaki ülkelerin gözetim ve denetim otoriteleriyle de işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmek, teknik yardım ve eğitim konusunda desteklerini artırmak çabası içindedir.

⁴⁵Basel Committee On Banking Supervision, "Core Principles For Effective Banking Supervision", Çev. TBB Araştırma Grubu, s.5.

2.4.2. Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetime İlişkin Temel Prensipler

Bankaların etkin gözetim ve denetimi, ödemelerin yapılması ve tasarrufların dağıtılmasında önemli bir rol oynayan bankacılık sektörünün de içinde yer aldığı güçlü bir ekonomik yapının en önemli unsurlarından biridir. Gözetim ve denetim işlevinin temel amacı, bankaların taşıdıkları risklere karşılık yeterli sermayeyi tutabilmelerini sağlamak ve güvenilir koşulların yaratıldığı bir ortamda faaliyette bulunmalarını temin etmektir. Bankacılıkta etkin gözetim ve denetim, her ülkenin mali sistemindeki istikrarın sağlanmasında kritik rol oynayan ve serbest piyada koşullarında ve/veya etkin makroekonomik politikaların uygulanmasıyla kendiliğinden temin edilemeyecek olan bir kamu hizmetidir. Gözetim ve denetim işlevinin maliyeti yüksek olmakla birlikte zayıf bir denetim sisteminin yol açabileceği problemlerin maliyetinin daha yüksek olacağı unutulmamalıdır.

Bankacılıkta gözetim ve denetime ilişkin temel prensiplerin belirlenmesinde esas alınan temel görüşler şunlardır:

- Bankacılıkta gözetim ve denetim işlevinin temel amacı mali sistemde istikrarı ve güveni temin etmek ve böylece ödünç alan ve ödünç verenlerin maruz kalacakları riskleri en aza indirmektir.

- Gözetim ve denetim otoritesi, iyi banka yönetimi teşvik etmeli (her bankanın uygun yapıda ve yeterli sorumlulukları taşıyan bir yönetim kurulu ve üst düzey yönetime sahip olması) ve mali piyasalarda şeffaflığın ve denetimin artırılmasını sağlamak suretiyle piyasa disiplininin oluşturulması ve muhafaza edilmesini desteklemelidir.

- Gözetim ve denetim otoritesi taşıdığı sorumlulukları yerine getirmek ve görevlerini etkin olarak sürdürebilmek için faaliyetlerinde bağımsız olmalı, bankalardan gerekli bilgilerin temin edilmesi de aldığı kararların uygulanması konusunda gerekli yasal yetki ve araçlara sahip olmalıdır.

- Gözetim ve denetim otoritesi bir bankanın yaptığı işi tam olarak anlamalı ve taşıdığı risklere ilişkin etkin risk yönetimi yapmasını sağlamalıdır.

- Etkin bankacılık gözetim ve denetimi her bir bankanın risk profilinin bilinmesini ve denetime ilişkin kaynakların uygun olarak dağılımını gerektirir.

- Gözetim ve denetim otoritesi bankaların taşıdıkları riskler için yeterli kaynak bulundurmalarını (sermaye, güvenilir yönetim, etkin kontrol sistemi, muhasebe kayıtları) temin etmelidir.

- Diğer ülkelerin gözetim ve denetim otoriteleri ile dayanışma ve işbirliği içinde olunmalıdır. Bu husus özellikle sınır ötesi faaliyet gösteren bankaların denetiminde daha fazla önem taşımaktadır.

Gözetim ve denetim sistemi, bankaların iflas etmeyeceğine dair bir güvence veremez ve vermemelidir. Herhangi bir piyasa ekonomisinde şirketlerin iflas etmesi risk almanın bir bedelidir. Kötü durumda olan bankalara mali destek verilmesi konusu, kamu fonlarının bankacılık sisteminin desteklenmesi için kullanılıp kullanılmayacağı ya da ne ölçüde kullanılacağına ilişkin kararları gerektiren politik bir olgudur. Bu şekilde bakıldığında söz konusu kararlar her zaman tamamıyla gözetim ve denetim otoritelerinin yetki ve sorumluluk alanında olmayabilir, ancak gözetim ve denetim otoriteleri problemlı bankaların durumlarına ilişkin uygun düzenlemelere yer vermelidir.

Bankacılıkta etkin gözetim ve denetimin sağlanmasında gerekli çeşitli alt yapı unsurları bulunmaktadır. Bunların olmaması durumunda gözetim ve denetim otoriteleri gerekli alt yapının oluşturulması konusunda hükümeti ikna etmeli, hatta bunların belirlenmesi ve geliştirilmesinde doğrudan görev almalıdırlar. Bazı ülkelerde bankalara faaliyet izni verilmesine ilişkin yetki ve sorumluluk ayrı bir otoriteye verilmiştir. Ancak, yetki paylaşımı ne şekilde olursa olsun faaliyet izni verilmesi ve aralıksız gözetimin gereği olarak aynı yüksek standartların benimsenmesi esastır. Bankacılıkta gözetim ve denetime ilişkin bu dökümanda öne sürülen prensipler güvenilir bir gözetim ve denetim sisteminin sağlanmasına yönelik gerekli altyapıyı oluşturacaktır.

Bu prensiplerin uygulanmasında gerekli farklılıkların dikkate alınması ihtiyacı doğabilir. Bu standartlar gerekli olmakla birlikte yerel farklılıklardan ötürü kimi durumlarda yeterli olmayabilir. Gözetim ve denetim otoriteleri yerel bankacılık sektörünün maruz kalabileceği riskleri ve mevcut alt yapıyı dikkate almalıdırlar. Bu nedenle her bir ülke kendi piyasa yapısı ve

mevcut risklerin özelliklerini dikkate alarak bu prensipleri destekleyici nitelikte ilave tedbirleri de almalıdırlar. Bankacılıkta gözetim ve denetim, piyasa koşullarındaki değişmelere cevap verebilecek nitelikte dinamik bir işlev olmalıdır. Gözetim ve denetim otoriteleri değişen koşullara ve yeni gelişmelere göre politika ve uygulamalarını periyodik olarak gözden geçirmelidirler.

i) Bankacılıkta Etkin Gözetim ve Denetim İçin Önkoşullar:

1. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesinin amaçları ve sorumlu oldukları kuruluşlara ilişkin yetkileri açıkça tanımlamalı, bankacılık gözetimi ve denetimi konusunda faaliyetlerine ilişkin bağımsızlığı ve yeterli ölçüde kaynağı bulunmalıdır. Ayrıca, gözetim ve denetim sisteminin, bankaların kuruluş izinleri ve denetimlerinin devamlılığının sağlanmasına, güvenilir ve sağlıklı bir sistem için de yasalara uyma zorunluluğuna ve denetim elemanlarının yasal olarak korunmasına ilişkin hükümler içeren yasal bir çerçevesi olmalıdır. Elde edilen bilgilerin gözetim ve denetim otoritelerince paylaşılması ve bu tür bilgilerin gizliliği konusuna yasal düzenlemelere de ayrıca yer verilmelidir.

ii) Faaliyet İzni ve Yapı :

2. Prensip: Bankacılık faaliyetlerinde bulunmasına izin verilen ve bu kapsamda denetim ve gözetiminin yapılmasına karar verilen kuruluşların faaliyet ve alanları açıkça tanımlanmalıdır. Banka ünvanının kullanımı mümkün olduğu ölçüde kontrol altında tutulmalıdır.

3. Prensip: Bankacılık faaliyetlerinde bulunmasına izin veren kurumun faaliyet iznine ilişkin esasları belirleme yetkisine ve bunlara uygun olmayan başvuruları reddetme hakkı olmalıdır. Faaliyet iznine ilişkin prosedürde en azından bankanın mülkiyet yapısı, genel müdür ve diğer üst yöneticilerin nitelikleri, faaliyet planı, iç denetim sistemi ve sermaye yeterliliğini de içerecek şekilde bankanın mali yapısıyla ilgili projeksiyonların değerlendirilmesine yer verilmelidir. Başvuru sahibinin yabancı bir banka olması durumunda ise ait olduğu ülkenin gözetim ve denetim otoritesinin onayının alınması gerekmektedir.

4. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların büyük hissedarlarına ait paylarına ya da bunlar üzerindeki kontrol haklarının el değiştirmesine ilişkin talepleri inceleme ve reddetme yetkisine sahip olmalıdır.

5. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların önemli büyüklükteki ele geçirme faaliyetlerini ve yatırımlarını inceleme ve bu oluşumların banka için yeni riskler yaratmasına ya da denetiminin etkinliğini azaltmasına yol açmaması için gerekli kriterleri belirleme yetkisine sahip olmalıdır.

iii) Bankaların İhtiyatlı Yönetimine İlişkin Düzenlemeler ve Yükümlülükler :

6. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların taşıdıkları riskleri karşılayacak şekilde asgari sermaye yükümlülüklerini tanımlamalıdır. Ayrıca, sermayenin banka zararlarını karşılayabilmesine yönelik sermaye alt kalemlerinin tanımlanması gerekmektedir. Uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar için bu standart Basel Komite'nin belirlediği sermaye yeterliliği rasyosu'nun altında olmamalıdır.

7. Prensip: Gözetim ve denetim sistemlerinin en önemli özelliklerinde birisi bankaların kredi verme, yatırım yapma, kredi ve yatırım portföylerini yönetmelerine ilişkin politika, yöntem ve uygulamalarının bağımsız olarak değerlendirilebilmesidir.

8. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi bankaların aktif kalitesi ve kredi karşılıklarının yeterliliğinin değerlendirilmesine ilişkin oluşturduğu politikaları ve kullandığı yöntemleri yeterli bulmalıdır.

9. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların portföylerindeki yoğunlaşmayı belirlemesine olanak verecek yeterli kapasitede bilgi iletişim ağına sahip oldukları konusunda tatmin olmalıdır. Ayrıca gözetim ve denetim otoritesi bir kişi ya da gruba verilebilecek kredilerin sınırlandırılmasında ilişkin esasları belirleme yetkisine sahip olmalıdır.

10. Prensip: Bankaların birbiriyle bağlantılı kuruluşlara verdikleri krediler nedeniyle artabilecek zararlardan korunabilmesi için bankacılık gözetim ve denetim otoritesi bankaların sözü konusu bu kuruluşları sürekli gözetim altında bulundurmalarına imkan verecek gerekli düzenlemeleri oluşturmalıdır. Ayrıca, bu riskleri kontrol altına alabilmek ve bilançoya yayılmasını önlemek için bankaların gerekli önlemleri almalarını sağlamalıdır.

11.Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi bankaların uluslararası kredilendirme ve yatırım faaliyetlerine ilişkin olarak ilke ve transfer risklerinin saptanması, izlenmesi ve kontrol edilmesine ilişkin yeterli politika ve uygulamalara sahip olduklarına ve söz konusu risklerin karşılanması için yeterli rezervlerin olduğuna emin olmalıdır.

12. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi bankaların piyasa risklerinin etkin olarak ölçülmesi, izlenmesi ve kontrol edilmesine imkan veren sistemlere sahip olduklarından emin olmalıdır. Piyasa riskine maruz kalındığında, gözetim ve denetim otoritesi üstlenilebilecek piyasa riskine limit getirme ya da sermaye artırımını gibi yatırımları uygulayabilme yetkisine sahip olmalıdır.

13. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların taşıdıkları tüm risklerini tespit edecek, ölçecek, yönetecek, kontrol edecek, ve bu riskler için yeterli sermayeyi bulduracak şekilde geniş kapsamlı bir risk yönetimi sistemi (yönetim kurulu ve üst düzey yönetiminin izlenme işlevini de içermek üzere) olduğuna ikna olmalıdır.

14. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların faaliyetlerinin yapısına uygun ve yeterli iç kontrollerinin bulunduğundan emin olmalıdır. Söz konusu kontroller yetki ve sorumluluklarının paylaşılması, fonksiyonel ayrımlar, fon ödemeleri, aktif-pasif yönetimi, bu işlemlerin mütabakatı ve varlıkların korunmasına ilişkindir. Hem bu iç kontrollere hem de yasal ve idari düzenlemelere uyulup uyulmadığının kontrolü için uygun iç veya bağımsız dış denetimin fonksiyonları belirlenmelidir.

15. Prensip: Mali sektörde mesleki ve ahlaki yüksek standartların gelişmesi ve bankacılık faaliyetleriyle bilerek ya da bilmeyerek kötüye kullanımların engellenebilmesi için bankacılık gözetim ve denetim otoritesi müşterini tanı prensibinin uygulanmasına yönelik bankaların uygun politika ve uygulamalarını olduğundan emin olmalıdır.

iv) Aralıksız Banka Gözetimi Yöntemleri:

16. Prensip: Bankacılıkta etkin gözetim hem yerinde hem de uzaktan denetimi kapsamalıdır.

17. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların faaliyetlerini tam olarak anlamalı ve banka yönetimiyle düzenli olarak temaslarda bulunmalıdır.

18. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, denetim raporları ve bankalara ait istatistiklerin toplanması, banka bazında ve konsolide olarak analiz edilmesi için uygun araçlara sahip olmalıdır.

19. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bağımsız denetçiler kullanarak ya da yerinde denetim yaparak gözetim bilgilerinin doğruluğunu bağımsız olarak değerlendirebilecek araçlara sahip olmalıdır.

20. Prensip: Bankacılıkta etkin gözetim ve denetimin gereklerinden birisi de banka gruplarının konsolide bazda denetlenmesi konusunda bankacılık gözetim ve denetim otoritesinin yetkisinin bulunmasıdır.

v) Bilgi Verme Yükümlülüğü:

21. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, her bankanın muhasebe uygulamaları ile uyumlu şekilde bankanın karlılığı ve finansman durumu hakkında doğru ve yeterli bilgiyi sağlayacak kayıtların mevcut olduğundan ve bankanın bunları gerçek durumlarını yansıtacak şekilde düzenli olarak yayımladığından emin olmalıdır.

vi) Bankacılık Gözetim ve Denetim Otoritesini Yasal Yetkileri:

22. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların sermaye yeterliliği yükümlülüğünü yerine getiremez duruma düşmeleri, yasal düzenlemelere aykırı davranışları ya da mevduat sahiplerinin menfaatlerine yönelik herhangi bir şekilde tehdit oluşturmaları halinde düzenleyici tedbirler alma yetkisine sahip olmalıdır.

vii) Sınır Ötesi Bankacılık :

23. Prensip: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, bankaların yabancı ülkelerdeki şubeleri, ortaklıkları ve iştiraklerince yürütülen işlemlerini temel prensiplere uygunluğu ve

ihtiyatlı yönetimi konusunda gereken yaptırımları uygulayarak, global konsolide denetimin gereklerini yerine getirmelidir.

24. PrensiP: Konsolide gözetimin ve denetimin temeli, ev sahibi ülkenin yetkili otoriteleri başta olmak üzere, tüm gözetim ve denetim otoriteleri ile temaslarda bulunmak ve bilgi alışverişini sağlamaktır.

25. PrensiP: Bankacılık gözetim ve denetim otoritesi, yabancı bankaların ülke içindeki faaliyetlerine ilişkin olarak yerel bankalara uygulanan aynı yüksek standartları aramalıdır. Konsolide bazda gözetim ve denetimin yapılabilmesi için söz konusu yabancı bankaların ait oldukları ülke otoriteleri ile bilgi paylaşımı yetkisine de sahip olmalıdır.⁴⁶

⁴⁶ Basel Committee On Banking Supervision, "Core Principles For Effective Banking Supervision", çev. TBB Araştırma Grubu, s.5-9.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SERMAYE YETERLİLİĞİ VE BASEL'E UYUM SÜRECİ

3.1. SERMAYE YETERLİLİĞİ KONUSUNDA 1989-2001 TARİHLERİ ARASINDA YAPILAN DÜZENLEMELER

Türk bankacılık sisteminde, 1988 Basel sermaye yeterliliği standardının esaslarını benimseyen ilk düzenleme, 26 Ekim 1989 tarih ve 20324 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, 3182 sayılı Bankalar Kanununa ilişkin 6 sayılı tebliğdir. HDTM tarafından yayımlanan tebliğ, "bankaların sermaye arttırımında ve özkaynakların mevcut ve potansiyel riskler nedeniyle oluşacak zarara karşı korunmasında uyulacak Sermaye Tabanı/Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayrinakdi Krediler ve Yükümlülükler standart rasyosu ile ilgili tanımları, uygulama yöntemlerini, risk ağırlıklarını ve asgari orana ilişkin açıklamaları içermektedir."⁴⁷ Bu tebliğ, bankaların sermaye arttırmalarının ve özkaynaklarının, üstlendiği riski karşılayabilecek bir seviyede tutulmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Tebliğ, sermayeyi ana ve katkı sermaye olarak iki bileşene ayırmıştır. Aşağıda bu bileşenlerin hangi kalemlerden oluştuğu liste halinde verilmektedir. Basel standartlarına uygun olarak, katkı sermaye ancak ana sermayenin yüzde 100'ü kadar dikkate alınabilecek ve sermaye benzeri kredilerde ana sermayenin yüzde 50'sinden fazla olmayacaktır.

⁴⁷Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na İlişkin Tebliğ, No:6, 26 Ekim 1989, 20324 Sayılı Resmi Gazete s.14.

Tablo 14

<p>Ana Sermaye</p> <ul style="list-style-type: none">• Ödenmiş sermaye• Kanuni yedek akçeler• İhtiyari ve fevkalade yedek akçeler• Muhtemel zararlar karşılığı• Bünyede bırakılan bilanço karı• Bilanço zararları (-) <p>Katkı Sermaye</p> <ul style="list-style-type: none">• Banka sabit kıymet yeniden değerlendirme fonu (%50'si)• İştirakler ve kuruluşlar sabit kıymet yeniden değerlendirme fonu (%50'si)• Kalkınma ve yatırım bankalarının sermaye benzeri kredileri <p>Sermayeden İndirilen Değerler</p> <ul style="list-style-type: none">• Mali iştirakler• Özel maliyet bedelleri• İlk tesis giderleri• Peşin ödenmiş giderler• İştiraklerin ve sabit kıymetlerin rayiç değeri bilançoda yer alan değerlerinden küçük ise aradaki fark kadar tutar
--

Kaynak:TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Nisan 2003. Değirmenci Nihal "Sermaye Yeterliliği Konusunda Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Uygulamalarının Değerlendirilmesi" s.92

Ana sermaye ve katkı sermaye toplamından, sermayeden indirilen kalemler toplamı düşüldükten sonra, SYR'nin payını oluşturacak olan sermaye tabanına ulaşılmaktadır.

Risk ağırlıklı varlıklar, gayrinakdi krediler ve yükümlülükler yüzde 0, 20, 50 ve 100 risk ağırlığına göre ağırlıklandırılmış banka aktiflerinin, gayrinakdi kredilerinin ve yükümlülüklerin toplamından oluşur. Bu toplam, sermaye yeterlilik rasyosunun paydasını vermektedir.⁴⁸

Tebliğin 5. Maddesinde verilen sermaye yeterlilik rasyosu analiz formunun, bilanço döneminden itibaren mart ayı sonuna kadar, HDTM'na gönderilmesi gerekmektedir. Bu form, bankanın ana ve katkı sermaye tutarı ile sermayeden indirilen değerlerinin tutarlarını ve bankanın SYR'sini içermektedir. Tebliğ, tüm bankalara bilanço dönemi sonunda asgari yüzde 8SYR sağlamaları yükümlülüğü getirmektedir. Bu oranın yüzde 8'in altında kalması durumunda, ilgili

⁴⁸Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı,3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na İlişkin Tebliğ, No:6, 26 Ekim 1989, 20324 Sayılı Resmi Gazete s.17.

bankaya 6 ay ek süre verilmekte ve bankanın sermaye eksikliğini nakden ödemek yoluyla tamamlaması gerekmektedir. Ayrıca, müsteşarlık her bir bankadan özel koşulları nedeniyle daha yüksek oranlar tesis etmesini isteyebilir.

Tebliğin uygulama takvimine göre bankalar yıllara göre aşağıda belirtilen SYR'leri sağlamaktadır.

1989 yılı için yüzde 5,

1990 yılı için yüzde 6,

1991 yılı için yüzde 7,

1992 yılı için yüzde 8,

Tebliğ, gerek düzenlemeleri gerekse de uygulama takvimi açısından 1988 Basel Standardı'nın Türk Bankacılık sistemine tam olarak uyarlamasını en azından yasal çerçeve açısından gerçekleştirmiştir.⁴⁹

1993 yılında, HDTM yayınladığı 8 sayılı tebliğ ile, 6 sayılı tebliğin 2. Maddesinin (A) fıkrasının (b) bendini değiştirmiştir. Buna göre, HDTM'nin uygun görüşü alınmak kaydıyla, kalan vadesi 5 yıl ve daha uzun olan sermaye benzeri kredilerin, katkı sermayeye dahil edilmesine karar verilmiştir. Bu kredilerin toplam tutarının en fazla ana sermayenin yüzde 50'si ile sınırlandırılması uygulaması sürdürülmektedir. 6 nolu tebliğin, yalnızca kalkınma ve yatırım bankalarının sermaye benzeri kredilerini katkı sermaye kapsamına aldığı düşünüldüğünde, bu kredilerin tanınmasına ilişkin kapsamın genişletildiği görülmektedir.⁵⁰

⁴⁹ TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Nisan 2003. Değirmenci Nihal "Sermaye Yeterliliği Konusunda Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Uygulamalarının Değerlendirilmesi" s.93.

⁵⁰ Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı,3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na İlişkin Tebliğ,No:8 1 Nisan 1993, 21539 Sayılı Resmi Gazete.

Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (BHM), sermaye yeterliliği konusunda, 9 şubat 1995’de yayımlanmış olduğu 12 sayılı tebliği ile, 6 sayılı tebliği yürürlükten kaldırmıştır. Yeni Sermaye Yeterliliği tebliğinin, ana ve katkı sermaye ile sermayeden indirilen değerler başlıklarında getirmiş olduğu yenilikler iki tebliğin karşılaştırılması esasına göre düzenlenmiş Tablo 15’te verilmektedir.

Tablo 15
Sermaye Yeterliliği Konusunda 6 ve 12 Sayılı Tebliğlerin Karşılaştırılması

6 Sayılı Tebliğde getirilen düzenleme	12 Sayılı Tebliğ ile yapılan değişiklik ve eklemeler
<p>Ana Sermaye</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bünyede bırakılan bilanço karı • Bilanço zararı (-) 	<p>Ana Sermaye-Değişiklik</p> <ul style="list-style-type: none"> • Üç aylık hesap özetindeki dönem karı ve geçmiş yıllar karı toplamı • Üç aylık hesap özetindeki dönem zararı ile geçmiş yıllar zararı toplamı (-)
<p>Katkı Sermaye</p> <ul style="list-style-type: none"> • Banka sabit kıymetler, iştirakler ve kuruluşlar sabit kıymetler yeniden değerlendirme fonları, yüzde 50’si oranında dikkate alınır. 	<p>Katkı Sermaye-Değişiklik</p> <ul style="list-style-type: none"> • Banka sabit kıymet yeniden değerlendirme fonu yüzde 100 oranında; iştirakler ve kuruluşlar sabit kıymet yeniden değerlendirme fonu yüzde 75 oranında dikkate alınır. <p>Katkı Sermaye –Yeni</p> <ul style="list-style-type: none"> • Krediler Serbest Karşılığı-SYR’nin paydasının yüzde 2’sini aşan kısmı dikkate alınmaz.
<p>Sermayeden İndirilen Değerler</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mali iştirakler: bankalar, sigorta şirketleri ve finansal kiralama şirketleri 	<p>Sermayeden İndirilen Değerler-ekleme</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mali İştirakler: Özel Finans Kurumları, Sermaye Piyasası Aracı Kurumları, Finansman, Factoring ve Yatırım Danışmanlığı Şirketleri, Risk sermayesi Kuruluşları, Yatırım ve Genel Finans Ortaklıkları ve diğer finansal kuruluşlarda olan iştirakler de kapsandı. <p>Sermayeden İndirilen Değerler-yeni</p> <ul style="list-style-type: none"> • Türkiye’de faaliyet gösteren diğer firmalara verilen sermaye benzeri krediler • Kamu ve tüzel kişiler hariç banka sermayesinin yüzde 10’undan fazlasına sahip ortaklarına kullanılan nakdi krediler

Tebliğ, SYR analiz formunun her üç ayda bir doldurularak, izleyen 1,5 aylık sürede Müsteşarlığa gönderilmesini istemektedir. 12 sayılı tebliğin analiz formunda, SYR dışında iki

yeni rasyo daha bulunmaktadır. Bunlar, “katkı sermayenin ana sermayeye oranı” ve “alınan sermaye benzeri kredilerin ana sermayeye oranıdır”. Bu iki oran ile, bankanın toplam sermayesinin bileşenlerinin daha iyi analiz edilebilmesi hedeflenmektedir.⁵¹

BHM tarafından çıkarılan ve 30.6.1998 tarihinde 23388 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan, “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ”, 12 sayılı tebliği yürürlükten kaldırmıştır. Tebliğ, bankaların hem konsolide, hem de konsolide olmayan bazda minimum yüzde 8 SYR’ye sahip olmaları yükümlülüğünü getirmektedir. Konsolide bazda hesaplamaların yapılmasına, Hazine Müsteşarlığı (HM) bu konuda bir düzenleme yaptıktan sonra başlanacaktır. Rasyonun hesaplanmasında kullanılacak sermaye bileşenlerinde ve sermayeden indirilecek değerler kalemlerinde küçük çaplı değişiklikler yapılmıştır. Buna göre, ana sermayeye eklenen bankaların üç aylık hesap özetlerinde yer alan dönem karının, vergi provizyonundan sonraki bölümünün dikkate alınması istenmektedir. Katkı sermaye bileşenleri arasında daha önce “krediler serbest karşılığı” diye ifade edilen kalem yerine, bu kez “tasfiye olacak alacaklar için gerekli olan kısım düşüldükten sonra kalan genel kredi karşılığı” ifadesi kullanılmıştır. Katkı sermaye içinde değerlendirilen yeniden değerlendirme fonlarının yüzde kaç oranında dikkate alınacağı belirtilmemiştir. Son olarak, sermayeden indirilen değerlere “şerefiye” veya “aktifleştirilmiş giderler” de eklenmiştir. Risk ağırlıklı varlıkların ve sermayeden indirilen değerlerin hesaplanmasında, tükenme ve değer kaybı ile karşı karşıya olan varlıklar, ilgili amortismanlar ve karşılıklar düşüldükten sonra kalan net tutarlar üzerinden dikkate alınacaktır.

Bu tebliğ, iki yeni başlık içermektedir. İlki, potansiyel riskler adı altında ilk kez piyasa risklerinin tanımlanması, diğeri ise üçüncü kuşak sermayenin tanımlanmasıdır.1988 Basel Standardı 1996 yılında yapılan değişiklik ile piyasa risklerini kapsayacak şekilde güncellenmiştir. Tebliğin, 2. Maddesinin (E) fıkrası, potansiyel riskler başlığı altında, bankaların karşılaşılabileceği riskleri kredi riski ve piyasa riskleri olarak sınıflandırmakta ve piyasa risklerini tanımlamaktadır. Bu madde, ilgili tebliğin yalnızca kredi riskine ilişkin sermaye yeterliliğini düzenlemesi yaptığı, piyasa riskine ilişkin düzenlemenin ise HM’ınca ayrıca yapılacağı belirtilmektedir. Tebliğin, 2. Maddesinin (F) fıkrası, yalnızca piyasa riskine ilişkin sermaye

⁵¹Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu’na İlişkin Tebliğ, No:12 9 Şubat 1995, 22197 sayılı Resmi Gazete.

yeterliliğinin hesaplanmasında dikkate alınabilecek bir kalem olan üçüncü kuşak sermayeyi tanımlamaktadır.⁵²

Bankalar, konsolide ve konsolide olmayan bazda hesapladıkları SYR'lerden en az biri yüzde 8'in altında ise, 6 aylık süre içinde sermaye tabanında artırımını gerçekleştireceklerdir. Her iki oran da yüzde 8'in altında ise sermaye artırımında en düşük olan oranı dikkate alacaklardır.

Aynı Resmi Gazete'de yayınlanan bir başka tebliği ise BHM ve TCMB'nin birlikte çıkardıkları "Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı Standart Rasyolarının Bankalarca Hesaplanması ve Uygulanmasına İlişkin Tebliğdir." Bankaların sermaye tabanları ile uyumlu döviz pozisyonları tutmalarını sağlamayı amaçlayan tebliğ, bankaların döviz pozisyonlarını yönetirken sahip olmaları gereken standart oranlara ilişkin düzenlemeler yapmaktadır.

Yabancı para net genel pozisyonu (YPNGP), bankanın TL cinsinden toplam döviz varlıkları ile toplam döviz yükümlülükleri arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Getirilen düzenlemeye göre, YPNGP'un bankanın sermaye tabanına oranının azami yüzde 30 olması gerekmektedir. Yabancı para net vadeli işlem pozisyonu (YPNVİP) ise, bankanın TL cinsinden toplam vadeli döviz alım taahhütleri ile toplam vadeli döviz satım taahhütleri arasındaki farkı ifade etmektedir. Bu farkın sermaye tabanına oranının, azami yüzde 15 olması gerekmektedir. Bankalar bu oranları 1998 Aralık ayı sonuna kadar sağlamakta yükümlüdürler.⁵³ Bu tebliğ henüz yürürlüğe girmeden 29 Ağustos 1998 tarihinde yayınlanan yeni bir tebliğ ile yürürlükten kaldırılmıştır.

⁵²Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ, 30.6.1998, 23388 (mükerrer) sayılı Resmi Gazete.

⁵³Hazine Müsteşarlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası,"Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı" ve "Yabancı Para Net Vadeli İşlem Pozisyonu/Sermaye Tabanı" Standart Rasyolarının Bankalarca Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ, 30.6.1998a, 23388(mükerrer) sayılı Resmi Gazete.

Yeni tebliğ ile getirilen iki önemli değişiklik YPNGP'un sermaye tabanına oranının azami yüzde 20 olarak belirlenmesi ve YPNVİ pozisyonunun sermaye tabanına oranının azami yüzde 15 olması düzenlemesinin kaldırılmasıdır.⁵⁴

Sonuç olarak, yapılan yasal düzenlemeler ile 1992 yılından 2000 yılına kadar, Türkiye'de bankacılık faaliyeti yürüten kuruluşların, minimum yüzde 8 SYR sağlamaları zorunlu hale getirilmiştir. 1992-2000 yılları arasında sektör ve banka grupları bazında SYR'ler verilmektedir.

Tablo 16
Sektör ve Banka Grupları Bazında sermaye Yeterlilik Oranları

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sektör(*)	9,9	12,1	16,4	17,2	15,1	17,2	17,3	3,4	4,9
Kamu	9,7	11,7	8,1	11,1	11,8	13,8	14,1	13,2	14,4
Özel	11,0	13,3	18,6	19,9	17,2	21,0	20,3	18,8	21,9
TMSF	4,5	4,7	11,8	11,9	9,0	6,6	4,7	-67,5	-65,1
Yabancı	-	-	-	-	-	11,4	18,3	30,6	36,8
KYB	8,6	9,8	5,7	11,0	17,8	19,8	93,0	62,8	50,2

Kaynak: TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Nisan 2003. Değirmenci Nihal "Sermaye Yeterliliği Konusunda Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Uygulamalarının Değerlendirilmesi" s.97

Tablodan görüldüğü üzere, Türk bankacılık sektöründe, 1992-1998 yılları arasındaki dönemde, kalkınma ve yatırım bankaları hariç tutularak hesaplanmış SYR'ler, yüzde 8 olan yasal oranın üzerinde değerler almıştır. Bankaların aktifleri içinde önemli bir yer tutan DİBS'nin, SYR'nin hesaplanmasında yüzde 0 risk ağırlığı ile ağırlıklandırılması, SYR'nin paydasını oluşturan riski fazla varlıklar, gayrinakdi krediler ve yükümlülükler toplamının düşük kalmasına

⁵⁴ Hazine Müsteşarlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, "Yabancı Para Net Genel Pozisyon/ Sermaye Tabanı" Standart Rasyosunun Bankalarca Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ, 29.8.1998b, 23448 sayılı Resmi Gazete

neden olmaktadır. Donuk kredilerin canlı krediler içinde gösterilmesi ve TGA için gerekli karşılıkların zamanında ayrılması, banka karlılıklarının olduğundan yüksek ve sermaye tabanlarının da olduğundan büyük değerler almasına neden olmaktadır. Son olarak, ilgili dönemde bankalar SYR'nin hesaplanmasında piyasa risklerini dikkate almamaktadırlar. Bu risklerin dikkate alınması, paydanın büyümesine ve oranın küçülmesine neden olacaktır. Tüm bu eksiklikler dolayısıyla, bankacılık sektörü yasal sermaye oranları, yüzde 8'in üzerinde değerler olsa da, sektörün ekonomik sermayesinin daha küçük olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bankaların ekonomik sermayelerinin yasal sermaye oranlarının altında kalması, sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemelerin bankalarca gerektiği gibi uygulanmadığını ve eksik uygulamaların da denetim sürecinde sağlıklı bir şekilde giderilemediğini düşündürmektedir. 1999 ve 2000 yıllarına ait değerler, kriz öncesi dönemde ve kriz döneminde sektörün özkaynaklarında ortaya çıkan kötüleşmeyi yansıtmaktadır. Aynı dönemde, TMSF bankaları, yüksek negatif SYR'leri ile sektör ortalamasını aşağıya çekmektedir.

Bankaların sermaye yeterliliğinin ölçümünde kullanılacak bir diğer oran, “(özkaynak+toplam kar) / toplam aktifler” oranıdır. 2001 yılı dışında, dönem boyunca özel bankaların toplam aktifleri içinde özkaynaklarının payı kamu bankalarıyla karşılaştırıldığında yüksek olmuştur. 1993-2000 yılları arasında kamu bankaları için bu oran azalırken özel bankalar için artmıştır. Şubat 2001 krizinden sonra, kamu bankalarının özkaynaklarının özel bankalara oranla daha yüksek olmasının nedeni, kamu bankalarına mali yapılarının güçlendirilmesi amacıyla DİBS'nin verilmiş olmasıdır.⁵⁵

⁵⁵ TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü. Nisan 2003. Değirmenci Nihal “Sermaye Yeterliliği Konusunda Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Uygulamalarının Değerlendirilmesi” s.98.

3.2. BDDK KURULUŞU VE MİSYONU

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, 4389 sayılı Bankalar Kanununun 3'nc  maddesinin 1 numaralı fıkrası uyarınca, söz konusu kanun ve ilgili diğer mevzuatın, anılan Kanunda gösterilen yetkiler çerçevesinde düzenlemeler yapmak suretiyle uygulanmasını sağlamak, uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak, tasarrufların güvence altına alınmasını temin etmek ve Kanunla verilen diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak üzere 23 Haziran 1999 tarihinde, kamu tüzel kiŐiliđini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip olarak kurulmuş olup, 31.08.2000 tarihinde faaliyete geçmiş bulunmaktadır.

Kurum, tasarruf sahiplerinin haklarını ve bankaların düzenli ve emin bir Şekilde çalışmasını tehlikeye sokabilecek ve ekonomide önemli zararlar doğurabilecek her türlü işlem ve uygulamaları önlemek, kredi sisteminin etkin bir Şekilde çalışmasını sağlamak üzere gerekli karar ve tedbirleri almak ve uygulamakla yükümü ve yetkili kılınmıŐtır. Kurumun merkezi Ankara'da olup, Kurum gerekli gördüğü yerlerde teŐkilat kurabilmektedir. 4389 sayılı Kanunun 4'nc  maddesinin 2/a bendinde; Kurumun hizmet birimleri ile bunların görev ve sorumlulukları Kurulun  nerisi  zerine Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği hükme bağlanmış olduğundan Kurum, 22 Haziran 2000 tarih ve 24087 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunan '' Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu TeŐkilat Yönetmeliğe'' çerçevesinde yapılandırılmasını tamamlamıŐtır.

Kurumun temel hedefleri aşağıdaki Şekilde belirlenmiştir;

- **Sektörün etkinliğini ve rekabet kabiliyetini artırmak:** Kamu kesiminin kontrolindeki bankaların sektör üzerindeki bozucu etkilerinin ortadan kaldırılması, bankaların sermaye yapılarının g lendirilmesi, aracılık maliyetlerinin düŐürülmesi, grup bankacılığı ve mali olmayan faaliyetlerinin en aza indirilmesi.

- **Sektöre güveni kalıcı kılmak:** Piyasa disiplini ve sistemde yeralanların ''kendi sorumluluklarını almaları'' ilkesi çerçevesinde, kamunun bilgilendirilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması, yeterli, anlaşılabilir ve doğru bilginin zamanında piyasaya ulaŐtırılması, muhasebe ve raporlama sisteminde uluslararası standartlara eriŐilmesi, taŐınan riskler hakkında bilgilerin herkese açık ve ulaŐılabilir olduğu Şeffaf bir ortamın sağlanması,

- **Sektörün ekonomi üzerinde yaratabileceği zararları asgariye indirmek:** Bankaların düzenli ve emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye sokabilecek her türlü işlem ve uygulamanın önlenmesi, münferit sorunların sistemik risk yaratmasına izin verilmemesi için erken uyarı ve erken müdahale sistemlerinin geliştirilmesi,
- **Sektörün dayanıklılığını geliştirmek:** Sektörün risklere karşı direnç ve esnekliğinin artırılması, kurumsal yönetişimin (corporate governance) iyileştirilmesine önem verilmesi, iç denetim ve risk yönetim sistemlerinin geliştirilmesi, kredi riskinin yanında piyasa ve operasyonel risklerin sermaye yeterliliğinde dikkate alınması, Kurumun risk odaklı ve konsolide bazda gözetim ve denetim yeteneğinin artırılması,
- **Tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak:** Mevduat sigortası sisteminin piyasa disiplini bozucu ve ahlaki istismarı artırıcı etkileri ile tasarruf sahiplerinin haklarının korunması ihtiyacı arasında dengenin kurulması.

3.2.1. Basel Uyum Sürecinde BDDK Uygulamaları

Türk bankacılık sektörünün içinde bulunduğu volatilitenin yüksek olduğu bu dönem içerisinde risk yönetimi alanında gerçekleşen tüm düzenlemeler gelecek yıllarda ekonomide, sağlanması ümit edilen dengeli büyüme ortamına geçiş öncesinde oldukça fazla önem taşımaktadır. Ancak ülkemizde finansal sektör sermaye yoğunlaşmasını tamamlayamamış olması nedeniyle, reel sektöre sermaye aktarımı sürecinde yaşanan problemler konusunda beklenen gelişmeyi maalesef sağlayamamıştır. İşletme ve yatırım sermayesi yeterli olmayan ekonomimizde üretime kanalize edilemeyen sermaye, bankaların risk yönetiminde yetersiz kalması ile daha da azalmış bulunmaktadır. Bankalara yönelik gerekli düzenlemeleri yerine getirmesi amacı ile kurulan BDDK, kuruluşundan bu yana çok kısa bir süre geçmesine rağmen pek çok kararnameye ve tebliğe imza atmış bulunmaktadır.⁵⁶

Bu kapsamda Bankalar Kanununda Basel Temel Prensiplerine Uyumu konusunda ülkemizde aşağıda ifade edilen hususlarda önemli gelişmeler yaşanmaktadır.

⁵⁶Aksel, H. Kaan.,2001.''Yeni Sermaye Yeterliliği Çerçevesi'' İstişare Raporu Üzerine Gözlemler, Active Banka, Eylül-Ekim,1.

i) Etkin Bankacılık Gözetimi ve Denetimi için Ön Koşullar: Basel Anlaşmasının bankacılıkta etkin gözetime ilişkin temel prensipleri aşağıdaki gibi özetlenebilir;

- Etkin bir banka gözetimi için bankaların gözetimi ile ilgili her kurumun sorumluluk ve amaçları açıkça tanımlanmalıdır.
- Banka gözetim otoritesi, faaliyetleri konusunda bağımsız ve yeterli kaynağa sahip olmalıdır.
- Banka gözetim sistemi için banka kuruluş izinleri ve bunların gözetimlerinde devamlılığın sağlanması hükümlerini içeren yasal bir çerçeve gereklidir.
- Banka gözetim sistemine güvenli ve sağlıklı bir sistem oluşturmak için yasalara uyum zorunluluğunu da içeren uygun bir yasal çerçeve gereklidir.
- Bankaların gözetiminde sorumlu kişilerin kanuni olarak korunmasına ilişkin yasal bir çerçeve de olmalıdır.
- Banka gözetim otoriteleri arasında bilgilerin paylaşımı ve gizliliği konusunda düzenleme olmalıdır.

Yukarıdaki bu prensiplerin büyük çoğunluğu BDDK'nın faaliyete geçmesi ile sağlanmaktadır. Kanuni çerçeve, bu prensipleri içermekte olup, asıl sorun kanunun ödün verilmeden istisnasız bir şekilde uygulanmasıdır. Burada önemli olan nokta ise 2. maddedeki gözetim otoritesinin faaliyetleri konusunda bağımsız ve yeterli kaynağa sahip olmasıdır.⁵⁷

ii) Banka Yönetimine İlişkin Yöntemler

Bu konudaki düzenlemeler 16-20 arasındaki temel prensipleri içermektedir. Prensip 17 (gözetim otoritesinin bankalarla düzenli olarak temasta bulunması) ve 19 (gözetim otoritelerinin bağımsız denetçiler kullanarak gözetim bilgilerini teyit etmesi) haricindeki prensiplere uyum konusunda eksikler mevcuttur.

⁵⁷Bolgün,K. Evren. ve Akçay, M. Barış "Risk Yönetimi" Finansal Piyasalarda Risk Ölçüm ve Yönetimine Türkiye Perspektifinde Stratejik Bakış, İstanbul Ağustos 2003 s.96.

Prensip 16'ya göre bankaların gözetimi hem yerinde hem de uzaktan denetim yoluyla yapılmalıdır. Yeni Bankalar Kanunundan önce, yerinde denetim Hazine Müsteşarlığı, Bankalar Yeminli Murakıpları uzaktan denetim ise, TC Merkez Bankası tarafından yürütülmekteydi. Bankalar Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra bankaların uzaktan ve yakından denetimi BDDK'ya devredilmiştir. Yasada yerinde denetime ilişkin yeterli açıklık bulunmakla birlikte uzaktan denetim konusundaki açıklamalar yeterli değildir.

BDDK, denetim fonksiyonlarının etkinliğini artırmak amacıyla çalışmalarına devam etmektedir. BDDK tarafından hazırlanan ‘‘ Bankaların İç Denetim Sistemleri ile Risk Kontrol ve Yönetim Sistemlerinin Kurulmasına ve Faaliyetlerine İlişkin Esas ve Usuller’’ hakkındaki yönetmelik ve bu yönetmeliğe ilişkin 1 ve 2 Sayılı tebliğler uygulamaya konulması ile bankaların iç kontrol ve risk yönetim sistemleri değerlendirilmeye başlanmıştır.

Basel temel prensiplerinin 18. maddesi, gözetim otoritelerince konsolide bazda, diğer bir deyişle yurtiçi ve yurtdışı şubelerinin tamamını içeren bilgi toplanması ve denetim yapılmasını, 20. maddesi ise gözetim otoritelerinin bankaları konsolide bazda denetleme gücünün olmasını içermektedir. Bankalar Kanununun 13. maddesinin 4. fıkrasına göre bankalar, BDDK tarafından tespit edilecek kapsam ve esaslar çerçevesinde doğrudan ve dolaylı iştirakleri ile yönetim ve denetime sahip oldukları ortakların mali tablolarının konsolide etmek ve kurul tarafından belirlenecek standart oranları konsolide bazda hesaplamak ve uygulamak zorundadır. Bu çerçevede bankalar yabancı para net genel pozisyonu sermaye yeterliliği oranları ile üçer aylık dönemler itibari ile bilanço ve kar/zarar tablolarını konsolide bazda hesaplamaya ve bildirmeye başlamışlardır. Konsolide denetim konusunda yasal altyapı mevcut olmasına rağmen konsolide bazda denetim mekanizması henüz oluşturulmamıştır.

iii) Bilgi Verme Yükümlülükleri

Basel temel prensiplerinde 21. maddeye göre bankacılık gözetim ve denetim otoritesi her bankanın muhasebe uygulamaları ile uyumlu bir şekilde bankanın karlılığı ve finansman durumu hakkında doğru ve yeterli bilgiyi sağlayacak kayıtların mevcut olduğundan ve düzenli olarak yayımlandığından emin olmalıdır. Bankalar Kanununun 13. maddesi 1-a fıkrası bu prensibi sağlamaktadır.

iv) Gözetim ve Denetim Otoritelerinin Yasal Yetkileri

Basel temel prensiplerinden 22. madde, bankacılık gözetim ve denetim otoritesinin bankaların sermaye yeterliliği gibi temel yükümlülükleri yerine getirememeye durumuna düşmeleri yasal duruma aykırı davranışları ya da mevduat sahiplerinin menfaatlerinin aleyhine bir durum oluşması halinde yasal tedbirler alma yetkisine sahip olmasını içermektedir.

Geçmişte yürürlükte olan 3182 sayılı Bankalar Kanunu, Hazineye bankaların durumlarının çok kötü olması halinde müdahale etme hakkını tanımış olmakla birlikte bu müdahale için gerekli olan kriterleri tam olarak açıklamamıştır. Bu nedenle tam olarak ne zaman müdahale edileceği Hazinesinin insiyatifine bırakıldığından politik nedenlerle müdahalelere engel olabilmeye şansı ortaya çıkmaktaydı. Ancak 4491 sayılı kanunla değiştirilerek 4389 sayılı Bankalar Kanununun 14. maddesi ile yasadaki Bakanlar Kurulu yetkilerinin BDDK'ya devredilmesi sorunu da çözüme kavuşmuştur.

v) Uluslararası Finansal Kurumların Beklentileri

Son yıllarda uluslararası finans piyasalarında meydana gelen krizlerin pek çoğunda etkin bir risk yönetim sisteminin bulunmaması ortak nokta olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ortamda uluslararası düzenlemeciler hem bilanço hem de bilanço dışı faaliyetlerden kaynaklanan risklerin etkin olarak, bir sistem dahilinde ölçülmesi ve buna yönelik tedbirlerin alınması konusunda daha yoğun çalışmaya başlamışlardır. Türkiye'de bankacılık sektörü, 2001 yılında yaşanan derin finansal krizden sonra içinde bulunduğumuz dönemde pek çok mevzuat değişikliklerine maruz kalmış, yeni çıkan yönetmelik ile birlikte bankacılığın işleyişi hızla değişmiştir.

Uluslararası bankacılık alanında en önemli düzenleyici kurum durumunda bulunan "Basel Komite" bankaların risk yönetimlerine ilişkin geçmiş yıllarda ortaya koyduğu düzenlemelerde değişiklikler yapmış, riskin daha kapsamlı ve daha yakından izlenebilmesine yönelik yeni çalışmalarını tartışmaya açmış, risk yönetim modellemesine ilişkin tavsiye kararları almıştır. Özellikle üstlenilen risk ve buna karşılık tutulması gereken sermaye gereği düzenlemeleri halen üzerinde yoğun çalışma ve tartışmaların olduğu bir alan durumundadır⁵⁸

⁵⁸Sermaye Yeterliliği ve VaR, (Ekim2002,sy.1) Aydın Aydan, TBB Bankacılık Araştırma Grubu

Basel komite kararları temelinde Türk Bankacılık sektörü için yeni bir düzenleme getirmesi, piyasa risklerinin ilk defa rakamsal olarak hesaplanması ile birlikte bir çok banka tarafından bir zorunluluk olarak algılanmaktadır. Bu kararlara uygun BDDK düzenlemeleri, Türk finans sisteminin küresel finans piyasaları ile entegrasyonun sağlanmasında önemli aşamaları gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin içinde bulunduğu bu süreç bankalarımız açısından hızlı bir adaptasyon dönemi geçirdiği bir durumu yansıtmaktadır. Bu aşamalarda karşılaşılan zorluklar geçmiş yıllarda AB'de ve diğer gelişmiş ülkelerdeki bankaların karşı karşıya kaldıkları sorunlardan pek de farklı değildir.

Dünyadaki birçok bankanın da üyesi olduğu IIF (Institute of International Finance) tarafından yeni düzenlemelerin global piyasalara etkisi üzerine yapılan değerlendirmelere göre;⁵⁹

- Borçlu ve kredi kalitesine verilen önemin artması kurallara uygun bir kredi kültürünün yerleşmesini sağlayacaktır.
- Uluslararası bilgi kaynaklarına olan güvenin artması yerel sermaye piyasalarının piyasalarının genişlemesine ve derinleşmesine olanak verecektir.
- Piyasa disiplini, şeffaflık ve rekabetin artmasına, daha etkin hale gelmesine neden olacaktır.
- Müşteri ilişkileri ile ürün fiyatlamasına köklü değişiklikler olacaktır.

Ancak, düzenleme uluslararası faaliyet gösteren bankalar ile bu kapsamda yer almayan bankalar üzerinde farklı etkiler yaratabileceği gibi gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin bankaları üzerindeki etkileri de çok farklı olacaktır. Bu çerçevede sürdürülen tartışmalar ve yapılan değerlendirmelere aşağıda yer verilmektedir.

- Yeni düzenlemenin en önemli etkisi; bankaların kendi sermaye yeterliliklerini yeniden gözden geçirmeleri gereklilidir. Çünkü Basel Komite, bankaların toplam sermayesinin

⁵⁹Basel Komite Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi, Özet sunum , sy.12-15 Ekim 2002 TBB.

ortalama yüzde 20'si kadarını yeni bir risk türü olarak benimsediği operasyonel risklere ayırmasını öngörmektedir. Dolayısıyla, Basel Komite'nin yeniden düzenlemesi ile kredi ve operasyonel riskleri için öngördüğü gelişmiş metotların kullanılmaması durumunda bankaların asgari sermaye ihtiyaçları artacaktır. Ancak, Basel Komite söz konusu risklerin yönetiminde bankaların kendi öngördüğü metodolojileri kullanmasının genel olarak sektör bazında bir dengeleme getireceği beklenmektedir.

- Diğer yandan, bankalar daha kapsamlı kamuoyu bilgilendirmesi yapmak durumunda kalacaktır. Karmaşık modellerin kullanılması durumunda temel risk verilerine ilişkin kamuoyuna bilgilendirmenin üç aylık dönemler itibariyle yapılması ihtiyacı doğacaktır. Dolayısıyla, bankaların taşıdıkları riskler ve bunların yönetimi konusunda yapacağı kamuoyu bilgilendirmeleri hem pazarın hem de banka hissedarlarının algılamalarını önemli ölçüde etkileyecektir.

- Hem düzenleyiciler hem de bankalar Yeni Sermaye Düzenlemesini uygulamak ve denetlemek için önemli lojistik ve ekonomik kaynaklara ihtiyaç duyacaklardır.

- Ev sahibi ülkelerde yerli sermayeye sahip bankalar kredi riski ölçümünde standart yaklaşım kullanılırken yabancı bankaların dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımı tercih etmeleri hem ulusal denetim otoritesinin hem de sınır-ötesi denetim otoritelerinin denetim işlevinin karmaşıklaşmasına ve otoriteler arası dayanışma ve işbirliğinin güçlenmesine yol açabilecektir.

- Birçok ülkede denetim otoriteleri farklı bankalar için banka yönetim yapısını da dikkate alarak banka bazında özellikle sermaye yeterliliği konusunda uygun bir denetim yaklaşımının benimsenmesi serbestisine sahip bulunmamaktadır. Dolayısıyla söz konusu ülkelerdeki bankalar denetim ve gözetim otoritelerinin yeni uygulamayı ne şekilde algılayacakları ve yorumlayacakları, yeni düzenlemelerdeki koşulların bankaların şube ve iştiraklerine ne şekilde uygulanacağı konularına açıklık getirilmesi beklenmektedir.

- Dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımın özellikle uluslararası faaliyet gösteren bankalar grubunda olmayan bankalar açısından ciddi sorunlar yaratacağı beklenmektedir. Söz konusu bankaların dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşım için gerekli geçmişe dönük veri setine sahip olmadığı ve bu sorunun gelişmiş ülkelere göre gelişmekte olan ülkelere çok daha büyük sıkıntı yaşatacağı öne sürülmektedir.

- Gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirildiğinde Yeni Sermaye Düzenlemesinin önemli etkileri olacağı tartışılmaktadır. Öncelikle Türkiye gibi OECD üyesi olma avantajını kaybedecek olan ülkelere bankaların sermaye gereksiniminin artması beklenmektedir.

- Dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımları benimseyen bankaların önemli avantajlar elde edeceği görüşü dikkate alındığında gelişmekte olan ülkelerde, bankaların zayıf yönetim ve sermaye yapısı nedeniyle, dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımların kullanılmasının gelişmiş ülkelerin bankalarında beklenen aynı olumlu etkiyi vermeyeceği düşünülmektedir.

- Birçok bankanın yeni düzenlemedeki kredi riski ölçümünde dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımları kullanmak için hem veri seti hem insan kaynağı açısından hazır olmadıkları eleştiri konusudur. Söz konusu ülkelerde çoğu bankanın standart yaklaşım modelini tercih etmek durumunda kalacakları ve dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımları kullanan bankalara göre dezavantajlı olacakları yorumu yapılmaktadır.

- Gelişmekte olan piyasalarda bankaların standart yaklaşımı uygulamalarının muhtemel olduğu varsayılırsa bu piyasalarda faaliyet gösteren ve yeterli güvenilirliğe sahip derecelendirme kuruluşunun sayısının oldukça az olduğu bilinmektedir.

- Hükümet notlarının fiili olarak derecelendirme tavanı olarak kullanılması ve bankaların kendi ulusal paraları cinsinden kendi devletlerinden (ya da Merkez Bankalarından) olan alacakları için yerel para derecelendirme notlarının tanınmaması nedeniyle ekonomik sıkıntı dönemlerinde kredileri sınırlandırabileceği öne sürülmektedir.

- Standart yaklaşımda kısa vadeli krediler için (3 aydan kısa) öngörülen yararların oldukça sınırlı kaldığı düşünülmektedir.⁶⁰

3.3. QIS 3 Çalışması ve Türk Bankalarına Olası Etkileri

Yeni Basel Anlaşması içerisinde Basel Komitesi G-10 ülkeleri ve diğer ülkelerin gözetim ve denetim otoriteleri ile işbirliğinde bulunarak yeni düzenlemenin bankaları nasıl etkileyeceği konusunda kantitatif bir çalışmayı (Quantative Impact Survey –QIS) 20 Aralık 2002 tarihine kadar bankalardan yanıtlamalarını talep etmiştir. Ancak sonuçlarına göre bankacılık sisteminde düzenleyici sermayede muhtemel bir azalma ya da artmanın olup olmayacağını belirlemek amacıyla olan Komite buna göre 2003 yılı sonundan önce taslak üzerindeki yenileme çalışmalarını tamamlayacaktır. 2006 yılı sonunda G-10 ülkelerinde uygulanmaya başlaması planlanan düzenlemenin etkin olarak uygulanabilmesi için komite ülkeleri gerekli altyapı çalışmalarını tamamlamaya çalışmaktadır.

Komitenin BASEL II içerisinde taslak düzenleme kapsamında revize etmek üzere ele aldığı başlıca konular aşağıda yer almaktadır.⁶¹

- Dahili derecelendirmeye dayalı yaklaşımda kurumsal krediler içinde KOBİ'lere ilişkin farklı risklerin dikkate alınarak bankaların KOBİ'lere sağlanan kredileri büyük firma kredilerinden ayırmasına ve büyük firmalara göre daha az sermaye gereği taşımaya ilişkin öneri değerlendirilmektedir. Buna göre; sermaye gereğindeki indirim borçlunun büyüklüğüne göre en fazla yüzde 20 olmak üzere sınırlandırılmakta ve kurumsal krediler kapsamında toplam KOBİ kredilerinde ortalama yüzde 10'luk bir sermaye gereği indirimi söz konusu olabilmektedir.

- Parakende kredilerde daha fazla risk duyarlılığının sağlanması için yeni bir risk ağırlık eğrisinin hazırlanması öngörülmektedir.

⁶⁰Bolgün, K. Evren. ve Akçay, M. Barış "Risk Yönetimi" Finansal Piyasalarda Risk Ölçüm ve Yönetimine Türkiye Perspektifinde Stratejik Bakış, İstanbul Ağustos 2003 s.100

⁶¹Basel Komite Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi, Özet Sunum, sy.11,(Ekim 2002),TBB

- Faaliyet risklerinin tanımlanması ve ölçülmesi konusunda önemli aşamalar kaydedildiğini belirten Komite, faaliyet riskleri için bir sermaye yeterlilik tabanı oluşturulmasını zorunlu kılmayı planlamakla birlikte daha fazla ilerleme sağlanması için faaliyet riskleri hakkında sektörde bilgi paylaşımı ve dayanışmanın artırılmasını teşvik etmektedir.

- Komite düzenlemenin yapısının daha basit ve anlaşılır olmasına çalışmaktadır. Özellikle düzenlemenin piyasa disiplini ayağına dikkat çekilmekte ve yatırımcıların bir bankanın risk profilini anlaması için yeterli bilginin bankalarca sağlanması amacıyla yönelik olarak kamuoyu bilgilendirmesinin unsurları üzerinde durulmaktadır.

- Derecelendirmeye dayalı temel yaklaşım ile gelişmiş yaklaşım uygulanması arasında ortaya çıkabilecek sermaye gereği farkının azaltılması için öngörülen değişikliğe göre; temel yaklaşımda ortalama vade 3 yıldan 2,5 yıla indirilecek ve denetim otoritesi tarafından sağlanacak olan geri ödememe (default) durumunda zarar (LGD) değerinde yüzde 5 puanlık indirim yapılabilecektir.

Diğer yandan komite, taslaktaki asgari sermaye gereği tabanının yapısında da değişiklik yapmayı planlamaktadır. 2006 yılı sonunda uygulamanın başlatılmasından itibaren ilk iki yıl tek bir sermaye tabanı öngörülmekte, ilk yıl dahili derecelendirmeye dayalı kredi riski yaklaşımlarıyla ve operasyonel riske ilişkin sermaye gereksinimi eklenerek hesaplanan sermaye gereğinin mevcut sermaye gereği tabanının yüzde 90'ının altına düşmemesi, ikinci yıl ise bu oranın yüzde 80 olması öngörülmektedir. Bu süreçte problemlerin olması durumunda komite yeniden konu üzerinde çalışacak ve gerekirse uygulamayı 2008 yılına da erteleyebilecektir.

Aşağıdaki tabloda QIS-3 çalışmasında kullanılacak olan Kredi ve Operasyonel Risk Hesaplama Yöntemleri gösterilmektedir. Bu çalışmada BDDK kredi riski için Standart yaklaşımı tercih etmiştir. Operasyonel risk için ise "Temel Gösterge Yaklaşımı" ve "Standart Yaklaşım" birlikte kullanılmıştır.⁶²

⁶²Bolgün, K. Evren. ve Akçay, M. Barış "Risk Yönetimi" Finansal Piyasalarda Risk Ölçüm ve Yönetimine Türkiye Perspektifinde Stratejik Bakış, İstanbul Ağustos 2003 s.102.

Tablo 17
Basel-II Kredi ve Operasyonel Risk Ölçüm Yöntemleri

	Kredi Riskleri		Operasyonel Riskler
Gelişmişlik Düzeyi	Risk hesaplamaları	Risk Azaltıcı Teknikler	Risk Hesaplamaları
Basit	Standart	Basit	Temel Gösterge Yöntemi
Orta	Temel içsel Derecelendirme Yöntemi (İDB)	Kapsamlı	Standart
Gelişmiş	Gelişmiş (İDB)	Kurum Tarafından Hesaplanan	İçsel Ölçüme Dayalı

Kaynak: Bolgün, K. Evren. ve Akçay, M. Barış “Risk Yönetimi” Finansal Piyasalarda Risk Ölçüm ve Yönetimine Türkiye Perspektifinde Stratejik Bakış, İstanbul Agustos 2003 s102

3.4. BANKALARDA SERMAYE VE SERMAYE YETERLİLİĞİ ÖLÇÜTLERİ

3.4.1. Banka Sermayesinin İşlevleri

Bankalar, çok büyük ölçüde yabancı kaynak kullanan başka bir deyimle, toplam kaynakları içinde özkaynakları küçük bir yer tutan kuruluşlardır. Ticari bankalar faaliyete başlarken daha çok özsermayelerini kullanırlar. Sonra mevduatlarını arttırmaya gayret ederler. Ancak özsermaye-mevduat oranı hakkında kesin bir rakam vermeye olanak yoktur. Banka sermayelerinin yeterliği sorunu, çok eski tarihlerden bu yana, özellikle banka iflaslarının daha fazla görüldüğü ABD’nde dikkatleri üzerine çekmiş bir konudur. 1980-1995 yılları arasında 4.000 bankanın battığı ülkede, batış nedenleri arasında 3 unsur öne çıkmaktadır. Bunlar, sermaye yetersizliği, banka yöneticilerinin görevi kötüye kullanmaları ve türev piyasaların etkinleşmesi ile birlikte artan rekabettir. Banka sermayesinin işlevleri şöyle sıralanabilir.⁶³;

- Kuruluş ve faaliyete geçiş için gereken tüm giderleri karşılamak ve sabit değerlere sonradan yapılacak ilavelerin mali kaynağını oluşturmaktadır. Ancak, mali olmayan teşebbüslerden farklı olarak bankaların sabit değerleri toplam varlıklar içinde küçük yer tutar.

- Tasfiye durumunda, alacaklıları, özellikle mevduat sahiplerinin haklarını korumaya yardımcı olmak, hatta kredi ilişkisinde bulunanlara ve öteki bankalara yeterli güveni verebilmektir. Bankalar da kredi bağlantısı kurmak isteyenlerin krediyi zamanında ve kesintisiz kullanabileceklerine güvenmek isterler.

- Sermaye, zararların karşılanmasında kullanılarak, ortaya çıkabilecek sorunlar çözümlene dek geçecek süre içinde bankanın hukuki varlığını korumasına yardımcı olur.

- Banka sermayesi ile toplanabilecek azami mevduat arasında belli bir oran bulunmasının zorunlu olduğu ülkelerde parasal yetkililer söz konusu oranı büyütme ya da küçültme yoluyla mevduattaki, dolayısıyla para arzındaki değişimleri bir ölçüde denetim altına alabilirler.

⁶³Çolak, Ömer Faruk, (2000) a.g.e., s.3,Çelebican, Gürkan , agk, s.9-12

- Sermaye, banka için fon kaynağıdır. Ucuz para politikalarının izlendiği dönemlerde bankaların gereğinden fazla sermayeye sahip olmaları karlılığı azaltıcı etki yaratabilir. Gerçekten yabancı kaynak-sermaye oranı küçük olan bankalar, ellerinde zaten yeterince fon bulunduğu için, maliyeti düşük olmasına rağmen yabancı kaynaklardan daha geniş ölçüde yararlanma yoluna girmezler. Oysa yabancı kaynak-sermaye oranı büyük olan bankalar, düşük faizle elde edebildikleri yabancı kaynakları kullanarak açtıkları kredileri, dolayısıyla karşılığını artırabilirler.

3.4.2. Sermaye Yeterliliğinin Ölçütleri

Banka sermayesinin yeterliliğini belirleme konusunda çeşitli görüşler vardır. Birinci görüşe göre; bankalar, faaliyetlerinden doğabilecek tüm zararları karşılayabilecek genişlikte sermayeye sahip olmalıdırlar. İkinci görüşe göre; çok yüksek tutarlara ulaşan banka sermayeleri ortakların uygun bir kar payı almalarını engeller. Bu nedenle banka sermayesi asgari tutarı aşmamalıdır. Bunun yanında, sermaye yeterliliğinin ölçülemeyeceğini, tek bir formüle indirgenemeyeceğini ancak tahmin edilebileceğini ve bu nedenle sermaye yeterliliğinin subjektif bir değerlendirme konusu olabileceğini ileri sürenler de vardır.

Bankalarda sermaye yeterliliği için ileri sürülen ölçütler şunlardır.⁶⁴

- **Ülkenin ekonomik büyümesi ile ilişkilendirenler :** Bu ölçüt, belli bir bankanın değil tüm bankacılık sektörünün sermaye yeterliliğini belirlemede kullanılabilir ve daha çok sermayenin bir fon kaynağı olma işlevini vurgulamaktadır.

- **Yasal ve kamu otoritelerince belirlenen asgari sermaye tutarı :** Bankanın kuruluş sırasında belirlenen asgari sermayeye sahip olması, faaliyeti süresince de karından belli oranda yedek akçe ayırması yeterli sayılmaktadır. Asgari sermayenin tutarını, bankanın kurulduğu kentin nüfusuna ve /veya açtığı şubelerin sayısına bağlayan ülkeler de vardır. Asgari sermayenin çok yüksek tutulması, bankanın alacaklı olanların haklarını daha geniş ölçüde güvence altına alırken, bankacılık kesimine yeni girişimleri sınırlayıcı, dolayısıyla rekabeti azaltıcı sonuçlar

⁶⁴ Çelebican, Gürkan , agk, s.9-18

yaratabilir. Asgari sermayenin çok düşük tutulması ise ciddi olmayan banka kurma teşebbüslerine yol açabilir. Yeterli sayılan sermayenin yetkililerce doğrudan doğruya belirlenmesi yöntemi, mevduat, toplam pasifler, toplam aktifler gibi değişkenlere bağlı olarak artırılmasına gerek duyulmadan belirli bir sermaye ile alacaklıların korunabileceği düşüncesine ve zorunluluk ortaya çıktıkça bankanın sermayesini kendiliğinden yükseltebileceği düşüncesine dayanmaktadır.

- **Bilançonun herhangi bir kalemi ile oranı :** Sermayenin oranlandığı bilanço kalemleri, toplam pasifler ve toplam aktifleri kapsayacak şekilde geniş tutabilmekte veya pasifin toplam mevduat veya tasarruf mevduatı bölümü, toplam aktiflerin riskli varlıklar kesimi gibi daha dar kapsamlı olarak ele alınabilir.

- **Sermaye/Toplam pasifler:** Bu oran iki gerekçeye dayanmaktadır. Birincisi, banka sermayesinin, alacaklılar bakımından bir güvence olabilmesi için, banka borçlarının belli bir bölümünü karşılaması gerektiği ileri sürülmektedir. İkincisi, mevduat çekişmelerini karşılamak üzere varlıkların vadeden önce paraya çevrilmesinden doğacak zarar olasılığı ile toplam pasifler arasında bir ilişki bulunması fikridir.

- **Sermaye/Aktif toplamı:** Bankanın uğrayabileceği zarar, sahip olduğu varlıkların paraya çevrilememesinden de doğabileceğine göre, sermaye ile toplam aktifler arasındaki belli bir oranın yeterlilik ölçütü olarak kabul edilmesi uygun görülebilir.

- **Sermaye/ Riskli varlıklar :** Sermaye ile aktifler arasındaki oran, bankanın sahip olduğu varlıkların bileşimini ve borçluların borç ödeme gücünü dikkate almamaktadır. Oysa, toplam aktifler birbirine eşit iki bankadan biri risk derecesi yüksek varlıklara daha çok sahip olası zararları karşılayabilmek için daha büyük bir sermayeye gereksinim duyacaktır. Bu nedenle , yeterlilik ölçütü olarak sermayenin toplam varlıklara değil, riskli varlıklara oranı kabul edilmesi gerektiği savunulmuştur. Bankalar açısından yararı risksiz varlıklar edindikleri sürece, sermayeyi yükseltme zorunluluğu olmadan kabul ettikleri mevduatı ve toplam pasiflerini arttırmalarına olanak tanınmasıdır. Ancak, bu orandan yararlanırken uygulamada karşılaşılan güçlük, riskli varlıkların tanımlanması ve belirlenmesidir.

• **Sermayenin farklı derecelerde riskli olan değişik varlıklara oranı (ABC Formu) :** Bankaların varlıklarındaki risk doğal olarak farklı dereceldedir. Dolayısıyla, farklı risk dereceleri olan varlıklar için gerekli sayılabilecek sermaye tutarı da farklıdır. Böylece, bankanın varlıkları, risk derecelerine göre sınıflanmakta, her sınıfa değişik oranlar uygulayarak hesaplanan tutarlar toplanarak sahip olunması gereken asgari sermaye bulunmaktadır. Bankanın sermayesi, hesaplanan asgari sermayeden küçükse yetersiz sayılır.

• **Sermaye/ Toplam Mevduat veya Tasarruf Mevduatı :** Bu ölçüt banka sermayesinin mevduat sahipleri için bir güvence olduğu ve zararın mudilerce değil ortaklarca karşılanması gerektiği görüşüne dayanır. Tasarruf mevduatı ile ilişkisi Solvabilite Oranı olarak ifade edilmekte ve bankanın kabul edebileceği azami tasarruf mevduatının sermayenin belli bir katı ile sınırlandırmaktadır.

• **Bankanın gelirlerine dayanan sermaye yeterliliği :** Banka sermayesi geçmişte gerçekleşmiş zararların düzeyi ile, banka gelirleri ile açılan kredilerden ve sahip olunan menkul kıymetlerden elde edilmesi beklenen zararlar ile ilişkilendirilmektedir. Banka gelirleri, ileride sermayeye eklenebilecek dağıtılmamış karların ve yedek akçelerin oluşmasına ve böylece bankanın özkaynaklarının artmasına olanak vermektedir.

• **Mevduat sahiplerinin ve bankanın diğer alacaklılarının takdirine bırakılması :** Sermaye yeterliliği konusundaki kararların sadece formüllerden elde edilecek sayısal oranlara dayandırılmayacağı ve kaçınılmaz biçimde subjektif değerlendirmelere bağlı olduğu kabul edilmektedir. Örneğin, Kennedy döneminde Comptroller of the Currency, sermaye yeterliliğini incelerken; i) Banka yönetiminin sahip olduğu nitelikler, ii) Varlıkların likidite derecesi, iii) Bankanın geçmişteki gelirleri ile bunlardan ayrılan dağıtılmamış karlar, iv) Mülkiyet yapısının özellik ve nitelikleri, v) Taşınmaz malları kullanmak için yapılan giderlerin yükü, vi) Mevduat potansiyel devir hızı, vii) İşletme ve faaliyet tekniklerinin niteliği ve viii) Bankanın içinde bulunduğu rekabet koşulları da göz önüne alındığında, bugünkü ve gelecekteki finansman gereksinimi karşılama gücü gibi ölçütlerin de hesaba katılmasını gerekli görmüştür.

3.5. TÜRKİYE'DE SERMAYE YETERLİLİĞİ

3.5.1. Türkiye'de Sermaye Yeterliliğine İlişkin Yasal Düzenlemenin Gelişimi

Ülkemizde bankaların sahip olmaları gereken sermayeye ilişkin yasal düzenleme, 30.05.1933 tarih ve 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu'nda yer almıştır. Bu kanunda, ödenmiş sermaye ile bankanın kurulduğu şehrin nüfusu ilişkilendirilmiş, kabul edilebilecek azami mevduat ödenmiş sermayenin belli bir katı olarak sınırlanmıştır. Mevduat Koruma Kanunu'nu yürürlükten kaldırılan 01.04.1936 tarih ve 2999 sayılı Bankalar Kanunu da sermaye yeterliliğini benzer biçimde düzenlemiştir. 2999 sayılı Kanunun yerini alan 23.06.1958 tarih ve 7129 sayılı bankalar kanunu ise, bankaların, asgari bir sermaye ile kurulmalarını, asgari sermayenin kuruldukları kentin nüfusuna göre yükselmesini, şubeler için buldukları kentin nüfusuna göre değişen tutarda sermaye ayırmalarını, kabul edilebilecek azami mevduat tutarının ödenmiş sermayenin belli bir katından fazla olmamasını zorunlu tutmuştur. 7129 sayılı Kanun'da 23.07.1979 tarih ve 28 sayılı KHK ile yapılan değişiklik ise asgari sermaye tutarını ve mevduat kabul sınırını yükseltiyor, bankaların sermayelerinin kuruldukları kent nüfusuna bağlı olmasına son veriyor, aynı kentte bulunan şubelere tek bir şube gibi sermaye ayrılması kolaylığını kaldırıyordu. Ülkemizde bankaların sermaye yeterliliğine ilişkin bugünkü yasal düzenleme, 28.06.1983 tarih ve 70 sayılı Bankalar Hakkında KHK'de yer almaktadır. Bu KHK ile bankaların i) sahip olmaları gereken asgari özkaynağı şube sayısı ve şubelerin açıldıkları kentlerin nüfusu ile ilişkilendirilmekte, ii) Özkaynakları ile açabilecekleri kredilerin, iştiraklere ve taşınmaz mallara yatıracakları kaynakların toplamı arasında ve iii) yine özkaynakları ile verebilecekleri bazı kredilerin toplamı arasında belli oranların bulunmasını zorunlu kılmaktadır.⁶⁵

%8'lik standart oranının yanında banka bilançolarının analizinde kullanılan rasyolardan Sermaye Yeterliliği Rasyosuna da deyinebiliriz. Sermaye Yeterliliği ile ilgili olarak en çok kullanılan oranlar şunlardır.⁶⁶

• **Finansal Bağımsızlık Oranı (Özkaynaklar/Toplam Aktifler)** : Söz konusu oran, özkaynakların toplam aktifler içindeki payını göstermektedir

⁶⁵Çelebican, Gürkan, a.g.k., s.27-31

⁶⁶Uzunoglu, Sadi, (1996) Bankacılık, Ankara, Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayın No:2 s.7

• **Finansal Kaldıraç Oranı (Özkaynaklar/Yabancı Kaynaklar)** : Bu oran, bankaların ne ölçüde yabancı kaynakla çalıştığını gösterir

• **İştirakler+Menkul+Gayrimenkul/Özkaynaklar** : Bu oran, sabit varlıkların özkaynaklara oranını gösterir

• **Tahsili Gecikmiş Alacaklar/Özkaynaklar** :

• **Özkaynak/Toplam Aktif+ Bilanço Dışı Yükümlülükler**

• **Özkaynak/Mevduat+Mevduat Dışı Fonlar**

Yukarıda belirtilen rasyoları, bankacılıkta meydana gelen gelişme ve değişmelere göre ve bilanço kalemlerinin niteliğini dikkate alarak çoğaltmak mümkündür.

3.5.2. Sermaye Yeterliliği Yönetmeliği (31.01.2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete)

3.5.2.1. Yönetmelikte Yer Alan Tanımlar :

Sermaye Yeterliliği Standart Oranı Tanım: Konsolide ve konsolide olmayan bazda hesaplanan “Özkaynak/risk ağırlıklı varlıklar, gayrinakdi krediler ve yükümlülükler standart oranını ifade eder.⁶⁷

Risk ağırlıklı varlıklar, gayrinakdi krediler ve yükümlülükler: Çeşitli oranlarda risk ağırlıklarına göre sınıflandırılarak gruplanmış banka aktif değerleri ile gayrinakdi krediler, yükümlülükler ve taahhütler.⁶⁸

⁶⁷BDDK., Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, 31.01.2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete. Madde:3

⁶⁸BDDK., Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, 31.01.2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete. Madde:3

Üçüncü Kuşak Sermaye : Özkaynak unsurlarından ana sermayenin kredi riski için kullanılmayan ve piyasa riski için kullanılabilir kısmının %250'sini geçmemek ve piyasa riski için kullanılmayan kısmı, sermaye yeterliliği oranının hesabında dikkate alınmamak kaydıyla, yalnızca piyasa risklerinden doğan özkaynak gereksinimi karşılamak üzere özkaynaklara eklenen, herhangi bir teminatı olmayan, tamamı bankaya ödenmiş, başlangıç vadesi en az iki yıl olan, kurumun izni olmaksızın vadesinden önce geri ödenmesi ve kapatılması veya mahsubu talep edilemeyen; yapılacak geri ödemenin, bankanın sermaye yeterliliği oranının, bu yönetmelikte belirlenen standart oranın altına düşmesine neden olması veya bu oranın standart oranın altında olması durumunda, vadesi gelmiş olduğu halde faizinin veya anaparasının geri ödenmesini engelleyici hükümler içeren, bankacılık ilke ve teamüllerine aykırı hüküm, şart ve kısıtlamaları taşımayan sözleşmelere dayalı sermaye benzeri krediler ile katkı sermayenin ana sermayenin üzerinde kalan kısmını ifade eder.⁶⁹

Sermaye Benzeri Krediler⁷⁰

- a) Başlangıç vadesi en az 5 yıl olan,
- b) Bankanın tasfiyesi halinde hisse senetlerinden bir önce, diğer tüm borçlardan sonra ödenmesi kredi verenlerce kabul edilen,
- c) Defaten kullanılan ve herhangi bir şekil ve surette doğrudan ya da dolaylı olarak teminata borçlanmayıp, hiç bir türev işlem ve sözleşme ile ilişkilendirilmemiş başka kişilere temlik edilemeyeceği yazılı olarak belirlenmiş,
- d) Bankanın doğrudan ya da dolaylı iştirakleri dışındaki kişilerden sağlanan kredilerdir.

⁶⁹BDDK., Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, 31.01.2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete. Madde:3

⁷⁰TBB. Sermaye Benzeri Krediler,

Başlangıç vadesi bir yıldan az olmamak şartıyla bankanın sermaye artırımlarında kullanılması hissedarlarca kesin ve yazılı olarak taahhüt edilen bankaya rehnedilmiş mevduat veya diğer kaynaklar da niteliklerine göre kurumca izin verilmesi halinde sermaye benzeri kredi olarak kabul edilebilirler.

Kullanılacak sermaye benzeri kredilere ilişkin yapılacak sözleşmelerde (a) (b) ve (c) bentlerinde belirtilen koşulların ve faiz ve diğer masraflar hariç, ana para geri ödemesinin beş yıldan önce yapılamayacağını açıkça hükme bağlanmış olması zorunludur.

Formülde Yer Alan Kalemlere İlişkin Genel Açıklamalar⁷¹

Özkaynak hesabında sermayeden indirilen değer olarak dikkate alınan tutarlar, risk ağırlıklı varlıklar, gayrinakdi krediler ve yükümlülüklerin hesaplanmasına dahil edilmez. Risk ağırlıklı varlıkların hesaplanmasında, tükenme ve değer kaybı ile karşı karşıya olan varlıklar ilgili amortismanlar ve karşılıklar düşüldükten sonra kalan net tutarlar üzerinden hesaplara alınır. İlgili mevzuatta yapılan değişiklikler sonucu yeni tanımlanan kalemler ve yeni finansal araçlarla ilgili olarak, risk ağırlığı verilmemiş bulunan hesaplar kurumca aksi belirtilinceye kadar %20 risk ağırlığına tabi tutulur.

Gayrinakdi krediler ile ilgili işlemlerde kredi riskine esas tutarların hesaplanmasında, karşı taraftan olan alacaklar, varsa bu işlemler için "Bankalarca karşılık ayrılacak kredilerin ve diğer alacakların niteliklerinin belirlenmesi ve ayrılacak karşılıklara ilişkin esas ve usuller hakkında yönetmelik"⁷¹e istinaden ayrılan ve pasif hesaplar arasında izlenen özel karşılıklar düşüldükten sonraki net tutar üzerinden "bankaların kuruluş ve faaliyetleri hakkında yönetmelik"⁷¹in 21'inci maddesinin(1) numaralı fıkrasında belirtilen oranlar ile çarpıldıktan sonra ilgili risk grubuna dahil edilerek, risk grubunun ağırlığı ile ağırlıklandırılır.

⁷¹BDDK, Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, 31.01.2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete

Konsolide Mali Tablolar Esas Alınarak Hesaplanan Sermaye Yeterliliği Standart Oranı⁷²

4389 sayılı Bankalar Kanunu uyarınca yürürlüğe konulan düzenlemelere göre ana ortaklık niteliğine sahip olan ve konsolide mali tablolar hazırlama yükümlülüğü bulunan bankalarca sermaye yeterliliği standart oranı, yönetmelik ekinde yer alan analiz formunda belirtilen esaslara göre konsolide olarak hesaplanır. Piyasa riski, konsolide sermaye yeterliliği standart oranı hesabına da üçüncü kısımda yer alan esas ve usullere göre dahil edilir. Bu yükümlülüğe sahip bankalarca, aynı zamanda konsolide edilmemiş mali tablolara göre de anılan standart oran hesaplanır ve uygulanır. Ana ortaklık niteliğindeki banka ile konsolidasyona tabi tutulan finansal kurumlar topluluğuna dahil her ortaklığın konsolide mali tablo hazırlama dönemi itibariyle aktif ve bilanço dışı hesaplarında yer alan mevcutlar ve alacaklar ile bilanço dışı kalemler, risk ağırlıklı kalemlerin gruplandırılması esasları ve bu kalemlerin nitelikleri dikkate alınarak aynı risk ağırlığına tabi tutulur. Diğer bir ifade ile ana ortaklık niteliğindeki bir banka konsolidasyona tabi tuttuğu ortaklıkların bilanço içi ve dışı varlık ve yükümlülük kalemlerini konsolide mali tablo hazırlama esaslarına uygun olarak oluşturduktan sonra, risk ağırlıkları itibari ile gruplandırır.

3.5.2.2. Asgari Oran, Hesaplama Ve Gönderilme Dönemi⁷³

Sermaye yeterliliği standart oranının bankalarca konsolide olmayan ve konsolide olan bazda asgari %8 olarak tutturulması ve idame ettirilmesi şarttır. Özkaynak ve konsolide özkaynak hesaplama dönemleri itibarıyla düzenlenir ve en geç belirlenen tarihleri takip eden bir aylık süre içerisinde kuruma gönderilir. Mart, Haziran, Eylül ve Aralık ayı sonu itibariyle hesaplanan standart oranlar, ilgili dönemlere ait bilanço ve kar ve zarar cetvelleri ile birlikte yayımlanır. Kurum, bankaların iç denetim ve risk yönetimi sistemlerinin yeterliliği ile mali bünyesini etkileyen diğer faktörleri de dikkate alarak, her bir banka veya banka grubu için belirtilen asgari oranın üzerinde bir oranın tesis edilmesini ve söz konusu orana ilişkin tabloların daha sık aralıklarla düzenlenmesini ve gönderilmesini kararlaştırabilir.

⁷²BDDK, Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, 31.01.2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete madde:5

⁷³BDDK, Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, 31.01.2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete madde:6

3.5.2.3. Piyasa Riskine Esas Tutarın Hesaplanması

Piyasa riskine esas tutar;

Kurum tarafından onaylanan bir risk ölçüm modeli bulunan bankalarca, 12nci madde çerçevesinde hesaplanan riske maruz değere dayalı sermaye yükümlülüğünün “12,5” ile çarpılması suretiyle,

Risk ölçüm modeli bulunmayan ya da kurumca risk ölçüm modelinin geçerliliği onaylanmayan bankalarca bu kısmın “standart metot ile piyasa ölçüm yöntemi”ne göre hesaplanan “faiz oranı riski”, “hisse senedi pozisyon riski”, “kur riski”, “opsiyonlardan kaynaklanan piyasa riski” ve “spesifik risk ” tutarları toplamının “12,5” ile çarpılması suretiyle bulunur.

Kurum tarafından onaylanan bir risk ölçüm modeli bulunan bankaların, getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş finansal araçlar ve hisse senetlerine ilişkin spesifik riskleri yönetmeliğin 11/h maddesinde yer alan kriterlere uymak koşuluyla modellerine dahil etmeleri esastır. Aksi halde bankalar spesifik risk tutarlarını bu yönetmeliğin 21 ve 22. maddelerinde belirtilen esas ve usullere göre hesaplarlar.

Kurum tarafından onaylanan bir risk ölçüm modeli bulunan bankalarca spesifik riskin risk ölçüm modeline dahil edilmesi durumunda spesifik risk tutarı, “standart metot ile piyasa riski ölçüm yöntemi”ne göre hesaplanmış tutarın yarısından az olamaz.

3.5.2.4. Risk Ölçüm Modelleri İle Piyasa Riskinin Hesaplanması

Bankaların, piyasa riskleri karşılığında bulundurmaları gereken sermaye yükümlülüğünün hesaplanmasında, kurumdan izin almak kaydıyla, banka içinde risk yönetimi amacıyla piyasa risk ölçüm modellerini veya kendi geliştirdikleri risk ölçüm modellerini kullanmaları esastır. Kurum tarafından risk ölçüm modeli kullanımına ilişkin iznin verilebilmesi için öncelikle bankanın,

1) Uyguladığı risk ölçümü sistemini teorik olarak sağlam temellere dayanması, bu konuda kurum tarafından çıkarılan düzenlemelerde yer alan esas ve usullerle uyumlu basiretli bir biçimde uygulanabilir ve güvenilir olması,

2) Fon yönetimi, alım-satım işlemlerinin kaydedilmesi ve değerlemesi ile bunların denetim ve kontrol süreçlerinde risk ölçüm modellerini kullanabilecek ve değerlendirebilecek yeterli sayı ve nitelikte eleman çalıştırması,

3) Risk ölçümünün doğruluğuna esas teşkil edecek sağlıklı ve güvenilir veri ve kayıt sisteminin bulunması ve modelin güvenilirliğini teyit etmesi,

4) Bu bölümde belirtilen esas ve usuller çerçevesinde düzenli olarak stres testleri ve geriye dönük test uygulaması

şarttır.

Standart metot ile piyasa riski ölçüm yöntemi: Günlük ‘‘riske maruz değer’’ tutarını tahmin etmeye yönelik bir risk ölçüm modeli bulunmayan ya da bulunmakla birlikte modelin işlerliği kurumca yeterli görülmeyen bankalar tarafından, genel piyasa riskleri ve spesifik risklere karşı bulundurulması gereken sermaye tutarını belirlemeye yönelik olarak uygulanacak olan ve esas ve usulleri yönetmeliğinin üçüncü kısmının dördüncü bölümünde belirtilen risk ölçüm yönetimini, piyasa riskine esas tutar: Bu yönetmelikte belirtilen yöntemler aracılığıyla hesaplanan ve sermaye yeterliliği standart oranın hesabında risk ağırlıklı varlıklar, gayrinakdi krediler ve yükümlülüklerle birlikte dikkate alınan tutarı,

3.5.2.5. Standart Metot İle Piyasa Riskinin Hesaplanması

Piyasa riskinin ölçümünde risk ölçüm modelleri kullanmayan, risk ölçüm modelleri kurumca yeterli görülmeyen ya da modellerinin yeterliliğinin ve güvenilirliğinin kaybolduğuna kurumca kanaat getirilen bankalar, piyasa riskine esas sermaye yükümlülüğünün hesabında bu bölümde uygulama esas ve usulleri belirtilen ‘‘standart metot ile piyasa riski ölçüm yöntemi’’ni kullanmak zorundadırlar.

3.5.2.6. Oransal Sınırlara Uyumsuzluk :

Konsolide veya konsolide olmayan sermaye yeterliliği standart oranlarında herhangi birinin asgari sınırın altına düşmesi halinde, hesaplama döneminden itibaren altı ayı geçmemek üzere kurumca belirlenecek süre içerisinde asgari oran sınırlarının sağlanması zorunludur.

Yapılacak incelemelerde, bu yönetmelikle düzenlenen standart oranların tutturulmasına yönelik fiktif işlem yapıldığının tespit edilmesi halinde, bu işlemlere karşılık gelen tutarlar geriye yönelik olarak varlık ve yükümlülüklerden düşülmek suretiyle ilgili döneme ilişkin standart oranlar yeniden hesaplanır. Fiktif işlem tanımı kapsamına giren işlemlerin niteliği kurumca belirlenir.

Tablo 18
Sermaye Yeterliliği Özet Tablosu

SERMAYE YETERLİLİĞİ-ÖZET	
ANA SERMAYE	-
KATKI SERMAYE	-
ÜÇÜNCÜ KUŞAK SERMAYE	-
SERMAYE (Yönetmelikte öngörülen sınırlar çerçevesinde: I+II+III)	-
SERMAYEDEN İNDİRİLEN DEĞERLER	-
ÖZKAYNAK	A -
RİSK AĞIRLIKLIL VARLIKLAR, GAYRİNAKDI KREDİLER VE YÜKÜMLÜLÜKLER	B -
SERMAYE YETERLİLİĞİ STANDART ORANI	
Banka'nın %8 oranındaki Sermaye Yeterliliği Standart Oranı'na ulaşması için gereken sermaye tutarı	C -
	(C= B*8%-A)

Kaynak: BDDK. Bankalar İçin Ek Raporlama Tabloları-Yönetmelikteki Tablolar

3.5.3. Türkiye’de Bankaların Sermaye Yapısının Güçlendirilmesi İçin Yapılan Çalışmalar⁷⁴

- Kasım ve Şubat aylarında yaşanan krizler sonrası daha da belirginleşen bankacılık kesimindeki sermaye yetersizliği sorunu çözüme kavuşturmak ve banka sahipleri ile hissedarların sermaye artırımına katkılarını artırmak amacıyla; her bir bankanın mali durumuna göre farklılık gösteren, sermaye artırımı ve / veya sermaye benzeri kredi temini ve yeniden yapılanma stratejilerini içeren takvime bağlı taahhüt mektupları alınmış ve bu taahhütlere uyum titizlikle takip edilmiştir.

- Özkaynak artışını özendirmek amacıyla, gayrimenkul ve iştirak hissesi satışından doğan kazançların satışın yapıldığı yılda sermayeye ilave edilen kısmının kurumlar vergisinden istisna edilmesi için gerekli olan satışa konu olan kıymetin asgari iki yıl süreyle elde tutulma şartının kaldırılmasına ve istisna edilen tutar üzerinden yapılan gelir vergisi stopaj kesintisinin düşürülmesine yönelik yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

- Sermaye artırımını programı kapsamında bankalarca 1,884 trilyon liralık sermaye artış taahhütünde bulunmuş ve 31 Aralık 2001 itibariyle bu taahhütün 1,765 trilyon Lirası yerine getirilmiştir.

- Ancak, ekonomideki durgunluğun beklenenden daha derin olması ve uzun sürmesi, global ekonomideki belirsizliğin artması, olumsuz koşulların duran varlıkları nakde çevirme olanağını kısıtlaması ve yerli/ yabancı yatırımcıların sektöre yönelik çekingenliklerinin artması, bir yandan sermaye ihtiyacını artırırken, diğer yandan özel kesimin yeni sermaye artırımını imkanlarını sınırlandırmıştır.

- Yaşanan gelişmeler takipteki alacakların artmasını ve bankaların yeni kredi arzını sınırlamalarına yol açmış ve bunun sonucunda bankacılık krizi-reel sektör krizi sarmalı oluşmaya başlamıştır. Bu durum, bankacılık sektörü ve reel sektörü birlikte ele alacak çözüm stratejilerinin geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Bu kapsamda, bankacılık sektöründeki kötü aktifler sorunun çözümlenmesi ve özel bankaların erozyona uğrayan sermaye yapılarının güçlendirilmesi

⁷⁴BDDK (2002) Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu, s.18-19

amacıyla hazırlanan “4743 sayılı mali sektöre olan borçların yeniden yapılandırılması ve bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun” 31 Ocak 2002’de yürürlüğe girmiştir.

- Söz konusu yasayla Bankalar Kanunu’na ilave edilen geçici 4. madde hükmü uyarınca, üç aşamalı denetimden geçecek olan tüm özel sermayeli ticari bankalara, bir defaya mahsus olmak üzere ve belirli şartlar çerçevesinde sermayelerinin güçlendirilmesi amacıyla yönelik olarak, ana sermayeye katılım veya sermaye benzeri kredi temini (katkı sermaye) şeklinde destek olunması öngörülmektedir.

- Söz konusu kanun çerçevesinde, bankaların tahsili gecikmiş alacaklarını çözüme kavuşturmak ve bankaların aktiflerine seyyaliyet kazandırmak amacıyla çeşitli vergi kolaylıkları da getirilerek varlık yönetim şirketlerinin kurulmasına olanak tanınmaktadır.

01.02.2002 tarih ve 24658 sayılı resmi Gazete’de yayımlanan bankacılık sektörü yeniden yapılandırma programının uygulama esas ve usulleri hakkında yönetmelik ile Türkiye’de kurulu mevduat kabulüne yetkili özel sermayeli bankaların sermayelerinin güçlendirilmesi konusunda sermaye yeterlilik oranı yine en önemli unsur olmuştur. Açıklama şöyledir;⁷⁵

SYR oranı %8’in altında kalan bankalara doğrudan sermaye desteği ve sermaye benzeri kredi sağlanması suretiyle yapılarının güçlendirilmesi.

Sermaye desteği bankanın ana ve katkı sermayesinin güçlendirilmesi amaçlarına yönelik olarak doğrudan sermaye artırımında bulunulması ve sermaye benzeri kredi temini olarak iki şekilde yapılacaktır:

- Doğrudan sermaye artırımına katılım (hisse alımı); ana sermaye oranını %5’e çıkarmak için ortaklarca ödenecek tutarı aşmamak üzere doğrudan sermaye konulması,
- Sermaye yeterlilik oranını %9’a çıkarmak için hisse senedine dönüştürülebilir tahvil karşılığı ve yedi yıl vadeli sermaye benzeri kredi sağlanması.

⁷⁵Asil, Serkan, Banka Sermayelerini Güçlendirilmesi-Özel Rapor

Sektördeki payı asgari yüzde 1 olan ve devir ve birleşme yoluyla bu büyüklüğe ulaşan bankalardan pozitif sermaye yeterliliği oranına sahip olanlar yukarıda ifade edilen her iki destek türünden de yararlanabileceklerdir. Buna karşılık, sektördeki payı yüzde 1'in altında kalan bankalar, ana sermaye oranlarını yüzde 5'e çıkarmaları durumunda sermaye benzeri kredi desteğinden yararlanabileceklerdir.

Semaye desteği bankacılık düzenleme ve denetleme kurumu tarafından saydamlık ilkesi çerçevesinde, kuralların önceden belirlendiği ve her aşamada alınan karar ve uygulama sonuçlarının kamu oyu ile paylaşıldığı bir anlayış çerçevesinde gerçekleştirilecektir. Bu çerçevede, yapılacak üç aşamalı denetimin ve yeniden sermayelendirme sürecinin ilke ve esasları çok şeffaf bir şekilde yönetmelikle belirlenip ilan edilecek ve her bankaya eşit ve tarafsız bir şekilde uygulanacaktır.

3.5.4. Türk Bankacılık Sektörü Açısından Basel Komitesi Sermaye Yeterlilik Rasyosunun Önemi⁷⁶

Türkiye'nin bir OECD üyesi olması dolayısıyla bugün için aldığı yüzde 20 risk ağırlığı Basel Komitesinin yeni sermaye çerçevesinde önerdiği uluslararası kredi değerlendirme kuruluşlarının notlarının uygulanması durumunda yükselecektir. Çünkü Türkiye'nin örneğin bugün standart & Poors notu (B)dir. Bu ise yüzde yüz karşılık ayrılması demektir. Bu durum Türk devletini ve dolaylı olarak da özel sektörün dış borçlanma maliyetini artıracaktır. Ancak şimdilik uluslararası kredi değerlendirme kuruluşlarının notlarını uygulamada kullanımı konusunda görüş birliği olmadığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan bankaların minimum sermaye gereğinin belirlenmesinde İçsel Risk Değerlendirmesinden türetilmiş asgari sermaye gereğinin kullanılması Türkiye bağlamında bugün için olanaklı görülmemektedir. Zaten BIS Komitesinin önerisinde bu yol, gelişmiş bankaların riski gözetim ve denetim yetkisinden daha iyi ölçebilecekleri gerekçesiyle ileri sürülmüştür.

⁷⁶BDDK Sermaye Yeterliliği Konusunda BIS Tarafından Getirilen Yeni Öneriler ve Değerlendirilmesi

Türk bankaları açısından ise bu çerçevede iki konu ön plana çıkmaktadır.

i) Gözetim ve denetim yetkisinin BIS kuralları çerçevesinde Türkiye’de uygulanabilir risk ağırlıklarına dayalı bir minimum sermaye belirleme yaklaşımı geliştirmesine bankaların katkıda bulunmasında yarar vardır,

ii) Bankaların risklerini uluslararası kabul görmüş, karşılaştırılabilirliği olan yöntemlere dayanarak ölçüp ölçemedikleri,önümüzdeki dönemde onların derecelendirilmelerinde büyük önem taşıyacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Türk bankalarının kendi iç risk değerlendirme modellerini geliştirip uygulayarak uluslararası standartlara yaklaşma yönünde gayret göstermesi gerekli görülmektedir.

3.5.4.1. Türk Bankalarının Alabileceği Önlemler :

Türk bankaları açısından bu bağlamda aşağıdaki noktalarda hazırlıkların yapılmasında yarar görülmektedir:

- 1) Risk ölçümü için gerekli veri tabanının doğru tanımlanarak oluşturulması. Bu bağlamda Bankacılık Gözetim ve Denetiminden sorumlu kamu yetkilisinin böyle bir veri tabanının sağlanması gereken en az koşulları belirlemesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.
- 2) Her bankanın risk değerlendirme modelini seçme özgürlüğü olmalıdır. Ancak, kullanılan modelin BIS çerçevesi içinde sağlanması gereken koşulların da bankacılık Gözetim ve Denetiminden sorumlu kamu yetkilisi tarafından belirlenmesi uygun olacaktır. Ayrıca, söz konusu yetkiye banka modellerini bu amaçla ve bu sınırlar içinde sınama yetkisi de verilmesi uygun olacaktır.
- 3) Gerek risk değerlendirme modelinin geliştirilmesi ve gerek uygulamanın başarılı olabilmesi yönündeki çalışmalar bankalar için önemli bir maliyet oluşturacaktır. Bu konuda bankaların kendi aralarında yapabilecekleri işbirliğinin yanında, ortak bir eğitim programı ile bu alanda çalışacak nitelikli eleman yetiştirmelidirler.

Yeni önerinin belkemiğini oluşturan ‘‘aktiflerin risk ağırlığının belirlenmesinde kredi değerlendirme kuruluşlarının ya da belirli kurallar dahilinde bankaların kendi derecelendirmelerinin esas alınması’’ konusu halen OECD üyesi olan, ancak ratingleri düşük olan Türkiye’yi olumsuz yönde etkileyecektir. Mevcut sistemde Türkiye’ye kredi kullandıran bankalar bu krediler için sıfır risk ağırlığı (Türk bankaları için ise %20) hesaplanmaktayken, yeni uygulamada %100 olarak hesaplayacak ve sermaye ayıracaklar, bu da maliyetleri yükseltici ve limitleri kısıtlayıcı etki yapacaktır.

Halen devlet iç borçlanma senetleri için sıfır risk ağırlığı hesaplanmaktayken, yeni sistemde bu oranın yükselecek olması bankaların menkul değerler portföyünde küçülmeyi de beraberinde getirecektir. Diğer taraftan kredibiliteleri yüksek firmalara sağlanan fonlar için ayrılan sermayede bir miktar düşüş sağlanması olasıdır. Olumlu senaryo ise, yeni kurallar uygulamaya konulana kadar (2007 sonu) Türkiye’nin kredibilitesinin ve rating notunun yükselmesi, dolayısıyla yeni kurallardan olumsuz yönde etkilenmeyecek olması olabilir.

Dış ticaretin finansmanında ve yurtdışı borçlanmada düşük ratingli ülkelerin borçlanma maliyetleri artacaktır. Bu durumda banka olmayan yatırımcıların özellikle bono piyasasında söz konusu ülkeleri fonlayacağı tahmin edilmektedir.

Diğer taraftan yeni sistemden yüksek ratingli firmalar yararlanacak, bu firmalara sağlanan fonlar için ayrılacak sermayenin oranı düşeceğinden daha düşük maliyetlere kredi bulabilecekler, daha düşük spreadlerle sermaye piyasalarından borçlanabileceklerdir.

Yeni uygulamada sofistike risk yönetimi sistemleri olan bankalar kendi risk değerlendirmelerine göre varlıklarına risk ağırlığı saptayabilecekleri için sermaye karşılıkları optimum seviyede ayrılacaktır. Daha az sofistike bankalar ise yeni sisteme mali ve teknik eksikleri sebebiyle kolay adapte olamayacakları için gereğinden fazla sermaye ayırarak daha az verimli hale geleceklerdir. Bu durumda bankacılık sektöründe konsolidasyon risklerinin daha da artması beklenebilir.

Türk bankacılık sektörü yaşanan kriz şartlarından dolayı Basel II Uzlaşısı çerçevesindeki gelişmeleri takip edememektedir. Halihazırda BDDK ve bankalar öncelikle piyasa ve kredi risklerine odaklanmış olup, operasyonel riskin yönetimi konusuna gereken ilgiyi gösterememişlerdir. Bu bağlamda öncelikle bankaların operasyonel risklerle ilgili kendi zarar

verilerini toplayıp, veri bankaları oluşturmaları gerekmektedir. Basel komitesi tarafından önerilen operasyonel riskin ölçümüne ilişkin yaklaşımların şartlarına uyularak, bu risk türünü kontrol edici tekniklerden biri seçilmelidir. Türk bankacılığının ve denetim otoritesinin AB ile uyum sürecinde Basel II Uzlaşısı çerçevesindeki gelişmelere en kısa sürede adapte olunması hususunda gereken tedbirleri alması kaçınılmazdır.

3.6. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN BASEL-II'YE GEÇİŞ SÜRECİ

Basel II'ye geçişte dikkate alınacak temel hususlar ilgili ülkenin bankacılık sektörünün temel karakteristiklerinden bağımsız değildir. Bu çerçevede, sektörün risk yönetimine bakış açısı, riskleri yönetme kapasitesi, kurumsal yönetim ilkelerine yaklaşımı gibi hususların yanı sıra BDDK'nın finans sektörünün istikrarı ve Yeni Uzlaşya olan yaklaşımı, geçiş sürecinin nasıl olması gerektiği konusunda bazı ipuçları vermektedir. Türk Bankacılık sektöründen seçilmiş göstergeler ve finansal sektörün oyuncularının bakış açılarının yardımıyla, Basel II'ye geçiş için birtakım tespitlerde bulunulacak ve çeşitli öneriler oluşturulmaya çalışılacaktır

3.6.1. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankalara İlişkin Göstergeler

Türkiye'de faaliyet gösteren 17 banka ve 3 ÖFK(Özel Finans Kurumu) 'nun uluslararası derecelendirme kuruluşlarından kredi notunun bulunmadığı görülmektedir. Bu bankalardan 10 tanesi kalkınma ve yatırım bankası, 3 tanesi özel, 1 tanesi TMSF ve 3 tanesi de yabancı banka statüsündedir. Bu bankaların toplam aktifler içindeki payı, Aralık 2004 itibariyle yüzde 19'dur.

Tablo 19
Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Kredi Notu Durumu

	S&P	Fitch	Moody's	Derecesiz	Toplam
Kamu	1	3	2	0	3
Özel	5	15	10	3	18
Yabancı	8	10	9	3	13
Kalkınma	1	2	0	10	13
ÖFK	0	2	0	3	5
TMSF	0	0	0	1	1
Toplam	15	32	21	20	53

Kaynak: BDDK.Basel II Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci Mayıs, 2005 s.41

Türkiye’de faaliyet gösteren yabancı bankaların derecelendirme notları rakamlandırılmış sistemde 15 ve üzerindedir⁷⁷ Üç derecelendirme kuruluşu arasında notları değişmekle birlikte Türk bankalarının Moody’s tarafından verilen notlarının daha düşük olduğu dikkat çekmektedir⁷⁸

⁷⁷Ekte, derecelendirme şirketlerinin notlarının rakamsal dönüşümüne ilişkin tablo verilmektedir. Rakamsal dönüşüme göre BB-,9’a karşılık gelmektedir

⁷⁸ BDDK Yayla, Münür.veTürker Kaya, Yasemin .Basel II ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci Mayıs, 2005 s41

Tablo 20
Not Durumuna Göre Bankaların Dağılımı

Rakamsal Not	Not Alınan Şirketlere Göre Banka Sayısı			Toplam
	S&P	Fitch	Moody's	
6	0	3	0	3
7	2	4	13	19
8	0	3	0	3
9	5	13	0	18
15	1	1	0	2
17	1	2	1	4
18	5	3	3	11
19	1	2	3	6
20	0	1	1	2
Toplam	15	32	21	

Kaynak: BDDK.Basel II Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci Mayıs, 2005 s.42

Tablo 21
Ortalama Rakamsal Dereceler

	S&P	Fitch	Moody's
Kamu	7	9	7
Özel	9	8	7
Yabancı	18	17	17
Kalkınma-Yatırım	9	9	-
ÖFK	-	8	-

Kaynak: BDDK.Basel II Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci Mayıs, 2005 s.42

Yukarıdaki tabloda Türkiye’de faaliyet gösteren ve bir uluslararası derecelendirme kuruluşundan notu olan bankaların gruplar itibariyle ortalama derecelerinin rakamsal karşılıkları sunulmaktadır. Tabloya göre, yabancı bankalar grubu dışındaki banka grupları, borç veren bankaların standart yaklaşımları kullanmaları halinde, Yeni Sermaye Uzlaşısına göre yüzde 100 risk ağırlığına tabi tutulacaktır.

Yeni Sermaye Uzlaşısında kredi riskinin standart yöntemle göre hesaplanmasında portföyünde yer alan yabancı para (YP) kamu menkul kıymetleri ülke notuna göre risk ağırlığına tabi olmaktadır⁷⁹

Aşağıdaki tabloda bankaların ellerinde bulunan Eurobondların miktarı ve menkul kıymetler portföyü içindeki payları sunulmaktadır. Tablo 22’de görüldüğü üzere, Eurobondların yaklaşık yüzde 79’u özel bankalara, yüzde 19’u kamu bankalarında tutulmaktadır. Özel bankaların Eurobondların menkul değerler cüzdanı içindeki payı yüzde 22 civarındadır. Dolayısıyla, YP menkul kıymetlerin kredi riski hesaplamasında yüksek risk ağırlığına tabi tutulmasına bağlı olarak, SYR’de meydana gelecek azalış en fazla özel bankalarda kendini gösterecektir.

Tablo 22

Bankalarda Eurobond Stokları ve Yurt Dışı Bankalardan Sağlanan Fonlar (Aralık.2004)

	Eurobond (Milyon USD)	Eurobond/ Menkul Değerler Cüzdanı (%)	Yurt Dışı Bankalardan Sağlanan Krediler (Milyon USD)	Yurt Dışı Bankalardan Sağlanan Krediler / Bankalardan Sağlanan Krediler (%)	Yurt Dışı Bankalardan Sağlanan Krediler / Toplam Yabancı Kaynaklar (%)
Kamu	2.152	4.7	1.912	82.5	2.7
Özel	9.208	21.9	14.010	91.7	12.7
Yabancı	83	4.4	656	95.9	10.7
Kalkınma	169	16.5	1.779	65.4	38.6
TMSF	0	0.0	10	5.4	2.0
Toplam	11.612	12.6	18.366	86.7	9.5

Kaynak: BDDK.Basel II Ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci Mayıs, 2005 s.43

Yeni Sermaye Uzlaşısına göre kredi riskinin hesaplanmasında uluslararası derecelendirme kuruluşu tarafından verilecek notların “yatırım yapılabilir” (BBB- ve üzeri) seviyede olmaması nedeniyle Türk bankalarının yurt dışından sağladıkları fonların miktar/fiyatındaki muhtemel değişmelerin de analiz edilmesinin faydalı olacağı

⁷⁹Hükümet portföyünde yer alan yerli oran cinsinden menkul kıymetler için denetçi otoritelerin tercihi belirleyici olmaktadır.

düşünülmektedir. 2004 yılı sonu itibariyle, Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların yurt dışı bankalardan 18.4 milyar ABD doları civarında bir kredi sağladığı görülmektedir. Bu kredilerin yüzde 76’sı özel bankalar tarafından alınmıştır. Türk bankalarına kredi veren bankaların Yeni Sermaye Uzlaşısıyla birlikte kredi riskinin hesaplanmasında uluslararası derecelendirme kuruluşlarınca verilen notu esas almaları durumunda, risk ağırlığının yüzde 100 olması nedeniyle SYR’nin olumsuz etkilenmesi ve buna bağlı olarak açtıkları kredi miktarını azaltmaları ve fiyatını arttırmaları gündeme gelebilecektir. Yurt dışı bankalardan sağlanan kredilerin toplam banka kredileri içindeki payı sektör genelinde yüksektir. Buna rağmen, bu fonların toplam yabancı kaynaklar içindeki payının düşüklüğü olumsuz etkiyi sınırlandırmaktadır. Özellikle kalkınma bankaları, yurt dışı bankalardan sağladıkları kredilerin toplam yabancı kaynaklar içindeki payının yüksek olması nedeniyle, uygulamadan en fazla etkilenecek banka grubu olacaktır.

3.6.2. Sektördeki Bankalar Açısından Bakış

Sektörde faaliyet gösteren bankaların amaç fonksiyonu kar maksimizasyonudur. Bankaların kısıtları ise düzenlemelerle belirlenen limitler ve risk alma sınırlamalarıdır. Yeni Uzlaş her bankanın kendi bünyesine uygun risk yönetim tekniklerini uygulamasını öngörmektedir. Dolayısıyla, bankaların karmaşıklık düzeylerine, ölçeklerine ve rekabet halinde oldukları diğer bankaların davranışlarına göre risk alma ve bu riskleri yönetme stratejilerini belirlemeleri beklenmektedir.

Sektördeki ulusal bankaların önemli bir kısmının standart yaklaşımları en kısa zamanda uygulayabilecekleri düşünülmektedir. Ancak, ileri düzey yaklaşımlarında veri kısıtlamalarının bulunduğu bilinmektedir. Türkiye’deki kayıtdışı sektörün varlığı ve standart olmayan muhasebe kayıtlarına dayanan, eksik verilerin oluşturduğu ve bankaların 2-3 yıldır kullandıkları mevcut ‘‘skoring’’ sistemleri Basel II’ye uyum konusunda dikkatli planlama yapılması gerektiğini düşündürmektedir.⁸⁰

⁸⁰Candan, H. (2005) ‘‘Risk Based Capital in Turkey’’, Risk Management Workshop Turkey, İstanbul 9-11 Şubat 2005

Sektördeki ulusal bankaların önemli bir kısmının notu BB- ile Türk Hazinesi'nin mevcut notuna eşittir. Ulusal bankalar büyük ölçekli yabancı bankalardan sendikasyon ve sekürütizasyon kredileri kullanmaktadır. Söz konusu kredilerin toplamı 2004 yılı sonu itibariyle 10,1 milyar dolardır.

Ayrıca, insan kaynaklarına ve bilgi sistemlerine büyük çaplı yatırımların yapılması gerekmektedir. Bankaların, ileri düzey yaklaşımlara geçme konusunda zamana ihtiyaçları olduğu düşünülmekle beraber, BDDK'nın açıklayacağı stratejiye (yol haritasına) göre hareket etmeleri beklenmektedir. Dolayısıyla, bankalar tarafından uygulanabilir olmak koşuluyla geçiş zamanlamasının sektörün altyapısına uygun olması gerekmektedir.

Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren uluslararası nitelikteki yabancı bankaların Basel II'ye geçişi kendi maliyetlerini düşürmek için fırsat olarak görmeleri mümkündür.⁸¹ Özellikle, daha önceden merkezleri ileri düzey yaklaşımları kullanan yabancı bankaların bu alanlara yapmış oldukları yatırımlar ve tecrübeleri sayesinde ulusal bankalara göre avantaj kazanmaları ihtimali mevcuttur.

3.6.3. Düzenleyici Otorite (BDDK) Açısından Bakış

Basel II'ye geçişin ülkemiz açısından daha sağlam ve etkin bir bankacılık sisteminin oluşturulması için gerekli olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla, BDDK'nın amaç fonksiyonu Basel II sayesinde bir kamu malı olan sağlam ve sürdürülebilir istikrara sahip bir sektörün yaratılmasıyla tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak, kredi sisteminin etkili olacak şekilde çalışmasını temin etmek ve bu sayede ekonomik istikrara katkıda bulunmaktır.

⁸¹Nitekim, uluslararası piyasalarda Sybase, Oracle ve Sungard gibi yazılım firmaları büyük bankalara ileri düzey yöntemleri için veri bankaları (data warehouse) sunmaktadır.

Bu amaç fonksiyonun sağlanması, yani finansal istikrarın azamileştirilmesi, ancak bazı kısıtlar altında mümkündür. Bunlar, bankacılık sektörünün büyüklüğü ve karmaşıklığı, uluslararası finans sistemiyle olan bağları/dışa açıklığı, mevcut sermaye yeterliliği, bankaların risk yönetme ile yeni yaklaşımları uygulayabilme kapasiteleri ve BDDK'nın söz konusu yaklaşımları değerlendirme/gözden geçirme kaynakları gibi genel başlıklar altında toplanabilir.

BDDK tarafından yapılan QIS-TR çalışması, sektörün standart yaklaşımları kullanması halinde, Basel II'ye geçişin ciddi bir sermaye sorunu çıkarmayacağına işaret etmektedir. Çalışmanın yapıldığı tarih itibariyle, yüzde 28,8 seviyesinde olan SYR oranının Basel II ile beraber yüzde 16,9'a kadar gerileyeceği gözlemlenmiştir. Ancak söz konusu oran bile Basel II'de öngörülen minimum yüzde 8'in oldukça üzerinde kalmaktadır. Dolayısıyla, bu fazla (excess) sermayenin geçiş sürecini kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Makroekonomik ortamdaki iyileşmeyle beraber, bankaların portföylerindeki kredilerin artması durumunda, Yeni Uzlaşımın uygulanmasıyla risk ağırlıklı varlıkların toplamı daha da büyüyebilecektir.

Öte yandan, BDDK tarafından yapılan bir çalışmada, yasal çerçeve açısından Basel Temel İlkelerine büyük ölçüde uyum sağlandığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla, Basel II'ye geçiş konusunda bu çalışmanın bulgularının girdi olarak kullanılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Diğer yandan, resmi otoriteler (BDDK, Hazine, TCMB, SPK) ve TBB öncülüğünde banka yetkililerinin katılımıyla oluşturulan "Basel II Yönlendirme Komitesi" ve "Koordinasyon Komitesi"nin kurulmuş olması bir fırsat olarak değerlendirilmeli ve bu komitelerin bulguları geçiş sürecinde "girdi" olarak kullanılmalıdır.⁸²

3.6.4. Basel II'ye Geçiş Süreci İçin Tespitler

Yukarıda bahsedilen amaçlar, kısıtlar ve uluslararası deneyimlerin ışığı altında Türk bankacılık sektörünün Basel II stratejisinde aşağıdaki hususların dikkate alınmasında faydalı olacağı düşünülmektedir.

⁸² BDDK Yayla, Münür.ve Türker Kaya, Yasemin .''Basel II ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci Mayıs'', 2005 s.44-45

- Basel-II, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından hem fırsat hem de yeni çabaların gerektiği bir alan olarak değerlendirilmektedir.

- Alternatifi ortaya konulabildiği sürece, Basel II ne zorunludur ne de vazgeçilmezdir.⁸³ Ancak, gelişmekte olan ülkeler açısından bazı güçlükleri içerisinde barındırmasına ve geçişin maliyetli olmasına rağmen, Yeni Uzlaşma küresel finans sektörünün yeni düzenleme standardıdır ve uyum sağlayamamanın maliyeti de yüksek olabilecektir.

- Basel II, gelişmiş ülkelerin önerileriyle oluşturulmuş olsa bile, bir uzlaşma metni olması sebebiyle gelişmiş ülkeler için de bir geçiş maliyeti içermektedir. Basel II finans sektörünün daha istikrarlı olmasına katkı sağlayacaktır ancak finansal suçları, yolsuzlukları ve banka iflaslarını engellemeye tek başına yeterli olmayacaktır. Dolayısıyla, Basel II'nin de ötesinde çabalar her zaman gerekli olacaktır.

- Birinci yapısal bloktaki hesaplamaların karmaşıklığı ve özellikle ileri düzey yaklaşımların gerektirdiği veri standartları, bazı bankalar tarafından kısa vadede uyarlanması sürecinde sıkıntılarla karşılaşılacağını ortaya koymaktadır. Ancak, bütün sorunlara rağmen Basel II'ye geçiş konusunda kararlı davranılmasının, uzun vadede tüm finansal sektöre olumlu yansımalarının olması beklenmektedir.

- Aynı zamanda ikinci ve üçüncü yapısal blok üzerinde odaklanılması önemlidir. Zira bu bölümler risk yönetimi kültürünü ve piyasa disiplinini teşvik etmektedir. Söz konusu yapısal bölümlerin daha ziyade nitel kriterler üzerinde durmaları dolayısıyla, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde finansal istikrara azımsanmayacak katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

- IMF ve Dünya Bankasının, finansal sektör değerlendirme raporlarında Basel II'nin uygulanmaması halinde olumsuz bir değerlendirme yapması beklenmemektedir. Ancak, bir ülke Basel II'ye geçeceğini açıkladıktan sonra, bu hususta yapacağı uygulamalar ve Yeni

⁸³ Köylüoğlu (2005), "Presentation by Uğur Köylüoğlu", Risk Management Workshop Turkey, İstanbul 9-11 Şubat 2005.

Uzlaşımın yürütülmesi dikkate alınarak daha sonraki finansal sektör değerlendirme programlarında skor verilecektir. Dolayısıyla, hazırlıksız ve erken geçişin maliyeti sadece sektör için değil, tüm ülke ekonomisi için geçerli olacaktır.⁸⁴

- Ulusal tercihler ve diğer hususların otoritelerle ve sektörle tartışılıyor ve belirleniyor olması geçiş sürecinin başarısını olumlu yönde etkileyecektir. Basel II'nin öngördüğü parametrelerin tahmininde ülkenin bankacılık sektörünün esaslarına ilişkin tercihler veya "kalibrasyonlar" yapılması gerekebilecektir.

- Ülkemiz bankacılık sektörü, Basel II'nin sunduğu gelişmiş kredi riski ölçümlerinde mutlaka faydalanmalıdır. Ancak, makroekonomik riskler, likidite riski, iş alanı riski, jeo-politik riskler gibi hususlar Türk bankacılık sektörü açısından hala önemli görünmektedir.

- Basel II ile ortaya konulan yaklaşımlar ve ekonomik sermaye kavramı ile Türk bankacılık sektöründe mevcut olan finansal/endüstriyel konglomerasyonların, risklerini daha iyi yönetmeleri teşvik edilmiş olacaktır.

- Yeni Uzlaşıya geçişin zamanlamasının bankacılık sektörünün taleplerine, kapasitesine ve BDDK'nın hazırlanma sürecine göre şekillenmesi önem arz etmektedir. İçsel yöntemlere erken geçişin ulusal bankaları ve BDDK'yı zorlayabileceği düşünülmektedir. Ancak, özellikle yabancı bankaların ileri düzey yaklaşımlara geçme konusunda istekli olabilecekleri ihtimal dahilindedir. Bu durum karşısında hazırlıklı olunması için sektörün ve BDDK'nın insan kaynaklarına ve bilgi teknolojilerine azami ölçüde yatırımı planlaması ve yapması gerekmektedir. Özellikle, IRB yaklaşımlarının onayının BDDK açısından ciddi çaba gerektiren alan olması beklenmektedir.

- Avrupa Birliğinin yeni direktifi "konsolidasyon yapan denetim otoritesi" kavramını gündeme getirmektedir. AB'ye üye ülkenin büyük bir bankası ileri düzey yaklaşımlar

⁸⁴Kruger, E. (2005) "Basel II Implementation in South Africa: Practicalities", Risk Management Workshop Turkey, İstanbul 9-11 Şubat 2005.

için kendi ülkesinde onay alabilir ve bu husus ülkemiz açısından bağlayıcı olabilir. Dolayısıyla, ana ülke ev sahibi ülke arasındaki ilişkiler konusuna ağırlık verilmelidir.

- Sektörün Basel II'ye geçişin zamanlaması konusunda hassas bir dengenin tutturulması gerekmektedir. Erken geçiş ve yetersiz uygulama ileride yapılacak FSAP değerlendirmelerinde Türkiye'yi olumsuz etkileyebilecek ama geç kalınması da uluslararası finans sistemine olan uyumun maliyetini arttırabilecektir. Zira uluslar arası derecelendirme kuruluşlarının Basel II'nin uygulanıp uygulanmadığını nasıl dikkate alacakları belirsizdir.

- Paralel hesaplamalardan önceki bir yılın "pilot" uygulama yılı olarak kabul edilmesi halinde daha yumuşak bir geçiş dönemi sağlanabilir.

- TCMB Risk Merkezi, Kredi Kayıt Bürosu, KOSGEB ve diğer veri tabanlarının Basel II çerçevesinde nasıl değerlendirilebileceği düşünülmelidir.

- AB ülkelerinin 2007'den itibaren Basel II'ye geçmeleri beklenmektedir. Türk finans sektörünün Avrupa'yla olan yakınlığı düşünüldüğünde, AB ile olan yakınsamanın sağlanabilmesi ve üye ülkelerdeki gelişmeleri daha yakından takip edebilmek için Avrupa Bankacılık Otoriteleri Komitesi'ne (Committee of European Banking Supervisors- CEBS) ülkemizden de katılımın sağlanmasının orta ve uzun vadede faydalı olacağı düşünülmektedir.

SONUÇ

Basel II ile beraber küresel ekonominin finans sektöründe çok önemli bir değişim süreci başlamış bulunmaktadır. Literatürde bu husus zaman zaman “Basel II: Düzenlemeler adı altında gizli devrim”⁸⁵ olarak tanımlanmaktadır. Aslında, Basel II’de kapsanan hususları G10+ ülkelerinin büyük ve uluslararası bankaları bir süredir uygulamaktadır. Dolayısıyla, bazı oyuncular için kolay olabilecek bu geçiş süreci, Türkiye gibi uluslararası normlara göre çok küçük bir finansal sisteme sahip gelişmekte olan ülkeler açısından bir dizi yeniliklerin gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Uluslararası piyasalarda Basel II’ye geçiş zorunlu görülmesi de bir çok ülkenin bu konuda niyetini açıklamış olması, Basel II’nin dışında kalınması halinde oluşabilecek maliyetten kaçınma şeklinde değerlendirilmektedir.

Basel Komitesi Yeni Uzlaşya geçmek isteyen ülkelere hazır reçeteler sunmamaktadır. Ancak, geçiş için önemli görülen anahtar hususları hatırlatmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin önünde bir çok seçenek mevcuttur. Literatürde yer alan ilk çalışmalar, Basel II’nin Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin borçlanmaları üzerine ciddi olumsuz etkilerinin olabileceğini ileri sürmektedir. Ancak, Yeni Uzlaşya’nın henüz hazırlanma aşamasında yapılan bu öncü çalışmaları takip eden daha güncel çalışmalar, Basel II’nin etkisinin çok sınırlı kalacağını ima etmektedir. Dolayısıyla, Basel II’nin gelişmekte olan ülkelere kısmi bir “düzey” etkisinin olacağı sonucunu çıkarmak mümkündür. Zira, uluslararası borçlanma piyasasında yer alan büyük bankaların gelişmekte olan ülkelere borç verirken halihazırda ileri düzey risk ölçüm yöntemlerinden faydalanmaları ve ekonomik sermayelerini dikkate almaları söz konusu etkinin sınırlı kalacağı hipotezini desteklemektedir. Raporda, Basel II’nin birinci, ikinci ve üçüncü yapısal bloklarının eşzamanlı olarak hedeflenmesi önerilmektedir. Bu kapsamda, ileri düzey yaklaşımlara yönelik sektörün ve Kurumsal kapasitenin kısa zamanda artırılmasının zorunlu olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Bu çerçevede, Avrupa Birliği ile bütünleşme isteğinde olan Türk finans sektöründe “risk yönetimi kültürü”nün yaygınlaştırılması ve AB bankaları ile olan yakınsamanın sağlanması için

⁸⁵KPMG (2003), “Basel II- A Worldwide Challenge for the Banking Sector”

Basel II bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Finans sektöründe daha kaliteli risk yönetiminin ve buna bağlı olarak sürdürülebilir bir istikrarı hedefleyen BDDK açısından, Basel II'nin "çıpa" görevi görmesi mümkündür.⁸⁶

Türk Bankacılık sisteminin, gelişmiş ülkelerdeki bankalara göre çok daha az önem verilen bir konu olduğu ortaya çıkmaktadır. Türk bankacılık sistemi son on yıllık dönemde iki ağır kriz geçirmiş, ve bu krizler sonucunda sistemden belli bankalar tasfiye edilmiş veya TMSF'ye devredilmiştir. Bankacılık riskleri kriz dönemlerinde kendini daha önemli hale getirmiş, ve bu risklerin bankaları iflaslara sürüklediği görülmüştür. Bunun temelinde yatan sorun ise Türkiye'de yıllardır mevduata güvence verilmesiyle bankaların risk faktörünü gözardı etmesidir. Türk bankacılık sisteminde bir dönüm noktası olan BDDK "Bankaların İç Denetimi ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik"le Türkiye'de bankalara bankacılık risklerinin yönetimi hakkında belli standartlar ve zorunluluklar getirmiştir.

Türkiye'nin bir OECD üyesi olması dolayısıyla bugün için aldığı %20 risk ağırlığı, Basel Komitesinin Yeni Sermaye Çerçevesinin de önerdiği uluslararası kredi değerlendirme kuruluşlarının notlarının uygulanması durumunda yükselecektir. Çünkü Türkiye'nin örneğin bugün Standart&poors noto (B)dir. Bu ise %100 karşılık ayrılması demektir. Bu durum Türk devletinin ve dolaylı olarak da özel sektörün dış borçlanma maliyetini artıracaktır. Ancak şimdilik uluslararası kredi değerlendirme kuruluşlarının notlarının uygulamada kullanımı konusunda görüş birliği olmadığı anlaşılmaktadır.

Bankaların risklerini uluslararası kabul görmüş , karşılaştırılabilirliği olan yöntemlere dayanarak ölçüp ölçmedikleri, önümüzdeki dönemde onların derecelendirmelerinde büyük önem taşıyacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Türk bankalarının kendi iç risk değerlendirme modellerini geliştirip uygulayarak , uluslararası standartlara yaklaşma yönünde gayret göstermesi gereklidir.

Yeni önerinin belkemiğini oluşturan "aktiflerin risk ağırlığının belirlenmesinde kredi değerlendirme kuruluşlarının ya da belirli kurallar dahilinde bankaların kendi derecelendirmelerinin esas alınması" konusu halen OECD üyesi olan, ancak ratingleri düşük

⁸⁶ BDDK Yayla, Münür.ve Türker Kaya, Yasemin .''Basel II ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci Mayıs'', 2005 s.48

olan Türkiye'yi olumsuz yönde etkileyecektir. Mevcut sistemde Türkiye'ye kredi kullandıran bankalar bu krediler için sıfır risk ağırlığı (Türk bankaları için ise %20) hesaplamaktayken, yeni uygulamada %100 olarak hesaplayacak ve sermaye ayıracaklar, bu da maliyetleri yükseltici ve limitleri kısıcıcı etki yapacaktır.

Halen devlet iç borçlanma senetleri için sıfır risk ağırlığı hesaplanmaktayken, yeni sistemde bu oranın yükselecek olması bankaların menkul değerler portföyünde küçülmeyi de beraberinde getirecektir. Diğer taraftan kredibiliteleri yüksek firmalara sağlanan fonlar için ayrılan sermayede bir miktar düşüş sağlanması olasıdır. Olumlu senaryo ise, yeni kurallar uygulamaya konulana kadar (2007 sonu) Türkiye'nin kredibilitesinin ve rating notunun yükselmesi, dolayısıyla yeni kurallardan olumsuz yönde etkilenmeyecek olması olabilir.

Diğer taraftan yeni sistemden yüksek ratingli firmalar yaralanacak, bu firmalara sağlanan fonlar için ayrılacak sermayenin oranı düşeceğinden daha düşük maliyetlere kredi bulabilecek, daha düşük spreadlerle sermaye piyasalarından borçlanabileceklerdir.

Basel II Uzlaşısında çalışmada incelendiği gibi piyasa disiplini, ülke, banka ve şirketlerin risk ağırlıklarının derecelendirilmesi, ve risk ağırlıklarının hesaplanması gibi konularda tartışmalar, belirsizlikler olmasına ve yine çalışmada incelendiği üzere Türkiye gibi ülkeler için risk ağırlıklarının artacak olmasına rağmen, dünya genelindeki hakim eğilimler Türk Bankacılık sistemini de peşinden sürükleyecek, global dünya er ya da geç Türk Bankacılık sistemide bu kriterlerin geçerli olmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akgüç, Öztin , “**Yüz Soruda Türkiye’de Bankacılık**”, 2. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1989.

Artun, Tuncay , “**İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık**”, 2. Basım, Tekin Yayınları, İstanbul 1983.

Binay, Şükrü ve Kunter, Kürşat “**Türkiye’de Mali Liberalleşmede Merkez Bankasının Rolü**” 1980-1997.

Bolgün, K. Evren. ve Akçay, M. Barış, “**Risk Yönetimi Finansal Piyasalarda Risk Ölçüm ve Yönetimine Türkiye Perspektifinde Stratejik Bakış**”, İstanbul Agustos 2003.

Candan, H., “**Risk Based Capital in Turkey**”, Risk Management Workshop Turkey, İstanbul 9-11 Şubat 2005.

Çelebican Gürkan, “**Bankalarda Sermaye Yeterliliği Sorunu**”, TBB Yayın No:129, İstanbul 1984.

Çolak, Ömer Faruk, “**Aktif Pasif Yönetimi**”, TBB Seminer Notları, 2000.

Değirmenci, Nihal, “**Sermaye yeterliliği konusundaki Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Uygulamalarının Değerlendirilmesi**”, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Ankara, Nisan 2003.

Günal Mehmet, “**Türk Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Geleceği**”, Ankara Ticaret Odası Yayınları, Ankara 2001.

Köylüoğlu , “**Presentation by Uğur Köylüoğlu**”, Risk Management Workshop Turkey, İstanbul 9-11 Şubat 2005.

Kruger, E. “**Basel II Implementation in South Africa: Practicalities**”, Risk Management Workshop Turkey, İstanbul 9-11 Şubat 2005.

Öztin Akgüç, “**100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**”, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1987.

Tezel, Yahya S., “**Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**”, 2. Baskı, Yurt Yayınları, Ankara 1986.

Yeldan, Erinç. “**Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi. Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**”, İstanbul İletişim Yayınları 2001.

Zarakolu, Avni , “**Cumhuriyet’in 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık**”, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No. 61, Ankara 1973.

Zekai Özgün, “**Bankacılıkta Risk Kavramı ve Denetim**”, MÜ Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.

Makaleler

Aksel, H. Kaan.,”Yeni Sermaye Yeterliliği Çerçevesi” İstişare Raporu Üzerien Gözlemler, Active Banka, Eylül-Ekim, 2001.

Aydın Aydan Sermaye Yeterliliği ve VaR, Aydın Aydan, TBB Bankacılık Araştırma Grubu Ekim 2002, sy.1.

Asil, Serkan, Banka Sermayelerini Güçlendirilemesi-Özel Rapor 2005.

Boyacıoğlu, Melek Acar “Operasyonel Risk ve Yönetimi” , TBB Bankacılar Dergisi, sayı:43. Aralık 2002.

Değirmenci Nihal, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü ‘‘Sermaye Yeterliliği Konusunda Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Uygulamalarının Değerlendirilmesi’’ Nisan 2003.

Jacques Pezier ,’’Operasyonel Risk : Basel II ve Sonrası’’ Activeline Bankacılık ve Finans Gazetesi, Ekim 2002.

Ryan Kevin, ‘‘İstenen Sermaye Düzeyi İle Risk Yönetiminin Uyumu’’, Activeline Gazetesi, Ekim 2002.

Uzunoğlu Sadi, Bankacılık, Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayın No:2 Ankara 1996.

Sürelİ Yayınlar

Active Araştırma, ‘‘Risk Kontrolü ve Yönetimi Alanında Uluslararası Standartlar’’, Active Bankacılık Finans Dergisi, Sayı:15, Ekim-Kasım 2000.

BDDK, Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, 31.01.2002 tarih ve 24657 sayılı Resmi Gazete.

BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, Gelişme Raporu 2002.

BDDK, ‘‘Sermaye Yeterliliği Konusunda BIS Tarafından Getirilen Yeni Öneriler ve Değerlendirilmesi’’, 2002.

BDDK (2002b), ‘‘ Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu’’, Kasım 2002.

BDDK, ‘‘Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı: Gelişme Raporu’’, Ekim 2003.

BDDK, Yayla, Münür.ve Türker Kaya, Yasemin, ''Basel II ekonomik Yansımaları ve Geçiş Süreci Mayıs'', 2005.

Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na İlişkin Tebliğ, No:12 9 Şubat 1995, 22197 sayılı Resmi Gazete.

Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı,3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na İlişkin Tebliğ, No:6, 26 Ekim 1989, 20324 Sayılı Resmi Gazete.

Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ, 30.6.1998 23388 (mükerrer) sayılı Resmi Gazete

Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı,3182 Sayılı Bankalar Kanunu'na İlişkin Tebliğ,No:8 1 Nisan 1993, 21539 Sayılı Resmi Gazete.

Basel Komite Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi, Özet sunum , Ekim 2002 TBB.

BIS, ''Basel Capital Accord-1988''.

BIS, ''History of the Basel Committee and Its Membership'', Kasım 2002

BIS, ''The Quantitative Impact Study for Operational Risk: Overview of Individual Loss Data and Lessons Learned''.

Basel Comitte On Banking Supervision, ''Core Principles For Effective Banking Supervision'' September 1997, Çev. TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, ''Bankacılıkta Temel Prensipler'', 1999.

Hazine Müsteşarlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, '' Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı'' ve '' Yabancı Para Net Vadeli İşlem Pozisyonu/Sermaye Tabanı'' Standart Rasyolarının Bankalarca Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ, 30.06.1988a, 23388 (mükerrer) Sayılı Resmi Gazete.

Hazine Müsteşarlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, “ Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı” Standart Rasyolarının Bankalarca Hesaplanmasına ve Uygulanmasına İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ, 30.06.1988b, 23388 Sayılı Resmi Gazete

KPMG, “Basel II- A Worldwide Challenge for the Banking Sector”, 2003.

TBB, “Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi”, Mart 2003.

TBB, Araştırma Grubu, “Basel Yeni Sermaye Yeterliliği Duzenlemesi”, Ekim 2002.

TBB, Araştırma Grubu, “ Sermaye Yeterliliği Konusunda BIS Tarafından Getirilen Yeni Öneriler ve Değerlendirilmesi”, Kasım 2002.

